

DR. LJUDEVIT PIVKO:

PROTI AVSTRIJI VIII

RAME OB RAMENU

TRETJA KNJIGA

VAL BELLA

MARIBOR 1928

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIBORU

DRUP.

To je naslov deveti knjigi Pivkovega dokumentarnega spisa »Proti Avstriji«, ki ga je »Jutro« deloma priobčilo že leta 1924. v podlistkih. O tem spisu naznanja »Jutro« dne 16. aprila 1924:

»Že lansko leto smo spis hoteli objaviti, toda rokopis je nenadoma moral v Prago, kjer so med tem slišali o zanimivih podrobnostih v pričetnih delih »Carzana«. Čehi vse drugače cenijo zgodovino svojih legijonarjev nego mi in Pivkove podrobnosti o delovanju jugoslovanskega dobrovoljskega odreda v Italiji in njegovem sodelovanju s Čehi so vzbudile na Češkem občo pozornost.

V »Drupu« (»Šifriranih pismih«) opisuje dr. Pivko v svojem poljudnem, živahnem slogu o avstrijski in nemški propagandi pri Antanti, o avstrijskem pobujanju češkoslovaških in jugoslovanskih osvobojevalnih stremljenj med vojno. Tajni avstrijski načrt je bil tako internalno premeten, da so mu v nezaupljivi Italiji res nasedli in začeli jemati Čehoslovake s fronte, potem pa osumili tudi Jugoslovane. V napetem pripovedovanju našega novega spisa se zrcali velika borba našega dobrovoljskega organizatorja proti tem tajnim mahinacijam Avstrije in proti laški nezaupljivosti.

V dneh 1.—16. avgusta 1918 je dr. Pivko odkril niti avstrijske propagande proti Čehoslovakom in Jugoslovanom in nazadnje razkrinkal pri vojaškem sodišču v San Martinu avstrijske spletke in rešil obstoj češkoslovaške legije. Razvoj teh dogodkov na vročih bojnih tleh in pri italijanskem poveljstvu slika pisatelj tako živahno, da se ti zdi, kakor da čitaš izredno napet in neverjeten detektivski roman. In vendar so vse to le sami dokumenti...

Ko so »Šifrirana pisma« (»Drup«) prišla v Prago, so jih tekom 4 dni prevedli na češčino in jih predložili prezidentu Masaryku. V češkoslovaškem zunanjem ministrstvu se prav intenzivno pečajo s temi razkritji. Uredništvo legijonarske »Československe Samostatno-

940.3/4
886.3-94
949.71 "1916/1918"

506

RAMME OB
A RÄMME

TRETTA KNIGA

DR. LJUDEVIT PIVKO:

RAME OB
RAMENU.

TRETJA KNJIGA.

PROTI AVSTRIJI II. 3. (OSMA KNJIGA).

DR. LJUDEVIT PIVKO:

VAL BELLA

MARIBOR 1928.

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIBORU.
TISKALA „LJUĐSKA TISKARNA“ V MARIBORU.

Vsa prava si pridržuje pisatelj.

S-3144-d/s

10.3.1978

PREGLED: TELEGRAM ŠT. 6481. — KATEGORIJE JUGOSLOVANOV. — PO NOVE DOBROVOLJCE. — NABORNA KOMISIJA NA DELU. — JUGOSLOVANI V VERONI. — EKSPEDICIJE V AMERIKO. — OFENZIVA GLADNIH. — NAŠ DELEŽ NA OFENZIVI. — PABERKI. — AKCIJA 24. JUNIJA. — TISTI SO, KI SE NE DAJO UJETI. — »CAPITANO AUSTRIACO«. — BORBA ZA MONTE DI VAL BELLA. — POROČILA O BITKI.

1.

Aprila in maja 1918 prihajajo prvi češkoslovaški transporti iz taborišč južne Italije v vojno zono — oddelki dobrovoljcev določenih za izvidniško in propagandno službo armadnih obveščajnih uradov. Novim vojnim tovarišem ne moremo po prihodu iz Padule dovoliti niti počitka niti dovolj časa za vsestransko pripravo na neobičajno težavno službo. Obveščajni uradi hočejo s pomočjo izvidnic nadzorovati avstrijsko fronto in sicer nujno. Od živahnega intenzivnega izvidniškega poslovanja slovanskih izvidnic, ki stopajo v naglici v akcijo na vsej široki fronti, si obetajo obilo rezultatov.

Čehoslovaki, dodeljeni šesti armadi, prihajajo v drugi polovici maja v sektorje XIII. armadnega zbora na Planoti Sedmih Občin. Poedine izvidnice štejejo

praviloma samo po 15 do 20 mož z oficirjem-vodnikom. Vsako izvidnico pripravljamo posebej na njene naloge, z oficirji izvidnic pregledujemo določene položaje, obiskujemo obveščajni urad in poižvedujemo, kaj je že znanega o posadkah in sestavi avstrijskih linij. Istočasno je pa treba seznaniti italijanske brigade Pinerolo, Regina, Lecce, Livorno, Padova itd. z nalogami novih izvidnikov. Delokrog nam raste z vsakim tednom. —

Dne 24. maja naznačuje odredba majorja Finzija tri nove točke, kamor je treba nemudoma odpremiti češkoslovaške izvidnice: Monte di Val Bella, Col del Rosso in Col d' Echele. Odredba nalaga, naj jutri osebno vodim vse tri komandante izvidnic na odrejene položaje.

Na redu so podporočniki Veselko-Sedlecký, Novák in Mottl.

V soboto 25. maja morajo moji trije oficirji ob 5. jutranji uri na ogledno pot. Kamjon se ustavlja šele na Planoti v Crosari pri komandi XIII. armadnega zbora, kjer se nam pridružuje poročnik Tomaselli, da nas spremlja kot vodnik na Case Fratte k 14. diviziji, nato v Val Chiama in Val di Melago. Odtod korakamo na greben Costalunga in na Monte di Val Bella v odsek 13. polka brigade Pinerolo, popoldne pa na Col del Rosso in Monte Melago v odsek 265. polka brigade Lecce. Nazadnje se javljamo pri komandi 28. divizije v Termine Rotto (C. Girardi) pod vrhom Mtg. Nuova, kjer nas pričakuje zopet naš voz.

Prijazni Tomaselli širi zgovorno našo slavo, kakor je pač v Italiji treba, in nas imenitno uvaja v polke, h katerim so namenjene izvidnice.

Na povratku nas ustavlja kapitan Crowther v Lusiani, ki bo posređoval v zvezah med izvidnicami na fronti in med armadnim obveščajnim uradom v Breganzah. Dajemo mu razpored izvidnic.

V mraku nas vozi kamjon v dolino, mimo Breganz v Tugurio. —

Ko zavija stroj južno od Mirabelle z glavne ceste proti Sandrigu, vidimo lučice našega doma, svetlika-

joče se med gostimi tugurijskimi jablanami in topolami ob cesti.

Vsi štirje smo oživali, saj smo po utrudljivi turi doma. V našem samotnem poslopju in v novih barakah bo zopet nekoliko počitka in tu najdejo moji mladi spremljevalci radovedne tovariše, s kojimi pokramljajo o današnjih utisih in epizodah, ki jih je bilo dovolj.

Strežnik nam poliva pred kuhinjo vode na roke in pravi, da sta zgoraj v menzi podporočnika Pajk in Nikolić iz Mirabelle.

»Že dolgo,« pravi.

Zopet nekaj, kar znači najbrž nove dolžnosti. Kadar je toliko nedovršenega posla, kakor ga imamo sedaj, ne poslušam rad novih zahtev. Mato Nikolić se pojavlja redko, a vselej prinaša naročila, kojih nam zaradi posebne važnosti ne pošiljajo potom telefona ali ciklista iz Breganz.

Raport dežurnega oficirja Pajgra ne vsebuje nič posebnega, tembolj nas zanima, kaj hočeta Nikolić in Pajk.

Nikolić se smeje.

»Zdravo, prijatelji! Kako je Mato?«

»Dobro!« se hvali Nikolić. »Giblje se.«

»E pur si muove,« dodaja Pajk.

»Hvala Bogu, gibanja imam dovolj,« meni dobrodušno Mottl, ki hoče povedati, da smo ga danes preko mile volje gonili po planinah.

Mato Nikolić mi daje rumen ovitek.

»Italija se je premaknila,« razlaga Pajk. »Depeša generala Badoglija! Silvio (tenente Boschi) se je pripeljal popoldne v Mirabello in ko je zvedel, da vas ni doma, je naročil meni, naj depešo osebno izročim.«

»Ali pravilno — naročil je meni,« popravlja Mato.

»Tebi ali meni — saj sva prišla oba! — Treba je javiti, ali se peljete jutri v Goito.«

Nikoliću in Pajku je vsebina depeše znana in gotovo tudi oficirjem v menzi, kar jim čitam na izražih. Kaj hoče Badoglio?

»V Goito? Kje je Goito!«

»Poiskal sem na karti,« odgovarja Nikolić! »Zapadno od Verone, ob reki Mincio med Mantovo in Gardskim jezerom. Boschi nam pravi, da dobimo v vsako armado jugoslovanski izvidniški odred po vzoru naše čete v šesti armadi.«

»Giblje se,« trdi Pajk ponovno žarečih oči.

Čitam telegram in čitam drugič. Depeša je dolga, a nas se tiče samo sledeči del:

. . . »Za propagandno službo pri operativnih trupah se odreja, da si obveščajni uradi pritegnejo iz avstrijskih ujetnikov, zaposlenih v vojni zoni, potrebne elemente srbskohrvatske narodnosti . . . Komanda I. in VI. armade pošlje v to svrho posebne zapupnike v urad obrambnih del v Goito, da izberejo prikladne ljudi, a samo dobrovoljce po njihovem svobodnem pristanku. Navedene komande naj javijo do 15. junija, koliko dobrovoljcev dotične narodnosti je prispelo v njihove obveščajne oddelke. General Badoglio« . . .*)

Mnogo glav se tišči nad rumenim papirjem, ki napoveduje razširjenje dobrovoljske akcije v Italiji. Ta depeša vrhovne komande št. 6481, označena kot »790 R. S. Uff. Mob.-speciale«, je prvi akt, ki službeno dovoljuje nabore za posebne formacije jugoslovanskih dobrovoljcev.

*) Telegram pravi: Num. del Telegr. 6481, 25, V. 1918.

790 R. S. Uff. Mob. — speciale stop Circolare per Comando 1., 2., 3., 4., 5., 6. Armata et conoscenza Comando Generale Genio et Commissione Prigionieri di guerra stop Per servizio propaganda et centro propaganda presso truppe operanti pregasi disporre che dipendenti uffici informazioni tragano da prigionieri austriaci attualmente impiegati zona guerra elementi necessari nazionalità serbo-croata stop Comandi 2. et 3. et 4. Armata invieranno appositi fiduciari presso Ufficio staccato lavori difesa Badia Polesine et Comandi 1. et 6. Armata presso Ufficio staccato Lavori difesa Goito per trarre elementi idonei che dovranno essere prescelti solamente dietro loro libera accettazione stop . . . Comandi interessati comunicheranno questo Comando non oltre 15 prossimo mese Giugno quanti prigionieri delle nazionalità suddette sono affluiti presso dipendenti reparti informatori stop Generale Badoglio.

Večerja se hladi, a nič ne de. Toliko idej se poraja iz depeše! Češki tovariši se radujejo, da dobe novih pomočnikov, nekdo se šali na ime konkurence, podporočnik Pajger pa izraža bojazen, da se bo kapitan odslej moral pečati s svojimi ožjimi rojaki in da mu ne bo preostajalo časa za Čehoslovake. »Zvabil nas je v Italijo in sedaj nas na fronti zapusti?«

Kdo ve, ali ni nekoliko resnice v tem!

Nikoliću potrjujem sprejem depeše in ga opozarjam, da pridem 27. maja dopoldne v Breganze na dogovor, preden se odpeljem v Goito, jutri me pa vodi program češkoslovaških izvidnic še enkrat na Planoto. Prejšnja naredba ukazuje, da moram tudi Bobečka, kakor Mottla po domače zovemo, uvesti pri polku na Col d' Echele, kar ne bo zahtevalo mnogo časa, ker Bobeček položaj pozna, saj se je udeležil akcij zelenega odreda meseca marca in aprila.

* * *

Bobeček je moral drugič zgodaj vstati. Pri zajtrku sva že na Planoti, v menzi 28. divizije v Termine Rotto.

Bobeček čisla marmelado, ono svežo in dobro, kakoršno ponujajo v divizijskih menzah, in ni čudo, ako si z vso prirojeno in naučeno spretnostjo maže tretji in četrti kruh. Našlo bi se časa in volje tudi za peti komad, ako bi se ne mešal v najine posle zli duh, ki ne miruje, kadar se ljudem dobro godi.

Telefonski podoficir me zove v celico.

»Kdo išče?« vprašuje Bobeček.

»Brigada Padova.«

Bobeček sluti zlo. »Miru ne dajo niti pri jelu. Nič dobrega ne bo.« —

Jedva je razgovor dovršen, že vprašuje, kaj hočejo.

»Le mirno jej! Brigada slavi neko slavnost in pošilja motociklista z vabilom in sporedom. Adjutant ni smel v telefonu naznačiti ne kraja, ne časa, a vse je baje v pismu, ki ga dobiva tukaj.«

»Naj nam dajo mir in pokoj s slavnostmi!«

»Baje se moramo udeležiti z delegacijo oficirjev in kakih 15 do 20 mož.«

»Danes?«

»Danes.«

»In niste odbili udeležbe?«

»Čudno! Za fronto si jim dober, a na slavo naj te ne vabijo? — Baš nekaj zate!«

»Za parade nisem.«

»Niti za paradu na korzu v Pragi?«

»Tam je nekaj drugega.«

»Festa brigade Padova je za nas služba, čim smo vabljeni. Med tisoči navzočih ti napravi naša delegacija propagando za našo stvar. Sedaj je treba počakati, kaj pravi pismo, ti pa zajtrkuj, koliko ti je drago!«

»Hvala, minil je glád.«

»Ne verjel bi, ako bi ne videl, da — se je maslo raztopilo. Tudi marmelada se je znatno zasušila.« —

Za dobre četrť ure je motociklist s pismom pred nama. Listič javlja, da se bo v nedeljo popoldne ob 16. uri vršila »festa« trup XIII. armadnega zbora. Komandant brigade Padova, general Di Antonio, sporoča željo in vabilo ekscelence generala Sanija, da se na slavi, na kateri bodo zastopane vse jedinice tukajšnje fronte, prijavijo jugoslovanski dobrovoljci, ki prihajajo v službo na sektorje XIII. armadnega zbora, — ako ni mogoče s kompletnim odredom, vsaj z delegacijo oficirjev in moštva. General Di Antonio jih hoče v svojem nagovoru na slavnosti posebej imenovati in pozdraviti kot predstavnike novih zaveznikov. Zbirališče Osteria Puffele. —

»Glejte, sinoči tega niso vedeli,« se huduje Mottl. »Bili smo pri XIII. zboru, hodili smo mimo brigade Padova, a oni včeraj nič! Danes so se spomnili. Sinoči bi nam bili rekli samo besedo in vse bi bilo urejeno. Kaj bomo sedaj? Sicer pa govore o Jugoslovanih!«

»Nič ne zavijaj! Dobro veš, kaj značijo njihovi »jugoslavi«.«

»Kako torej mislite?«

»Sedaj odrineva na Col d' Echele, obhodiva v brzini položaje in komande, potem hajdi v Tugurio! Nováka in Veselka odpremimo na položaj, a Bobeček bo danes komandant delegacije za slavnost, svojo izvidnico si pa nastani jutri sam na Col d' Echele.«

»Premnogo je tega! Pomislite tudi, da bo morebiti treba na pozdrave odgovarjati! Tega ne morete zahtevati od mene.«

»Aha, Bobeček se boji govorov!«

»Bobeček se ne boji, pač pa predlaga svojo idejo, da se do onega slavnostnega mesta — kako se že imenuje . . .?«

»Osteria Puffele.«

»Da se do tega mesta peljemo vsi skupaj, izvidniki in delegacija, v skupni koloni. Ona dva, Sedlecký in Novák, naj vodita odondod svoje ljudi na položaje, kakor bom moral jutri jaz, saj že vemo vsi, kam spadamo.«

Mottl govori milo in prepričevalno in pojasnjuje:

»Okoli 16. ure bomo pri Osteriji Puffele, efektno, s tremi, štirimi polnimi kamjoni, in vi z nami. Ako že mora biti, da odpremite Nováka in Sedleckega osebno na njuni mesti, pojdite z njima ali za njima po 17. uri, v mraku se lahko že vrnete v Crosaro in potem potujte dalje, kamor vas nosi Bog, v Mantovo ali v Rim!«

Program današnjega dne se znatno povečuje in razteguje.

* * *

Obhod po položajih Col d' Echele sva skrajšala in hitela v ravnino.

Z izvidniki smo napolnili v Tuguriju tri kamjone, četrti pa vozi Mottlovo delegacijo, 10 Čehov in 5 Bosancev, samih izbranih plečatih, najmočnejših fantov.

Na slavi se javljamo še precej pravočasno, ob pol 17. uri, in vse je v redu. Zadovoljen je Bobeček, še bolj pa moštvo, hvaležni gostje. —

* * *

Eden izmed kamjonov, ki nas je odpeljal z izvidnico od Osterije Puffele v Buso del Termine pod Monte di Val Bella, mora čakati name do noči, da me zapelje v Tugurio.

Tik ob fronti ni nič prijetnega za nervoznega šoferja. Avstrijaki nočejo mirovati, ti pa čakaj, čakaj dve uri, morebiti še več! Visoki šrapneli siče in žvižgajo od časa do časa preko doline Melago, tja do Osterije Puffele, kjer preganjajo goste XIII. zбора.

Jasno je, da so Avstrijaki opazili nenavaden promet po cestah in da je slava XIII. zбора kriva, da si mora moj šofer iskati zavetja.

Nahajam ga pod strojem. Tam se čuti na varnem?

Dečko je pa čudovito brz in spreten. Za sekundo je izpod stroja na nogah in motor je takoj navit.

»Brzo, brzo!« me poziva, naj prisedem. »V temi bomo morali voziti,« pravi tiho, kakor bi se bal avstrijskih ušes. »Do Crosare ne smem prižgati luči.«

Iz njegovega glasu se sliši prikrit očitek, zakaj me tako dolgo ni bilo in da sva se po nepotrebnem zakasnila.

»Kdo vam je svetoval, da se skrijete pod stroj?«

»Začelo je padati — kaj hočem?«

»Kamjon je opasna zaščita.«

»Tako? Zakaj?«

»Koliko imate benzina?«

— — — Menda se zaveda, kaj mislim. Malo ga je treba še podražiti.

»Možno je, kaj ne? Samo majhna granatica v rezervoar, nato dve eksploziji! Ena bi zadostovala za človeka pod strojem, dve sta preveč.«

Šoferju ni za šale, zanj je položaj preveč resen, ker Avstrijaki ne mirujejo.

Kako leti! Brez ozira na temo in mnoge vijuge drviva po dolini navzdol.

Mojim očem ni lahko razlikovati cestne beline od temnega drevja. Edino vršiči se mestoma odražajo po levi strani od neba. Tudi šofer pogleduje pogostoma navzgor.

»Vam je vse eno, po noči ali po dnevu?« vprašujem v zavesti, da ga človeški glas nekoliko pomiri.

»Ni isto, gospod, dasi mi je danes že petnajsta pot s strojem čez Crosaro v Melago.«

»Skozi labirint.«

»Labirint, dobro pravite, gospod! Zgrešil sem tudi že, baš tukaj v bližini. Oficirje sem vozil po noči z Montagne Nuove v Vicenzo in sem jih pripeljal dvakrat zaporedoma mimo Sv. Jakoba in Sv. Katarine (S. Giacomo, S. Caterina di Lusiana).«

»In kaj so rekli?«

»Psovali so me. Kaj sem mogel!«

Nekoliko ostrih ovinkov še in pred nami je Crosara, selo na Planoti Sedmih Občin. Na levi strani ceste se dviga višja zgradba nad kmetskimi zidanicami, vila z verando in urejenim gosposkim vrtom.

»Četrť ure imate časa,« pravim šoferju.

2.

General Sani ima običaj, da malo govori in naglo odpravlja posle. Ako ga hočeš zadovoljiti, poročaj kratko in koncizno, brez uvoda!

Besedilo za raport sem si uredil medpotoma, vendar si pa, stopajoč po vrtu proti poslopju, ponavljam iznova, kaj in kako bi najbolje povedal.

Eleganten adjutant, major Tommasini, »capo Sezione Segretaria«, me pošilja brez prijave h generalu, toda meni bi bilo ljubše, ako bi me prijavil. Saj ni sile! Korektnost se mi zdi pri komandantu Sanijeve vrste velike vrednosti.

»Malo vode prosim, gospod adjutant! Žejen sem. Med tem me prijavite!«

»Morebiti tudi konjaka?«

»Vaša dobra ideja! Prosim! — Dvakrat danes od Sandriga na Alturo in zdaj drugič nazaj — pot — kaj ne? In mnogo hoje po položajih!«

Iz generalove sobe slišim razgovor.

»Kdo je pri ekscelenci?«

»E, brez konca! Odkar so se vrnil s slave!«
pravi adjutant z zatajenim izrazom nezadovoljnosti.
»Artileristi.«

»O čem razpravljajo?«

»O čem? Saj veste — razprava z referenti 28. divizije! Pijte, kapitane, in vstopite brez skrbi. Ekszellenca vas pričakuje — slišali smo voz.«

»Javite me!«

»Izvolite!«

Major je že odprl vrata in treba je vstopiti. —

Trije so. General Sanj stoji onstran prostorne mize pri oknu s svetlozelenimi zavesami, tostran mize pa podpolkovnik Ferrari in neznan poročnik. —

»Rekel sem!« pozdravlja general. »Pozno se vračate.«

Preko mize sega dolga roka in general me predstavlja oficirjema.

»Jugoslovanski kapitan.«

General je videti dobre volje.

Na mizi se razprostira kvadrirana karta z modrimi znaki in črtami. Pogled zadostuje. Na karti so naznačene italijanske baterije in cilji onstran avstrijske linije, obrambni razpored, kojega sem videl v Breganzah pri komandi I. armade, v uradu artilerijskega referenta kapitana M. Scotonija, ki mi je razkazal razpored in delovanje baterij s položajev Mtg. Nuova in Mt. Bertiga na Melette, v dolino Campo Mulo in na Longaro.

Kakor v šali pravim:

»Montagna Nuova dobi posla . . .«

Gospoda me gleda.

»V Campo Mulo nastavljate cevi in sicer na komando 42. domobranske divizije . . .«, nadaljujem brez ozira na občutek, da so moje opazke predrzne.

Podpolkovnik Ferrari se čudi:

»Kapitan navaja imena in številke!«

»Morebiti vam je znano ime avstrijskega komandanta?« vprašuje šaljivo po kratkem odmoru.

»Ki tiči v Campo Mulo? Da, gospod!«

»Kapitan ima zveze z obveščajnim uradom,« pojasnjuje general resno.

Z naslednjim vprašanjem me pa opozarja, da sem mu dolžan poročilo.

»Sedaj se vračate? Bili ste na mojih sektorjih?«

Ali me hoče opomniti, da nimam pri njem ničesar drugega govoriti razen raporta o izvršeni razstavitvi izvidniških odredov?

»Bil sem, ekscelenca!« —

Sedaj je čas, da pričnem s stavki, koje sem si zanj skrbno pripravljaj. Ko bi se spomnil vsaj uvoda!

»Tukaj!« pravim in kažem s prstom na karto. —

»Izvidnice so na določenih mestih in so v tem trenutku na svojem poslu. Poročila boste dobivali preko komand, zvezo z obveščajnim uradom operativnih trup VI. armade oskrbi Centro Raccolta Lusiana, odkoder bo prihajal vsako jutro motociklist kapitana Crowtherja po naše raporte k 28. diviziji.«

Moje poročilo je pri kraju. Ponujajo mi, naj sedem.

General je zadovoljen, kar je razvidno iz njegovih vprašanj.

»Na Monte di Val Bella je prišel vaš mali črni podporočnik?«

Včeraj in danes ga je videl. Živahnega Veselka si pomni vsakdo.

»Tako je.«

»Dober oficir?«

»Poln idej, ekscelenca.«

»In drugega ste odpremili na Col del Rosso?«

»Tako je.«

»Dober oficir?«

»Tudi on, ekscelenca.«

»Kot kvalifikacijo navajate, da ima ideje?«

»Ekscelenca, sama hrabrost ne zadostuje v izvidniškem poslu.«

»Razumem.« — Svojima oficirjema pravi nato:

»Danes sem videl kapitanove Jugoslovane. Soldati in gamba! (»Krepki dečki!«) Bili so na slavi.«

»Niso Jugoslovani, ekscelenca,« ga popravljam, — »temveč Čehoslovaki, teh je večina.«

»E, to je eno in isto. Mi vas zovemo »jugoslavi«. Kdo bi si pomnil nijanse in imena! Sicer pa ima vsak človek, ki vas vidi, samo utis, da ste eno in isto pleme.*) Ali je med vami kaka razlika?«

»Neznatna razlika samo v uniformi. Čehoslovaški legijonarji nosijo rdeče-bele našitke na vratu, jugoslovanski pa rdeče-modre.«

»To sem opazil.«

»Šarže naznačujemo Jugoslovani na rokavu na francoski način: kapitan nosi — tukaj vidite — tri zlate trakove, poročnik dva, podporočnik enega. Podoficirji imajo črne trakove: narednik tri, podnarednik dva, korporal enega. Inicijale K. P. — ime kralja Petra — imajo Jugoslovani urezane na nožu.«

»Zanima me,« omenja general.

»Jutri dopoldne, ekscelenca, pride še tretji vod legijonarjev na Col d' Echele z enim oficirjem,« dopolnjujem svoj raport, ki prej ni bil popoln. »Oficir-podporočnik je o svojem položaju in o nalogah poučen. Jutri ne pridem z njim, ker me dolžnost zove na drugo mesto.«

»Kam odhajate?«

»V okolico Mantove, ekscelenca.«

»Čemu v Mantovo? Kaj hočete?«

»V sektorju Goito grade delavske centurije obrambno linijo Mincio med Peschiero in Mantovo. V teh četah so jugoslovanski nacionalni elementi, med njimi večinoma taki, ki so bežali iz avstrijske vojske v Italijo z namenom, da se javijo kot dobrovoljci v srbsko vojsko. V Italiji ni bilo umevanja za te ljudi in vojna uprava je bila povsem gluha za klince

*) Jugoslovane in Čehoslovake so v Italiji stalno zamenjavali in istovetili (prim. »Zeleni odred« str. 25). Josef Logaj poroča v knjigi »Československé legie v Italii« str. 12: »To smo opazovali v tisku, ki je naš (t. j. češkoslovaški) narod neprenehoma istovetil z jugoslovanskim narodom. Bilo je treba velikega napora, da bi mogli v Italiji prepričati celo vrsto vplivnih politikov o neki plemenski in politični in celo o zemljepisni razliki med nami in Slovenci! Tako slabo je bila Italija informirana!«

jugoslovanske iredente, kakor je bila do nedavna nasprotna sličnim težnjam Čehoslovakov. Sinoči sem prejel poziv, da jih poiščem v Goitu.«

»Kdo vas je pozval?«

»Vrhovna komanda, telegram generala Badoglia. Prosim!«

Rumeni službeni telegram ga istotako zanima. General čita, podpolkovnik Ferrari si pa pomika svoj stol bliže k meni in vprašuje polglasno:

»Ali je Jugoslovanov mnogo v Italiji?«

»Točno število pozna komisija vojnih ujetnikov pri vojnem ministrstvu v Rimu, ki vodi evidenco po narodnosti. Nam so na razpolago približne številke. Cenimo jih na 25 do 30 tisoč.«

»Toliko? Dve diviziji!«

»Ko bi bil ves material enako zrel in dober! Toda o dveh divizijah ni govora, ker imate med njimi vse nijanse od Avstrijaka do revolucionarja.«

»Dobro. Po čem pa hočete razlikovati elemente, ki jih nazivate zrele in dobre, od slabih? Recimo, da pozovete centurijo na nabore. Kaj napravi komisija, kadar se ji javi Avstrijak, ki je v srcu Avstrijak, a pravi, da ni Avstrijak? Kako bi vam dopovedal, kar mislim? Saj me razumete! Ali ni možno? Nikomur ni duša zapisana na čelu.«

Podpolkovnik se boji, da bi ne prišli v nove dobrovoljske odrede poedinj nezanesljivi elementi.

»V praksi je nemogoče, gospod podpolkovnik, da bi nas varal nekdo, ki je v duši Avstrijak. Pravite, da jim duša ni zapisana na čelu, a vendar čitamo več z obrazov svojih rojakov, nego nam povedo njihove zagotavljajoče besede in podpisi. Mislite si prizor v Goitu, kjer bo zbrana centurija ujetnikov! Med njimi se pojavi jutri njihov rojak, na primer jaz, propagandist, ki jim govori, da je prišla doba, ko lahko tudi oni pomagajo rušiti Avstrijo. »Na borbo proti tlačitelju cesarju! Na borbo za osvoboditev svoje zemlje, svoje družine in občine!« — Sedaj že lahko opazujete, kako se odzivajo. Utis je raznovrsten. Prvemu so se rasvetile oči, zanj je poziv nekaj, kar si je že davno

želel slišati. Tega moža si vzamemo v legijo. — Drugi mož premišljuje, dvomi, ne ve, kako naj se odloči. Morebiti je dober nacijonalist, toda za legijo ni zrel, ker ima pomisleke zaradi svoje družine, ki jo bo Avstrija preganjala, zaradi posestva ali ker ga tlači kaka druga bojazen. Naj torej ostane v centuriji! — Tretji mož se mrači. Nezadovoljen je, da se vrši v njegovi bližini taka protiavstrijska propaganda in smatra mene za izdajnika in zločinca ter protestira javno ali tajno proti temu, da pozivam še druge k izdajstvu. Cesarju je zvest in se kot Avstrijak ne more niti zatajevati. — To so tri kategorije slovanskih ujetnikov. Za nas živi samo prva in tej hočemo dati svobode in možnosti za novo borbo.«

Sani je prečital telegram in posluša pozorno našo debato. Zdi se, da odobrava podpolkovnikove pomisleke, ker pravi:

»Ni pa izključeno, da bi se ta ali oni ne zatajil. Ako se hočem rešiti ujetništva, porabim vsako priliko. V Goitu ponujate ljudem priložnost, ko jih zovete v legijo. Mož si misli: Javim se dobrovoljno; kapitan me vzame v četo, četa pride za tri tedne v prve rove, jaz pa — smuk! — zбоgom Italija, zбоgom legija!«

»Tako je. Baš na to opasnost opozarjam,« dostavlja podpolkovnik. »Preveliko zaupanje ni umestno.«

Treba jim je najti krepkejših argumentov.

»Uvažujte, gospoda, da nam pri izbiranju izvrstno služi medsebojno poznavanje med ljudmi v taboriščih in centurijah. Tovariši žive mesece in leta v skupnem oddelku, kako bi se torej ne poznali po tolikih debatah o bodočnosti Avstrije? Ujetniki tako živahno razpravljajo, da se med seboj pretepajo in jih morajo stražniki razdvajati, ker bi se pobili. Avstrijakanti in slovanski nacijonalisti ne morejo niti živeti pod skupnim krovom. Naj se sedaj prijavi avstrijakant med dobrovoljce! Ali je možno? Seveda, javi se lahko, toda tovariši bi ga s protesti in silo izločili.«

»Mnenje množice je vsekakor važen kriterij,« pritrjuje Sani. »Množica ima pravilen čut in dober

nos in presoja poedine svoje elemente natančno pravilno. — V Goito pojdete torej? Ali je vprašanje vaše legije načelno rešeno?»

»Iz telegrama ekscelence Badoglia vidite, da ni rešeno, temveč, da smo nekako v prvem stadiju. Do tvorbe velikih formacij je daleč.«

»Kaj znači prvi stadij?«

»General Spingardi, šef komisije za vojne ujetnike, se protivi. On in minister Sonnino sta mnenja, da se avstrijski ujetniki ne smejo organizirati za borbo proti Avstriji. Spingardi je pa dovolil — menda na željo vrhovne komande — da se pošljejo oddelki za fortifikacijska dela v vojno zono. Delavski oddelki so sedaj tukaj in v vojni zoni Spingardi nima besede, temveč ekscelenca Diaz, ki nam je omogočil propagando med Slovani, dočim so nam taborišča v zaledju — v srednji in južni Italiji — nepristopna.«

»Organizacijo dobrovoljskih legij hočete nadaljevati kljub oviram?« Vidim, da želi Sani zaključiti razgovor.

»Hočemo.«

»Želim vam mnogo uspehov in zmago, veliko skupno zmago.« —

»Hvala, ekscelenca!« —

Vstajamo.

»Kedaj se vrnete na Planoto?«

»Začetkom junija, ekscelenca.«

»Javite se!«

»Dolžnost in čast mi bode. Pozdravljam vas, gospoda.«

* * *

Šofer čaka pri stroju.

»Pripravljen?«

»Pronto!« odgovarja podnarednik tako glasno, kakor je vaje, kadar poveljuje koloni. Tukaj se ne boji avstrijskih ušes!

Po serpentinah navzdol vozi počasneje z ozirom na kolone težke artilerije in municijskih kamjonov, ki jih srečujeva. V nočeh se tovari na Planoto odgovor,

ki ga pripravljamo na javljeno avstrijsko ofenzivo. Krepke luči raznovrstnih motorjev švigajo kakor nemirni žarometi in razsvetljujejo cesto s kamenitim belim pobočjem.

»Pronto! Pronto!« Podnarednikov klic v Crosari se mi vrača na misel in ne morem se ga znebiti. Tudi mi smo pripravljeni! Izza vsakega ovinka se vrača odmev motorjev in koles in v njim slušaš značilen refren: »pronto! pronto!« Muničijske kolone gonijo mimo nas svoj »pronto!« in stroji z dolgimi topovi basirajo za njimi »pronto!« Samozavestno se zibljejo in počasi. —

Podnarednik me budi pred hišo kmeta Clavelle v vasici S. Sisto pri Sandrigu. Spal sem poleg šoferja. Ura kaže 23.

Clavella je slišal voz in razsvetil v kuhinji. Doma sem. Zaran bo pa treba zopet na pot.

Refren »pronto!« mi ne daje miru. Menda sem zelo utrujen, ker ne morem misliti nič drugega. Eden in isti motiv mi brenka neprestano po nekem živcu v možganih.

»Pronto! Pronto!«

3.

Dne 27. maja dopoldne se javljam v Breganzah v I. T. O. pri majorju Finziju, da se pogovorim zaradi odhoda v Goito in stavbe barak za bodoče novo moštvo, ki ga moramo začasno nastaniti v Veroni. Poročam, da nameravam vzeti večje spremstvo s seboj, dva oficirja, podporočnika Plhaka in Beloševiča in kakih osem mož.

»Čemu toliko ljudi?« se čudi major.

»Naši rojaki v delavskih centurijah bodo imeli izdatnejše utise, ako ne slišijo samo poziva in nagovora neznanega oficirja, temveč če bodo videli tudi skupino dobrovoljcev, med katerimi bo ta ali oni spoznal starega znanca. Beseda in primer priprostega vojaka zaleže mnogo več in prepričuje lažje nego moj najboljši govor.«

Major odobrava in se zanima za podrobnosti, kako hočemo izvajati propagando med ujetniki.

Opozarjam ga, da potrebujem za vežbanje novih čet nujno poročnika Vidmarja, ki se nahaja v Rimu. Treba bo pisati ponj, da se vrne k odredu in prevzame komando nad Jugoslovani v Veroni. — Major obeta, da pozove Vidmarja iz Rima. Ako se ne javi sam, hoče poslati karabinierskega oficirja ponj.

Vračam se v Tugurio v lahkem novem kamjonu, ki nas popelje v Goito.

Pri določevanju spremljevalcev nastajajo težave. Vsi bi radi šli, kolikor se jih nahaja v Tuguriju. S Plhakom jih izbirava tako, da so zastopane vse pokrajine. Korporal Petar Grgurović je Dalmatinec, narednik Simo Dragičević Hercegovec, Đuro Janjić Bošnjak, Ignacij Levec zastopa Primorje, Stanko Paприć s podporočnikom Beloševićem Hrvatsko, Anton Zupan, podporočnik Plhak in podnarednik Alojzij Domanjko Slovenijo.

»Ostale pokrajine naj pa zastopa Branko Mandić!«

»Živio naš kapetan!« se oglašá Branko, ki ni imel več nade, da bo izbran.

V kamjon nosijo klopi in jih pokrivajo z odejami. Opoldne že čakajo nestrpno, da se premaknemo z dvorišča.

Češkoslovaški dečki opazujejo naše priprave, stoje okrog kamjona in se poslavljajo z raznovrstnimi voščili. Več humorja je v njih nego v Jugoslovanih, ki jim na šaljive in zbadljive opazke ne znajo odgovarjati z istim krepkim kalibrom.

Legijonar Otokar Škoda je potegnil britev iz napsrsnega žepa in zaklical Dragičeviću na voz:

»Narednik ni obrit! Počakajte še toliko, da ga postrgam. Kako ga bodo gledale devojke v Vicenzi?«

Mali Lahvička teče iz kuhinje in vihti zvito vrv:

»Janjića privežite ob klop, da ga ne izgubite!«

Đuro sedi v zadnjem kotu in se nagiba z voza. Nenadoma je iztrgal prijatelju Lahvički vože iz roke v trenutku, ko smo se začeli premikati. Po dvorišču

je zaorilo slovo, dečki v kamjonu pomagajo Čehom pri huronskem vpitju. Duro si je nataknil čepico na nož in privzdinil levico, v desnici pa drži vože in tako maha stoje Čehoslovakom, ki se opirajo ob voz do jarka. Nad jarkom je zadnji del kamjona krepko poskočil, Janjić se je zazibal in se ujel za rob kamjonove ograje, toda čepica mu je zletela na tla.

»Stoj! Stoj! Hoj!«

Po dvorišču je smeh in haló, 60 do 80 češkoslovaških legijonarjev se krohoče in zbija šale, nekateri teko za nami in gruča se puli za Janjićevo čepico.

Janjić jim vrača vože v zameno za svoje pokrivalo in nekdo zove češki:

»Pa bi bilo ipak bolje, ako brkača pustite doma!«

»Ali ga vsaj privežite!« —

Brez nadaljnih nezgod se vozimo preko reke Astico mimo Dueville in Vicenzo in proti Veroni. V S. Martino Buonalbergo se ustavljamo pri Čehoslovakih iz izvidniškega odreda prve armade, ki so tukaj v bližini nastanjeni in stoje na ulici v gručah.

V Veroni nam razkazujeta podporočnik Žagar in Maršálek v strelnici prostore, ki sta jih pripravila za nove dobrovoljce.

Polkovnik Marchetti nam pošlje v Goito potrebno število kamjonov, kadar prejme telefonsko obvestilo, da smo dovršili nabore v centurijah.

Ob 16. uri popoldne nadaljujemo pot v južozapadni smeri mimo S. Lucije in trdnjave Dossobuono, ki zapira dohod v Verono. Visoke stare utrdbe zapirajo kakih 5 km pred mestom vse ceste, ki vodijo v Verono. Te utrdbe stoje sredi ceste, tako da se jim moraš izogibati v velikem loku in obyladujejo s topovi ravno progo na obe strani in okolico na več kilometrov.

Villafranca di Verona leži pred nami točno pod žarečim solncem.

Iz Mantove prihaja vlak proti nam. Železnica teče vzporedno z našo ravno cesto.

Za mestecem Villafranca kaže šofer hribovje ob desni strani, češ: »Custoza!«

»Tod so se tolkli Hrvati, vnuki pa na istih tleh mobilizirajo upornike.«

»Oče Radetzki se obrača v grobu«, slišim za seboj Levčev glas.

Roverbella in Marengo je še pred nami in tam nekje mora biti reka Mincio in mestece Goito, cilj naše poti.

Mirko Beloševič mnogo pripoveduje. Od Vicenze do Goita razlaga neumorno razne dogodke, ki jih je preživel v zadnji dobi v Avstriji in hoče dokazati, da se doma vse ruši. Zanimivega je mnogo, kar pripoveduje, toda nisem sposoben naporenega poslušanja ob ropotu motorja na vožnji po novih krajih. Včasih mu samo prikimujem, dasi nisem vsega poslušal. Človek se rad pogloblja tudi v lastne misli, a moj zgovorni sosed je neumoren. In kakšne detajle si pomni!

»Na ruski fronti smo se pobratili in ruski oficirji so prihajali k nam v rove. Z ruskim kapitanom — pisal se je Nikolaj Hudjakov — smo se že dogovorili, da nas povede v Rusijo, a zaradi nenadne boljševiške revolucije na fronti se stvar ni dala izvršiti. Vrgli so nas nato preko Karpatov v Alpe. Februarja letos smo prišli na italijansko fronto, marca so me poslali v Barco pri Leviku v tečaj za metanje min in granat. — Aprila sem pa bil že pri jurišnem bataljonu 42. domobranske divizije. Tu sem nabral za narodno gledališče v Ljubljani 1000 kron, ki smo jih poslali preko uprave »Hrvatske Države«.

Mirko nadaljuje:

»Dne 23. marca smo imeli krasno igro v Leviku. Zanimiva vežba, bojna igra, gospod kapitan! Železnica, avti, motorna in navadna kolesa, vozovi, tovorni težki vozovi in fijakerji, jahači, vse vam drvi in vre po cesti. Po zraku zulijo aeroplani, tam zopet odmeva zategla pesem madžarskih vojakov, ropot koles, smeh oficirskih gospa, klepetanje gospodičen in gospode, visokih oficirjev in vseh tja do domobrancev — ta družba se je zbrala na vežbališču, da vidi, kako je avstroogrška vojska na veliko in v drobnem sijajno

pripravljena in kako je spretna . . . Z ostrimi naboji hočejo v pravi bojni igri pokazati, kako bodo v prihodnji ofenzivi pregazili Italijane in njihove zaveznike. V Leviku je bil glavni tečaj XI. armade in trupe so došle, da ljudje vidijo in se uverijo, da se z njimi ne more nihče meriti.«

Malo preobširno se mi zdi, kar pravi Mirko.

»Pa vam gledam iz rova na »durbin« (daljnogled). Visoki častniki so že zasedli numerirane sedeže in sedaj jih ne sme nihče več motiti. Okrog njih je vse polno rediteljev. Par minut še! Mir! Vse je tiho. Grobna tišina.

Točno na sekundo se je streslo vse, zrak in zemlja. Silno je zagrmelo. Vse se uničuje, ruši in razbija. Streha je odletela s kočee, tam pada jelka po sredi presekana. Zemlja in kamenje se dviga v zrak, pada zopet po nas in nas stresa močnejše nego potres. Črn dim zavija svet pred nami, mine pokajo, šrapneli in granate žvižgajo. Kanoni vseh kalibrov, metalci min in granat, strojne puške tekmujejo med seboj, kdo bo naredil več škode.

Čas je odmerjen in baterije se točno ravnaajo po ukazu, ki velevala v 5. minuti koncentracijo ognja na določeno točko. Sedaj prenašajo ogenj na drugo točko. Trije plameni so švignili v zrak, trije trenutni stolpi, nato pa ostaja gost črn dim na mestu plamenov. To je znak za naskok. Vse drvi skozi plamen in dim. Drugi trije goreči stolpi, trije plameni so znak, da je prva linija osvojena. Plamen se premika naprej, na levo in desno, požira, ožiga in uničuje vse. Mnogi so ostali brez obrvi in brk, popolnoma osmojeni. Zopet ognjeni znak — druga linija je zavzeta — na vežbališču!

Trobenta javlja, da je prvo dejanje dovršeno.

Višji oficirji se dvigajo in si med seboj čestitajo na uspehu. Dejanje je trajalo dve uri in bilo je četrto mrtvih in precej ranjencev po igri. Odhaja vam vojska cesarjeva razigrana, pojoč in z muzikami, da raznese glas po vseh oddelkih, kaj je videla in kako bo kmalu konec vojne — in tedaj pojdemo domov! Zadnja ofenziva se pripravlja, potem se povrnemo z zmagovo oven-

čani. Na Dunaj in v Pešto se bomo vozili, da vidimo parade. V to svrho se sedaj vse pripravlja, dela in uči v tečajih. — —

Ali nihče jim ne verjame. Vedeli smo, da smo na vežbališču in da se mučimo za zabavo visoke gospode in njihovih gostov.«

In Mirko pripoveduje dalje, ker ima prvič priložnost, da si olajša napram meni svojo kipečo uporno dušo. Slika mi, kako je hodil pri Leviku ležat k jezeru, odkoder je gledal otok in grad. Do jezera je livarica, mala trava na njej svetlozelena. Na obali raste šar in trstje z ocvetelimi metlicami. Tam je ležal na trebuhu v travi, podbočil glavo z rokami, gledal v zelenje in jezero, kjer se je zrcalilo nebo, oblaki, sence gora, hiš in dreves. Tam je tuhtal, kaj naj stori. Spominjal se je tam nekdanjih sestankov naših omladincev, Masarykovih učencev, mislil o idejah Milana Marjanovića in Jovana Skerlića, o idejah iz člankov »Narodnega Jedinstva«, »Vihora«. Tu je Mirko sklepal v duhu o propagandi proti Avstriji in sklenil izdajati za svoje prijatelje in moštvo revolucionaren časopis s takim gradivom, ki mora razpaliti. In idejo je izvrševal, ni se bal in sedaj je tukaj v Italiji legijonar.

»Proglase ste čitali, ki smo jih poslali po prihodu v Italijo čez fronto nazaj svojim tovarišem v 42. diviziji?«

Prikimujem. V Mirabelli so razmnožili rokopise, ki nosijo originalne podpise Beloševića, Kostrenčića in Štětine, in piloti so jih raztresli po avstrijskih položajih.

Belošević ima prepise s seboj.

Prvi letak se glasi:

»Braćo Jugoslaveni! Hrvati, Srbi, Slovenci!

Zar narod Petra Svačića, Zrinskih, Frankopana i Kvaternika smije da se bori na strani Švaba i Mađara?

Zar narod Miloša Obilića, Marka Kraljevića, Majke Jugovića i Kosovog polja smije da se bori na strani Turčina?

Zar je naš junački narod spao nato da se ko roblje bori za svoje tlačitelje?

Zar su se izrodili unuci slavnih djedova, narodnih junaka i mučenika?

Probudite se! Neka Vaša narodna savjest progovori! Ne kaljajte naše narodno ime!

U ovoj svjetskoj borbi postavite se tamo, gdje Vam je mjesto, na stranu slobodnih naroda, a proti najvećim zlotvorima našega naroda i ljudskoga roda. Bacite austrijsko oružje! Jer svaka kolajna, koju zaslužite na strani Austrije, jest rana na našem narodnom tijelu, svaki hitac, koji ispalite za Austriju, jest hitac u vlastitu domovinu.

Sada je najpovoljniji, a možda i zadnji čas, da se dovinemo potpune narodne slobode. Promašimo li ovu zgodu, izgubljeni smo, a djeca Vaša će Vas proklinjati, što ste kovali lance ropstva vlastitom narodu, što ste kopali grob vlastitoj domovini.

Ustaj rode! Jugoslavija Te zove.

Kostrenčić, Belošević, Štětina.

Drugi letak je po vsebini dokaj obširnejši. Nemškomadžarski sužnji, bodoći državljani ujedinjene neodvisne Jugoslavije se pozivaju, naj odpro oči in se prebude iz sna, da izprevidijo, kdo so in za koga se bore. Zakleti sovragi našega naroda (Nemec, Madžar in Turek) hočejo ovladati svet in zgraditi na ruševinah kulture svojo barbarsko oblast. Ako se jim posreči premagati protivnike, prišli bi na vrsto Slovani: Čehi, Slovenci, Hrvatje in Srbi. Naš mučeniški narod bi omaгал in slovanski govor bi onemel. — Še zdaj, ko nas potrebujejo in ko prelivamo svojo kri za njihove interese, nas nesramno žaliyo, preganjajo in uničujejo. Može so nam razmetali na vse fronte, narodne voditelje so zaprlji v temnice, žene, deca in starci pa nam propadajo od gladu doma. Kaj bi šele počenjali z nami, ako bi zmagali?

Bratje! Danes se proti njim bori ves kulturni svet, Francoska, Angleška, Amerika, Italija itd., da zlomijo nemški militarizem in nasilje. Borcem za svobodo in

pravico so na razpolago neizčrpní viri ljudi, hrane in orožja in niti na misel jim ne prihaja, da bi prenehali od pričete borbe. Vojna se bo brezobzirno nadaljevala do veličastnega trenutka, ko bo ideja svobode in pravice slavila zmago nad srednjeveško barbarščino in ko zasije solnce svobode nad človeškim rodóm. Na razvalinah Avstrije se dvigneta dve novi slovanski zgradbi svobode, država jugoslovanska in češkoslovaška.

Bratje, v Vaših rokah je, da pospešite ta veliki čas, da pomorete ustvariti, o čemer sanjamo od vekov, da zaključite dobo trpljenja našega naroda.

Zamudili smo na začetku vojne, ker se nismo obrnili proti svojim tlačiteljem. Vojna bi že bila pri kraju in mi bi že uživali sadove svojega dela v lastni narodni državi. Toda ni še prepozno! Izrabimo vsaj sedanji čas! Zaledje v Avstriji je minirano, treba je samo iskre in stara razpokana grobnica, ki se zove Avstrija, se razleti v zrak. Vrzite to iskro! Možje s fronte, vrzite orožje, pridite k nam, da postanete svobodni ljudje, ki boste dali zadnji udarec Avstriji!

Česa se še nadejate od Avstrije? Pomislite, kako je ta država vsako naše delo in vsako uslugo vračala s črno nehvaležnostjo, preganjajoč naš narod, ubijajoč naše vodje. Pomislite na cilj njene sedanje vojne, ki hoče iztrebiti Slovanstvo in ustoličiti nemško in madžarsko oblast na Jadranu in vzhodu. Tako torej, da se borimo proti lastni svobodi in da kujemo verige suženjstva lastni domovini?

Bratje, spametujte se! Kaj je naša dolžnost napram svojemu narodu?

Ta poziv Vam pošiljajo Vaši tovariši: poročnik Beloševič, praporščak Kostrenčič in Štětina iz 42. domobranske divizije, (ki se zove »vražja«, ker služi vragu,) sedaj v Italiji dobrovoljci v borbi s smrtnim sovražnikom, z Avstrijo.

Prešli smo 12. maja in poslali smo Vam takoj proglas z našimi podpisi.

Znano nam je, da nas je Avstrija obsodila na smrt, a mi fučkamo na to obsodbo. Avstrija je že

davno obsodila na smrt ves naš narod, toda mi svobodni Slovani bomo prej v zvezi z mogočnimi zavezniki izvršili smrtno obsodbo na Avstriji.

Podpisi: Belošević, Kostrenčić. Štětina. Paprić.

— — —

In še nekaj mi hoče Belošević povedati, namreč to, da je žid. Naj se ne čudim. Židovska omladina na Hrvatskem se nacijonalizira. Mirko poroča, kako se je trudil v Zagrebu med svojimi tovariši, židovskimi omladinci, da razširi med njimi jugoslovansko narodno idejo. Težaven posel — toda ni bil brez uspeha. »Židje v bodoči Jugoslaviji se morajo vrniti v narod, morajo postati živ, delaven in koristen del Jugoslovanstva! In jaz sem ponosen, da služim kot hrvatski židovski omladinec v dobrovoljski trupi!«

Mirko pojasnjuje, kako ugoden utis je napravila navzočnost kralja Petra pri posvetitvi temeljnega kamena židovskega hrama v Beogradu. Udarci njegovega kladiva so odjeknili v vseh židovskih srcih . . .

Sedaj smo pa že v Goitu. Bogme, Belošević me je utrudil.

* * *

»Comando staccato« (»ločeno poveljstvo«) XXV. zone obrambnih del (»lavori di difesa«) ima sedež v gradu.

V prostranem vestibulu, ki ga krasi poslikane stene, gobelini, kipi in slike, čakam komandanta, polkovnika Pollenghi-ja. Spremljevalci so poskakali s kamjona in se sprehajajo po parku pred palačo, da si nategnejo ude, ki so po dolgi vožnji odreveneli.

V tej palači kraljuje torej colonnello Pollenghi! Sladka je njemu in njegovemu uradu vojna!

Po kratkem uvodu, s katerim se predstavljam stasitemu komandantu kot pooblaščenec za organizacijo novih jugoslovanskih dobrovoljskih oddelkov, me vodi v drugo sobo pred zemljevid, na katerem so zarisane projektirane in deloma že izvršene utrdbe v obrambni liniji od mesteca Valeggio sul Mincio do Mantove.

Polkovnik je vljuden, prijazen in nič ne vprašuje. Vidi se, da je prejel instrukcije in depešo, ki javlja naš prihod in mu naročuje, naj nam postreže s potrebnimi informacijami ter nam olajša delo.

»Pred vami je pregled linije in razvrstitve delavskih centurij XXV. zone. Jugoslovanske centurije so naznačene z rdečimi krogi, rumunske z zelenimi.«

»Po kojem redu naj grem, gospod polkovnik, da ne izgubim preveč časa?«

»Mudi se vam? Torej vam svetujem, da začnete kar danes. Centurije vam aviziram. Obiščite danes oddelke severno od Goita. Casina (pristava) Ferri, glejte, je v ovinku reke Mincio pri občini Pozzolo, približno šest kilometrov od Goita. Ako dovršite pregled moštva v Casini Ferri pred večerom, se na povratni poti ustavite v Casini Bardellona, odkoder imate štiri kilometre do nas. Tukaj gledate teren, na kojem so 30. maja 1848. leta — točno pred 70. leti — Pijemontezi natolkli Avstrijake. Zvečer bodite naš gost, vi in vaša oficirja! Za ljudi pripravimo večerjo in ležišča v mojem uradu Casa Guà in zvečer določimo program za jutri.«

Več mi ni treba vedeti. Površno skico si rišem v notes s polkovnikovimi opombami in se vračam h kamjonu.

4.

V Casini Ferri se delavska četa zbira. Poveljnik javlja, da ima vsega 113 mož, marljivih ljudi, mirnih in discipliniranih.

Italijanski trije oficirji ne morejo zatajevati bojazni, kaj bo z njimi, ako jim vzamemo centurijo. Pri delavcih za fronto je bila nadzorovalna služba pač prijetnejša in upravičeno se boje, da tako mirnega in udobnega življenja ne bo več.

Skupine prihajajo z dela, ogledujejo nas rado vedno in se razgovarjajo z našimi. Navzočnost tujih ljudi na njihovem dvorišču je izreden dogodek. Ko so slišali, da prihajamo po nje in jih hočemo osvoboditi, se nekateri ne morejo krotiti.

Beloševiču se javljata dva korporala, Ljubomir Lončar iz Glamoča v Bosni in Mičo Petrović iz Kacevca pri Zvorniku, ki imata seznam onih mož, ki so že davno prosili za sprejem v srbsko vojsko.

Krog je vedno tesnejši.

»Tako do 30 je nas, ki hočemo v dobrovoljce,« hiti Petrović. »Za druge se ni treba brigati, niti ni vredno z njimi govoriti. Mi pojdemo z vami, druge pošljite kar proč! Ti-le so naši«, priččenja predstavljati sosede, najprej širokega starejšega brkača.

»Kako se zovete?«

»Dragoljub Kališki, iz Banatskega Bavaništa.«

»In vi?«

»Korporal Nikola Elek iz Gornje Prače pri Rogatici.«

In tako se javljajo zaporedoma. Eden med njimi je bled dečko, upadlih oči, in se zove Dušan Bugarski, rodом iz Čente v Banatu.

»Pri nas boš kmalu zdrav«, mu pravim.

»Izbavite me iz robstva v vojnike in vse bo dobro!«

»Hočem. Za 48 ur se boš vozil kot vojniki v Verono.«

Oči so se mu zaiskrile.

Z žarečih obrazov jim čitaš, kako se radujejo željno pričakovane svobode.

»Ipak je potrebno, da nas slišijo vsi«, pravi Beloševič skupini, ki se je izločila in zbrala okrog nas. »Nočemo onih drugih pregovarjati, toda pravilno je, da se pozdravimo — kot rojaki Jugoslovani. Pojdite sedaj na svoje mesto!« —

»Gospod tenente«, obračam se h komandantu centurije, sedaj pričenmo.«

Zanj, ki ne pozna mišljenja svojih slovanskih delavcev, je razveseljiva moja opazka, da mu pustim vsaj 80 do 100 ljudi, ker je v centuriji jedva 30 mož nacionalno tako zrelih, da so sposobni za sprejem v vojsko.

Narednik Levec urejuje četo v tesnem polkrogu. Italijanski oficirji so začetkoma prisotni, pozneje odhajajo, ker ne razumejo nagovora.

Pričenjam, da smo bili Avstrijci, danes pa nismo več. Kdor se nahaja izven Avstrije, v Rusiji, v Italiji ali kjerkoli drugod, se nikdar več ne vrne v vladavino cesarja Habsburga. Monarhija dovršuje svoje življenje, poražena od vojaške organizacije velikih nasprotnikov, od Amerike, Angleške, Francoske, Italije, Srbije in ostalih zavezniških držav, in razpadajoča po volji lastnih narodov. Tudi mi hočemo živeti v lastni državi, obsegajoči srbsko, hrvatsko in slovensko zemljo, in Peter Karađorđević ne bo samo kralj Srbije, temveč kralj Jugoslavije.

Navajam delovanje dobrovoljcev, Čehoslovakov in južnih Slovanov, njihove nastope in čine v Rusiji, na Balkanu, v Franciji, vojno organizacijo Čehoslovakov v Italiji, ki jim sledimo mi.

Zavedne rojake v Italiji pozivam, naj se dobrovoljno odpovedo svojemu ponižujočemu ujetništvu in prisilnemu delu in naj se javijo v dobrovoljski odred, ki ni del italijanske, temveč naše narodne vojske in v katerem bodo pomagali rušiti Avstrijo in ustvarjati svojemu domu in izmučenemu narodu svobodo.

Doba novih borb na fronti se bliža. Kdor je voljan dati domovini vse, naj se prijavi. Dobrovoljci odidejo v Verono, ostali ostanejo v centuriji. —

* * *

Casina Bardellona je druga postaja, kjer vršimo propagando z nekoliko slabšim uspehom. Bardellonska centurija je večja, ker šteje 387 mož, toda po ogromni večini so v njej Hrvati iz Banovine, ki nočejo slišati o vojni proti Avstriji. Oddelek nima v svoji sredini probujenih elementov in nihče ga ni prekvasil v revolucionarnem oziru — danes poslušajo prvi poziv in umljivo je, da se javlja malenkostno število v dobrovoljce, jedva petnajst ljudi.

Pri večerji nas izprašujejo oficirji, kakšne utise smo si odnesli iz centurij.

Ali naj priznamo, da nas je jugoslovanski material nekoliko razočaral? Tega ne storimo!

»Lahko bi odpeljali iz centurij tri četrtine na fronto, toda izbiramo samo najhrabrejše, ki so pripravljene na vsako opasnost in na vsako žrtev. Javili smo jim, da nihče izmed dobrovoljcev ne sme s tem računati, da bi se povrnil še kedaj živ v Avstrijo . . .«

»Kako? Nihče da ne ostane živ?« vprašuje kapitan Cornalba.

»Morali smo jim javiti resnico.«

»Prekruto! Tega bi ne smeli reči. Škoda bo ljudi — rad jih imam. Nekaj jih pa morebiti vendar ostane živih, makar jih pošljete tridesetkrat v borbo!«

Italijan ne umeva. Nam je jasno, da se nihče izmed upornikov ne bo vračal v Avstrijo, ker Avstrije v stari obliki po vojni ne sme biti. — Čemu bi jim vse to razlagal?

Polkovnik Pollenghi, kapitan Giuseppe Cucchetti, kapitan Angelo Cornalba, kapitan zdravnik Moro, poročnik baron Cattaneo Adolfo, poročnik Pasquale Jubiletti, podporočnik Bartolomeo Fulconis in ostali se zanimajo za legijonarske epizode in akcije na fronti in za mišljenje o zaključku vojne. —

Prenočišče Casa Guà je v bližini. Tukaj se nahaja tretji jugoslovanski delavski oddelek, ki nam je na razpolago zaran (28. maja) ob 7. uri. Centurija C a s a G u à je istotako v oblasti avstrijakantov in nam daje neznatno število dobrovoljcev.

C a s i n a L o r e n z i n a je precej oddaljeno posestvo, kjer nahajamo četrto centurijo 188 Slovencev in 147 Hrvatov. V dobrovoljski odred se javlja 41 mož.

Nepopustljiv avstrijski duh vlada v peti centuriji, ki je nastanjena na pristavi Isola Bi. Oficirski aspirant Josip Šušterić iz Žalca, jurist, in korporal Josip Križman, učiteljski pripravnik iz Rikarje vasi na Koroškem, se pritožujeta, da imata v tej četi peklenško življenje. Centurija šteje 134 Hrvatov in 171 Slovencev, izmed katerih bi se nekateri javili v narodno

vojsko, toda strahovito se boje podoficirjev in terorja nasilnih avstrijakantov.

Komandant XXV. zone v Mantovi polkovnik Francesio je poslal telefonsko vprašanje na »comando staccato« v Goito, s kakšnim uspehom je komisija zaključila legijonarske nabore v jugoslovanskih centurijah. Polkovnik Francesio želi osebno govoriti »s predsednikom komisije«, preden se odbrano moštvo odpremi v Verono. Zove me torej na raport v Mantovo, kjer mi je naročena za prenočišče soba št. 5 v hotelu Borsa, via Cappello. Z ozirom na ta obisk naročujemo kamjone za prevoz moštva iz Goita v Verono na jutri, 29. maja popoldne.

Pred odhodom v Mantovo imamo še časa za ponovni pregled javljenih dobrovoljcev v Lorenzini, Bardelloni in C. Ferri, da jih aviziramo glede odhoda v Verono. V osvobojenih ljudeh, ki že danes niso šli več na delo, vlada veliko navdušenje, izražajoče se v pesmih, goslih, harmonikah in plesanju kola. Med rajajočimi rojaki puščam »komisijo«.

Po ravni cesti med redko posejanimi gosposkimi vilami drvi moj stroj, zavija skozi mestece Marmirolo, preko mantovskega mostišča »Cittadella« in po ozkem jezu in mostu v Mantovo. Reka Mincio se širi ob mestu v 12 km dolgo jezero, obdajajoče Mantovo od treh strani. Da so si nekdanj izbrali baš to mesto kot najprikladnejše za naravno trdnjavo v široki ravnini, k temu niso bili potrebni nikaki strateški talenti.

Kaj vse je treba razlagati mantovskemu polkovniku, ki nima pojmov ne o Avstriji ne o slovanskih težnjah! Kar misli, da zna, je pa večinoma napačno! Toda ni mi žal truda, da so me citirali v Mantovo. Tudi znanca srečujem. Major Bianchi iz 33. peš. polka in karabinijerski kapitan Tagliavacche, znanca s fronte in iz Vicenze, mi razkazujeta Mantovo s premnogimi zgodovinskimi poslopji in spomeniki. —

Naslednjega jutra, 29. maja, se vračam v Goito in popoldne nalagamo v C. Lorenzini in C. Bardelloni novo moštvo na sedem kamjonov, okrašenih z zelenjem in s srbskimi in hrvaškimi zastavicami. Ne-

umorni banatski in bosanski pevci ne mirujejo na vozeh vso prašno pot do Verone in še v strelnici, kjer so pripravljena ležišča, ni miru do pozne noči.

* * *

Vodstvo novega odreda v Veroni prevzema začasno podporočnik Plhak, ki mu puščam iz spremstva štiri podoficirje na pomoč. Plhak pričinja zaranj 30. maja z delitvijo pripravljenih uniform in orožja in z organizacijo kuhinje, popoldne pa ima odred že na vežbališču.

Naš kamjon je med tem na novi poti in sicer v Peschiero na južni obali Gardskega jezera, kjer se nahaja komanda XXIII. zone obrambnih del. Tej zoni načeluje polkovnik Echaniz.

Iz Peschiere hitimo nemudoma k jugoslovanskim delavskim centurijam, raztresenim po posestvih med Adižo in južnim delom Gardskega jezera.

Polkovnik Echaniz je telefonski obvestil centurije o našem prihodu. Ko smo se peljali skozi Pastrengo, smo opazili, da nas pozdravljajo.

Iz centurije Genuo pri Pastrengu izbiramo samo 50 mož, vse one, ki se po nagovoru javljajo v vojsko. Tenente Pietro Copini, njihov komandant, ki je silno osovražen pri jugoslovanskem moštvu, je nekoliko nevoljen, češ, da bi se ljudem boljše godilo pri njem, nego v vojski. Tudi na ostalih, ki se sicer niso javili v vojsko, opažamo precej izrazito jugoslovansko prepričanje.

Večer se bliža, dalje nam danes ne kaže hoditi, in zadovoljni se vračamo v Peschiero.

Tu nam prirejajo po večerji v menzi glasbeni koncert, na katerem nam igra skladatelj maestro Pietro Marincola več lastnih kompozicij. Navzočim Jugoslovanom na čast dodaja Rigoletto in »nekaj jugoslovanskega« . . . Vsa publika ploska ob živahni muziki in tudi midva s Beloševićem čestitava ognjevitemu umetniku, dasiravno v njegovem jugoslovanskem namečku ni nič našega, temveč čisti madžarski čardaš.

Precej pozna je noč, ko se poslavljam.

Dne 31. maja potujem po jezerski obali proti severu, preko Bardolina v konvent (samostan) Eremo, ki leži v krasnem kraju nad mestecem Garda. Predstojnik konventa nas sprejema izredno vljudno in nas gosti, tenente Rossi pa veli trobiti, da se zbere centurija na dvorišču. Jugoslovanom, ki obdelujejo samostansko posestvo ob Gardskem jezeru, se bogme ne godi slabo. Preskrbljeni so baje z vsem in vsak mož ima svojo postelj. Tenente Rossi pripoveduje, da noče nihče desertirati od njegove centurije in da prosijo vsi, koji so komandirani na drugo mesto, naj jih pusti v samostanu.

Ako smem soditi po teh izjavah, ne bo v Eremu mnogo žetve za naše namene, ker se ujetniki najbrž ne bodo hoteli odločiti, da bi zamenjali udobno in dobro življenje v centuriji za neredno in z nevarnostmi združeno vojno službo.

Kako napačno smo mislili! —

Centurija stoji in nas pozdravlja:

»Živio kralj Petar!« »Živela Srbija!« »Živela Jugoslavija!« »Živela Velika Srbija!«

Mnogo inteligentnih izrazov vidim pred seboj. Nekdo mi kliče v gneči:

»Bože mili, moj komandant!«

Kdo je tam? Ne vidim ga.

Skozi vrsto se rije dečko v šajkači in s solzami v očeh.

»Luka!«

Luka Čeranić stoji pred menoj, tresoč se od radosti, — moj korporal iz V. bataljona I. bos.-herc. polka, ki je pobegnil avgusta 1916 z Mt. Siefa na Col di Lana in v Italijo.

»Luka! K meni se vrneš!«

»Idem, idem, kamorkoli hočete!« K četi obrnjen zove:

»Moj komandant Pivko! Jaz pojdem z njim!«

Poročnik Rossi, ki je gledal in ni razumel, prihaja s prošnjo, naj mu pojasnim, kaj znači razburjenje korporala Čeranića. — Luka, ki je rodom iz Boke (Erceg

Novi), govori dobro italijanski, naj mu torej pojasni sam.

Nagovor in poziv za vstop v vojsko je dosegel nepričakovan uspeh. Stotina rok se dviga in glasno odobravanje odmeva od samostanskih zidov.

Nato se javlja majhen dečko z značilnim širokim čelom in širokim nosom, po imenu Popovicki, ki želi pojasniti svoje stališče napram naborom v Italiji. Govor ga izdaja kot Banačana. Popovicki izraža bojazen pred našo akcijo v Italiji, voljan je pa služiti v srbski vojski na Solunu, za kar je vložil prošnjo z mnogimi tovariši te čete. Ker se nadeja, da bodo prošnje ugodno rešene, svari tovariše, naj se ne dajo premotiti od človeka, kojega ne poznajo, temveč naj bodo previdni in rajši naj čuvajo svoje moči, da jih ponudijo majki Srbiji in edino njej, nikomur drugemu. Zaključuje s klicem: »Neka živi Velika Srbija!«

Malemu Banačanu vre energija iz besed in krepkih kretenj. Somišljenikov ima dovolj. Kompaktno desno krilo poslušajoče centurije sprejema z odobravanjem njegov poziv, iz česar sklepam, da so banatski Srbi v Eremu glede vojaške službe v narodni vojski že mnogo razpravljali med seboj in zaključili: Na Solun pojdemo ali pa nikamor! Zdravi ljudje so vsi, izvrstno razpoloženi, tako dober material, da bi se jih vsaka naborna komisija razveselila. Velika škoda, da tiče v ujetništvu ob skromni nadi, da jih Italija z ozirom na njihovo prepričanje vendar odrine preko morja in jih prepusti zaveznici Srbiji!

Dečki ne slutijo, kako je gospod Sonnino hladen in intransigent napram njihovemu stremljenju.

Kako naj jim pojasnim? —

»Prijatelji in bratje! Vaš govornik je izrazil svoje in vaše mišljenje. Ne čudim se, ako vas opozarja, naj ste previdni, da vas neznan človek ne premoti, dasi vam ponovno pravim, da nimate pred seboj agenta, koji bi vas vabil v tujo službo. Vsak korak in vsako delo mojega dobrovoljskega odreda nosi pečat jugoslovanske narodne vojne službe, makar smo v Italiji, ki nam južnim Slovanom ni simpatična, —

Na drugi strani smo hvaležni Popovickemu, ki nam je odkril vaša srca in pokazal krepko srbsko nacionalno voljo, da boljše kralj Peter ne more najti v najboljših svojih polkih.

Toda prijatelji, izbrali ste si nesigurno pot, ki vas v Srbijo ne vodi niti danes niti v doglednih mesecih. Verjemite, da je meni, ki imam skoro leto dni stalno posla z italijanskimi komandami, zelo dobro znano, kako se rešujejo prošnje naših ujetnikov. Vi pravite: Solun ali nič! Alternativno ste postavili, brezmočni ujetniki, italijanskim oblastim, ki vam niso naklonjene. Kaj bo sledilo? »Solun ali nič?« »Torej nič!« Drugačnega zaključka ne vidim. —

Zato vam odpiram drugo pot. Glejte, dovoljenje je tukaj, da si vas naložim in odpeljem kot dobrovoljce. Takega dovoljenja za Jugoslovane v Eremu nima nihče drugi razen mene. In priznavam vam, da je bilo mnogo borbe in truda, preden smo si pridobili to drobno pravo. Danes ste ujetniki, jutri boste v mojem odredu svobodni dobrovoljci. Vi nočete biti dobrovoljci, temveč redni srbski vojaki? Ime vam je glavno? Mislím, da redni srbski vojaki ne moremo v tej vojni biti mi, koji pohajamo iz Avstrije in Ogrske, temveč da smo dobrovoljci in tudi na Solunu samo dobrovoljci, revolucionarci, ustaši, komiti. —

Kot ujetniki ne najdete zveze niti s srbsko vlado niti z Jugoslovanskim Odborom, kot dobrovoljci pa boste imeli stik z obema. V teh dneh je baš v Rimu moj oficir, poročnik Vidmar. Kdor je Sokol med vami, je slišal njegovo ime. Poročnik Stane Vidmar se je peljal v Rim, da poroča o nas srbski vladi in Odboru, ki ukreneta z nami tako, kakor je v interesu njunih vojaških in političnih ciljev.« —

Malo sem prenehal, da pomislim, kako bi jim še bolje dokazal, da jim radikalizem v tem vprašanju ne more koristiti. Popovicki izrablja odmor in pravi glasno:

»Govorite nam, kar hočete, mi ostajamo tukaj!«
Trdoglavost govori iz njega.

Pojasnujem iznova, da imajo nacionalni Srbi, Hrvati in Slovenci, koji so se raztepli iz Avstrije po svetu, kakor tudi oni nacionalisti, koji bivajo v Avstriji, eden in isti cilj, ki je istoveten s ciljem srbske vlade na Krfu in naše vojske na Balkanu. Pred očmi jim je država južnih Slovanov, v kateri bo tudi Srbija, toda v njej se mora najti prostora tudi za Hrvate in Slovence. Hvala Bogu, da s tem idealom nismo osamljeni, saj je sam prestolonaslednik Aleksander proglasil vojski osvobojenje Hrvatov in Slovencev kot cilj, ki dobiva v lanskem dogovoru na Krfu med srbsko vlado in Jugoslovanskim Odborom konkretno obliko. Ako misli Popovicki s svojimi tovariši samo na združenje Srbstva kot vojni cilj, potem zahteva premalo in če odriva iz svoje Velike Srbije nas Slovence in Hrvate, nasprotuje v svojem ozkem plemenskem patriotizmu proglašenim in podpisanim izjavam najvišjih naših činiteljev in žali čustva nacionalnih Hrvatov in Slovencev, stremečih po skupni državi.

Kar se tiče centurije v Eremu, je treba vedeti, da sestaja — tako pravi Italija — iz ujetnikov, ki so pravno Avstrijci in niso srbski državljani.*) Oficijalna Italija doslej ni kazala volje, da bi poslala avstrijske ujetnike — po narodnosti Srbe, Hrvate in Slovence — na Solun in jih dala na razpolago srbski komandi, kar se vidi iz dejstva, da prezira prošnje, prihajajoče od vas in iz vseh jugoslov. taborišč, in jih bodisi ne rešuje ali jih odbija. Šele letos, 1918, opažamo malo več popustljivosti. Italija je dovolila, da se osnuje češkoslovaška legija. Drugo dovoljenje, ki se tiče nas, ni prišlo od rimske vlade, temveč od vrhovne

*) Minister zunanjih del Sidney Sonnino se je branil dati dr. Eduardu Benešú izjavo, da dovoljuje češkoslovaške legije. Svoje stališče je opiral ob »Londonski dogovor« in ozire na mednarodna prava glede ujetnikov. Eden izmed razlogov, na kojega se je Sonnino izgovarjal, je bila tudi »humanost«. Bal se je — tako je trdil —, da bo dunajska vlada ona slovanska plemena, ki imajo v Italiji legije proti njej, še bolj zatirala, da bo izvajala represalije na italijanskih ujetnikih in na prebivalstvu, da bo ujetnike vesila itd. (Logaj, Českoslov. legie v Italiji, str. 15.)

komande, dovoljenje namreč, da se razširi jugoslovanski odred, ki je deloval skupno s Čehoslovaki kot samotna jedinica od lanske jeseni na italijanski fronti — pod zaščito vrhovne komande. To skromno dovoljenje hočemo izkoristiti, ker vidimo v njem možnost daljšega napredka. Ako je Italija nezaupna in ne veruje besedam, našim činom verjame. V taki zemlji živimo, ki hoče videti dokaze. Zato vabim na sodelovanje v jugoslovanskem dobrovoljskem odredu in opozarjam, da se centuriji v Eremu ponuja danes možnost osvoboditve — kdaj bo druga priložnost, kdo ve?

Italije se ni treba bati, da bi nas proti naši volji zadrževala, ako bi naš odred ne mogel obstojati na tej fronti. Odred ima garancijo, da se lahko svobodno odpelje, kadar ga je volja. Vendar pa ne silimo iz Italije v prepričanju, da je naša navzočnost in naše delo tudi na tej fronti potrebno, in v tem prepričanju nas potrjuje Jugoslovanski Odbor, čigar član dr. Jambrišak nam piše iz Padove v tem zmislu. Ako nas Odbor pozove, naj odidemo na Solun, prijavimo vrhovni komandi svoj odhod in zaprosimo pomoči pri prevozu. Tako stoje naše stvari. Govornik Popovicki in njegovi tovariši morajo priznati, da delamo solidno. Premislijo naj, ali ni v našem postopanju več nade na uspeh nego v njihovi odločitvi. Kdor vztraja na tem, da hoče samo potem uradne rešitve svoje prošnje doseči svobodo in možnost vstopa v srbsko vojsko, bo pač čakal milosti italijanske komisije vojnih ujetnikov in potem še milosti gospoda Sonnina, in čakanje je lahko dolgo, dolgo, morebiti do konca leta in še dalje, do konca vojne. — —

Popovicki vztraja ob svojem sklepu in z njim 150 do 200 mož, večinoma Banačanov, 90 mož se pa javlja v naš odred.

* * *

Po obedu med prijaznimi eremiti se odpravljamo preko Bardolina k sosedni centuriji v Genuo in v Mosćal, kjer pa ne nahajamo niti sence jugoslovanske narodne zavesti. V propagandi se omejujem zgolj

na poročila o sedanjem za Avstrijo obupnem stanju. Ko prorokujem propad Avstrije, nastaja v četi vihar z burnimi protesti, približno tako, kakor se je dogodilo Stanetu Vidmarju v Avezzanu.

Čez Bardolino se vračamo v Peschiero, kjer naročam drugo kolono 10 kamjonov za prevoz tukajšnjega moštva v Verono. —

Dne 1. junija dopoldne nakladamo nove dobrovoljce v Eremu in popoldne na Forte Pastrengo — toda z velikimi težavami in zaprekami.

Kolona praznih kamjonov prihaja iz Verone v Peschiero s triurno zamudo šele ob 10. uri in pot po neki nedovršeni novi cesti na Eremo nas zopet izdatno zadržuje. V Eremu pa nam komandant noče dovoliti, da natovorimo prijavljene dobrovoljce, češ, da nima dovoljenja ne povelja od komande XXIII. zone v Peschieri.

»Polkovnik Echaniz je pozabil dati ukaze?«

Tenente Rossi, ki je bil včeraj napram nam prostrežljiv in v vsakem oziru ljubezniv, izjavlja odločno in strogo, da mi ljudi ne da.

Kaj sedaj?

»Saj imate telefonsko zvezo s Peschiero?«

»Imamo«, pravi Rossi.

»Torej je stvar enostavna. Telefonirajte in vprašajte!«

»Ta bi bila! Polkovnik me postavi pred sodišče, ako bi kot podrejen oficir zahteval od njega ukaze. Pojdite v Peschiero in prinesite mi pismeno povelje!«

»Prosim, kje imate telefon?«

»Nimam pravice dovoljevati tujim osebam razgovore po naši službeni progi. Oprostite!«

Ta je od sile!

»Tako, gospod tenente! Kot oficir iz komande šeste armade — evo legitimacije — govorim po službeni potrebi s komandami z absolutno prednostjo pred ostalimi govori, le vaša prvovrstna in velevažna strategična proga do Peschiere mi je zaprta! Po nalogu generala Badoglia sem pri vas — pogledjte ukaz! — Prej sem vas vljudno prosil, da me vodite k tele-

fonu, sedaj nič več ne prosim, toda jamčim vam, da za 24 ur ne bodete več komandir centurije v Eremu. Zbogom!« —

Obračam se kakor užaljen, da se vrnem v Peschiero.

Igra z upornim Rossijem je v toliko nevarna, ker se mi zdi, da bi mož v svoji nerodnosti in trdoglavosti utegnil vztrajati na svojem stališču. A grožnja je uspešna. Z izpremenjenim glasom me vabi:

»Prosim, pridite!«

Molče grem za njim.

»Oprostite, gospod kapitan, in dovolite, da vam pozovem komando XXIII. zone!«

Sedaj se ne boji, da bi ga polkovnik Echaniz postavil pred sodišče, in vljudno mi javlja, da ni zapreke glede odhoda izbranih dobrovoljcev.

Razstajamo se, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. —

S pesmimi na vozeh se dobrovoljci poslavljajo od gostoljubnega eremitskega doma. —

V Bardolinu pod Eremom je »sezione« pripravila obed za naborno komisijo. Tukaj stoji rojstna hiša generala Grazianija, poveljnika češkoslovaškega armadnega zbora. Bardolinci so ponosni na svojega rojaka, o katerem mislijo, da je komandant vseh legijonarjev. Pri obedu slišimo željo, naj ob priliki diskretno opozorimo gospoda generala, da nam je njegova občina postregla in da ga »sezione« na ta način pozdravlja . . . In ko tako govore, prihajajo na anekdote o Grazianiju iz abesinske vojne, potem iz dobe njegovega učiteljevanja na vojni šoli v Torinu in hvalijo njegovo neustrašeno vedenje ob priliki strahovitega potresa, ki je porušil Messino do tal. Graziani je bil tedaj načelnik generalnega štaba v Mes-sini. V Bardolinu vedo tudi, kako je lanske jeseni ovladal po kobaridskem porazu paniko v svojem napolitanskem bersaglierskem polku in vzdržal v njem popolno disciplino — z revolverjem.

Grazianiju na čast torej obedujemo in sicer tako, da je vredno čestitati občini bardolinski, ki je dala več odličnih mož, med njimi generala Grazianija. —

Po obedu hiti naša kolona na Forte Pastrengo, da naložimo tamošnje dobrovoljce, nakar se obračamo v Verono. Pred večerom smo v strelnici.

5.

Polkovniku Marchettiju pošiljam depešo, poročilo o transportu dobrovoljcev v Verono in zahvalo za koloni, koji mi je poslal v Goito in Peschiero za prevoz. Z občutkom, da sem svoboden in da preživim večer brezskrbno med srečnimi novinci v strelnici, odhajam iz glavnega poslopja na dvorišče, v tem me pa zovejo nazaj k telefonu. Poročnik Castelli iz Marchettijevega urada želi neka pojasnila.

»Kako je?«

»Dobro, Barba.«

»Tvoja depeša, ki sem jo baš izročil gospodu polkovniku, je nepopolna. Koliko Galicijancev si prignal v legijo?«

Castelli je srečen, kadar nas obklada s posebnimi imeni. Slučaj pa hoče, da imam med novinci Rusina Jovana Sirka iz Galicije, ki je živel v jugoslovanski centuriji in se prijavil v dobrovoljce.

»Koliko Galicijancev? Enega.«

»Enega?«

»Enega.«

»Čemu sem pošiljal toliko kamjonov?«

»Za prevoz dobrovoljcev.«

»Kakšnega vruga si prevažal na 17 kamjonih pet dni, ko praviš, da imaš samo enega?«

»Vprašal si za število Galicijancev in odgovoril sem ti točno.«

»A drugih?«

»Imam tudi. Pet Rumunov imam.«

»Ta družba bo jugoslovanska legija?«

»Tako je.«

»In Jugoslovanov?«

»Hvala ti, Barba, da si se spomnil tudi našega plemena in ga izjemoma imenoval s pravim imenom!«

»Prosim te, čemu govoriš! Javi mi število, to hoče gospod polkovnik! Koliko legijonarjev si nabral?«

»Dve stotini.«

»Točno dvesto?«

»Točno.«

»A kaj si govoril o Galicijancu in Rumunih?«

»Na tvoja vprašanja.«

»S teboj je slast razgovarjati.«

»In s teboj, dragi moj Barba.«

»Govori stvarno! Kaj je z onimi narodnostmi v tvojem odredu?«

»Enega Rusina in pet Rumunov sem našel v jugoslovanski centuriji. Kako so prišli med naše, pozveš morda pri italijanskih uradih, ki tako fino razlikujejo narodnosti. Prosili so me, naj jih vzamem in sedaj so tukaj. — Pozabil si pa svoje običajno vprašanje glede Kalmukov. Kalmukov nisem našel.«

»Škoda!« Poročnik Castelli je rad omenjal Kalmuke.

»Niti Mamelukov in Arnautov, ki so po tvojem zemljepisnem znanju naši soplemenjaki.«

»Razujem. Ipak si včasih kaj pomniš! — Apropos! Pridi sedaj v hotel Milano!«

»Čemu?«

»Kapitanu Soragni priredimo intimno odhodnico. Vabljenih je okrog 40 oficirjev. Kaj ne, da prideš tudi z nekaterimi tvojimi?«

»Med romanskim plemstvom balkanski hajduki, kako bo to?«

»No, no! — Soragna je premeščen v Padovo.«

»Pridem s podporočnikom Žagarjem in Plhakom.«

»Hvala Bogu, ta stvar je šla gladko. Seveda, kadar je prilika zastonj jesti in piti, so naši gospodje jugoslovanski zavezniki takoj pripravljene žrtvovati dušo in telo za domovino.«

»Neko brado vidim skoz telefon, kakor bi jo nosil kozlov brat. Na svidenje!« —

Iskren prijatelj nam je bil kapitan Melilupi di Soragna za svoje službe v Veroni v obveščajnem

uradu I. armade, kjer je vodil oddelek za razpored sovražne pešadije (capo della Sezione situazione fanterie nemiche). Za slovanski dobrovoljski pokret je kazal od vsega začetka toplo zanimanje in je čisto obiskoval naš odred, zlasti jeseni 1917, v dobi naše duševne pobitosti. Pravili so, da pripada staremu romanskemu plemstvu.

* * *

Novemu odredu, ki ga bo vežbal Plhak do Vidmarjevega povratka, sestavljamo v nedeljo dopoldne (2. VI.) 14dnevni vadbeni načrt po srbskem pravilniku in določujemo razne službene podrobnosti kakor poslovnik oficirske in podoficirske službe, četni dnevnik, domači red, dostavljanje pošte, zdravniški pregled, izplačevanje plače, ureditev pisarne, kuhinje itd.

Ob 10. uri stoji odred pod širokim krovom sredi strelišča in pričakuje majorja Finzija, ki si hoče ogledati nove dobrovoljce. Major je točen. Nasmehanega lica koraka mimo podoficirjev in vojakov, ustavlja se pri nekaterih in izjavlja veliko zadovoljnost. V nagovoru jih pozdravlja kot nove borce, koje čakajo v borbi proti centralnim državam težavne naloge inteligentnih izvidnikov pod komando hrabrih lastnih oficirjev. Po svobodni volji so se odločili stopiti v vrste bojnikov in položili začasno obljubo zvestobe in poslušnosti v roke svojemu kapitanu. Po 14 dneh, po dovršeni vežbi se odred razdeli na 2 četi: prva se preseli na odsek VI. armade, druga ostane na razpolago obveščajnemu uradu I. armade. Kot vojaki, ki so zavrgli avstrijsko državljanstvo, bodo začasno deležni ugodnosti in pravic, ki so zasigurane vojakom po § 1. členu 4. zakona od 13. junija 1912, št. 555. Poziva jih k disciplini in poslušnosti, k vzornemu vršenju dolžnosti in lepemu nastopanju pred javnostjo, ker v nobenem legijonarju ne sme niti za trenutek zaspati zavest, da ga opazujejo oči Italije in oči zaveznikov.

Popoldne se vračamo na kamjonu, ki je prevozil z nami od 27. maja do 2. junija 910 km, iz Verone v Tugurio. Narednika Levca in podnarednika Domanj-

ka smo pustili Plhaku, ostale instruktorje mu pa pošiljam 4. junija, oficirje in dijake-narednike Beloševiča, Zvonareviča, Popoviča, Kerekoviča, Sveteca in pet podoficirjev. Iz novega odreda smo pritegnili kot vodnike tri dijake, ki so dovršili avstrijske oficirske tečaje in izpite: Alojzija Kumra iz Idrije, Josipa Šušteriča iz Žalca in Luko Jurkoviča iz Vele Luke na Korčuli. Narednik Franjo Soša in redov Špiro Gračanin, ki sta služila kot dobrovoljca srbske vojske v balkanski vojni, sta istotako dobrodošla v zboru instruktorjev.

Iz četrtega dnevnika podporočnika Plhaka:

V nedeljo 9. VI. od 16.—21. ure sprehod po Veroni. Moštvo je bilo predmet obče pozornosti meščanstva in se je vzorno vladalo. Edini incident je bil v restavraciji Bar Americane, kjer se je pridružil italijanski vojak trem našim. Italijan, ki je pravil, da je v Veroni doma na dopustu, je bil disfatist. Izpraševal je dobrovoljce, zakaj so neumni, da podaljšujejo vojno. Trdil je, da je naša akcija škodljiva in da Avstrija ne bo nikoli razpadla. Nemci so pred Parizom, Avstrijci so zasedli severno Italijo in pripravljajo novo ofenzivo, ki jih pripelje v Verono. Italija nima sredstev ne hrane in jemlje vse na dolg iz Anglije in Amerike. Avstrija je zasedla Srbijo in nikdar se ne bodo mogli vrniti v Avstrijo oni, ki so proti njej vzeli orožje v roke. — Naši so Italijanu dokazovali, da ni tako in da ne bo miru, dokler Avstrija ne razpade, kar je Italijan nazval neumnost.

Naši so ga opozarjali, da kot vojak Italijan ne sme širiti pretirano pesimističnih glasov o vojnem stanju, najmanj pa o svoji domovini Italiji, toda disfatist ni prenehal. Razgovor je dvignil v dobrovoljcih žolč in jeli so mu groziti, ker niso mogli dovoliti, da bi se v njihovi navzočnosti slavile centralne sile in smešila njihova najsvetejša ideja. Med preprirom je podnarednik Sekošan vstal in pozval štiri žandarje, ki so bili na vrtu, naj aretirajo italijanskega vojaka. Naši so šli z njimi v karabinijersko komando.

Dne 10. junija so bili naši iznova zaslišani. Disfalist je bil 11. junija obsojen na smrt in obsodba se je izvršila že popoldne ob 16. uri v Castel Vecchio ob navzočnosti dveh jugoslovanskih vodov pod komando podpor. Beloševića. Obsojenega podnarednika so najprej degradirali, odrezali mu z ovratnika savojski zvezdi, nato ga posadili na stol s hrbtom proti karabinijerjem. Pravili so o njem, da je bil na solunski fronti, odkoder se je baš vrnil na dopust.

Kaplar Jerko Anzulović si je zapisal: »Defetista dobio je 18 kuršuma, triputa šest. Streljanje se je izvršilo u jednome dvorištu. Bilo je tamo svih rodova vojske i nas dva voda oko 80. Kao kaplar nalazio sam se na levom krilu drugog voda pa kako sam bio blizu talijanskih vojnika, čuo sam razne primedbe. Najznačajnije je bilo onda kad smo dolazili u dvorište — sve su oči prisutnih u nas gledale. Bili smo postrojeni u vodnoj koloni, desno krilo do samoga stola za kojim su sjedili sudije, a levo krilo tik jednog voda pešadije i ove sam čuo šaputati da smo mi voluntari protiv Austrije i da smo mi optužili njihova druga iza kojega ostaje žena i djeca. — 18 karabinijera nalazilo se je u prikrajku pod komandom jednoga poručnika i ovi su izmjenično po šest na komandu opalili po jedan metak u čovjeka koji je privezan sjedio na sjedalici. Mi smo posle po redu izišli iz dvorišta i po kiši do vojarnje bili kao ribice mokri. Nakon streljanja su se ljudi trgali za komade sukna vjerujući, da će im donjeti sreću.«

13. junija: Pogreb čsl. legijonarja Josefa Liške. Jugoslovanska četa je položila venec s srbskim in češkim trakom. Podpor. Belošević se je poslovil od mrtvega tovariša s kratkim ganljivim nagrobnim govorom.

14. junija: Zaključek vežb v Veroni. Vežbe brez puške in s puško, sokolske proste (Vidmarjeve), vežbe v streljanju in v uporabi bomb, vežbanje izvidniške službe vsak dan od 8. do 10. in od 15. do 17. ure, razen tega vsak dan telovadba, igre in šola o vedenju dobrovoljca, o dolžnostih in pravicah, o bodoči do-

movini. Mnogi so bili do 3 leta v ujetništvu brez duševne vzgoje in hrane in takega ujetnika je težavno v kratki dobi preleviti v dobrega vojaka. — Beloševičeva stotina se seli 14. VI. k VI. armadi v Tugurio. Plhakova stotina pojde v Marcelise (I. arm.).

6.

Ob povratku iz Goita 2. junija nahajamo odred v Tuguriju v popolnem redu. Poročila izvidnic s fronte so zadovoljiva, propaganda je v polnem teku, izgub ni bilo.

Med akti preteklih dni leži obvestilo, da dobimo poleg odreda v VI. in I. armadi nove jugoslovanske izvidniške čete po 100 mož pri IV., VIII. in III. armadi, koje bo treba obiskati in jim dati enotna navodila za službo.

Obveščajni urad VII. armade želi, da se poročnik Oton Kovačič vrne iz Breganz v Mompiano (Brescia) in tam formira jugoslovanski izvidniški odred.

Major Finzi pošilja notico, naj mu začasno prepustim za obveščajni urad podporočnika Luko Kostrenčiča, ki je kot bivši avstrijski propagandni oficir poučen o sistemu sovražne propagandne službe.

Luka je pravi propagandist, da boljšega ne morejo dobiti. Rodom iz Crikvenice, absolvent pomorske akademije ovladuje izvrstno italijanski in nemški jezik. Leta 1916. je bil dodeljen 26. domobranskemu polku v Karlovcu, kjer so se rekrutirali politično sumljivi elementi Primorja, Gorskega Kotara, Korduna in Like. Kostrenčič je zasliševal avstrijske ujetnike, koje so polovili po Srbiji po umiku srbske vojske in ki bi morali opravičiti svoje ujetništvo in vedenje v Srbiji. Zasliševal je tudi vojne begunce, ki so se zatekali v zeleni kader in so jih slučajno prijeli. Vsi Kostrenčičevi klienti so bili razrešeni krivice ali se je preiskava raztegnila v brezkončnost, ker jih je referent sam pripravljaj, da so se izmotali.

Začetkom 1918 je prišel na italijansko fronto kot propagandni oficir 83. brigade (42. domobranske di-

vizije) na Monte Sisemolu pri Asiagu. Tako je spoznaval cilje, sredstva in organizacijo avstrijske propagande v neposredni odvisnosti od armadne komande, odkoder je prejemal ukaze, navodila, rezervate, karte in propagandistično gradivo.

Z ozirom na avstrijsko ofenzivo, po dimenzijah in ciljih največjo v vojni proti Italiji in s tendenco končne odločitve, je treba po navodilih armadne komande s sistematsko pismeno in osebno propagando moralno razorožiti italijansko vojsko. Odločna akcija, ki sledi, bo tako pokolebano in moralno oslABLJENO vojsko razmeroma lahko potolkla, prelomila fronto in eliminirala Italijo iz vojne, da se potem vse razpoložljive moči centralnih držav iz vseh bojišč koncentrirajo na francosko fronto, koja se ne bo mogla upirati premočnemu pritisku.

Organizatorji avstrijske propagande so razumovali tako: Italijanski vojak je po svoji duši in značaju ravnotako dostopen vplivom propagande kakor Rus. Po vojnih neuspehih, po kobaridskem porazu, po ruski revoluciji je morala italijanske vojske padla in je že dosedanja propaganda dosegla izredno lepih uspehov. Sedaj je treba hiteti, z vsemi močmi in rafiniranimi sredstvi izgraditi sistem propagande po fronti. Papir in besede so cenejše nego ljudje in municija.

Proti Italiji je dovoljeno vsako sredstvo, ki vodi k cilju, da se doseže zmaga in zaključi vojna.

Luka Kostrenčič nam poroča pismeno o organizaciji in sredstvih a.-o. propagande tako:

»Po vsej italijanski fronti so organizirane propagandne izvidnice («Na-Trupps»), ki delujejo popolnoma neodvisno od ostalih vojnih sil. Na odseku vsake brigade deluje po ena izvidnica, sestavljena iz 1 propagandnega oficirja, njegovega namestnika in 6 vojakov, ki so oficirju obenem varnostno kritje. Vsi izvidniki morajo ovladati italijanski jezik in se nahajajo brez izmene nepretrgoma v rovih svoje brigade.

Centralna uprava propagande se nahaja pri armadni komandi, pri diviziji je pa oficir, ki po potrebi posreduje med armado in propagando na terenu. Pro-

pagandni oficir pošilja armadi vsakih 10 dni s položaja obširno in podrobno poročilo o svojem delovanju, važne dogodke in vesti pa javlja takoj.

Pri armadi je organiziran poseben propagandni urad, ki so mu na razpolago časopisi centralnih in antantnih sil. Oficirji in novinarji so tukaj na delu. Nekateri zasledujejo časopisne notice, drugi sestavljajo in pišejo propagandistične časopise, manifeste, letake, brošure, karte, ilustracije, gradivo, ki ga pošiljajo propagandnim oficirjem v rove. Za 10 dni prihaja na vsako brigado po več tisoč izvodov. Propagandne izvidnice spravljajo ta material k sovražniku, po razmerah in terenu ga nosijo osebno ali pa mečejo v rove s pomočjo topiča, pistole ali balona. Razen tega prenašajo isto gradivo tudi aeroplani. Glavna naloga izvidnic je pa dosežati osebne zveze in trajni promet z nasprotnikom.«

Luka je v Avstriji z globokim zanimanjem zasledoval razne oblike in panoge propagande in njene dosedanje uspehe, zbiral podatke o bodoči ofenzivi, o političnih in gospodarskih razmerah v državi in na fronti, o dislokaciji in razpoloženju trup in odšel nato s tovariši v Italijo ter prinesel kup poverljivih dokumentov in kart in polno glavo načrtov za pobijanje avstrijskega programa. V Italiji se je začudil, ko je videl, da se velik del propagande, ki jo je hotel nasvetovati, že izvršuje s polno paro.

* * *

Sabotaža in propaganda za sovražnimi rovi je izdatno orožje v vojni. V zaledju vidiš, kaj nasprotnik ima in kaj namerava. Ako mu uničimo za fronto važne naprave, skladišča in objekte, mu napravimo več škode in večjo zmešnjavo nego s slabo ofenzivo. Na poziv majorja Finzija dne 3. junija smo priredili večdnevni tečaj šestorici dobrovoljcev (3 Čehoslovakom in 3 Jugoslovanom), ki so se prijavili za take riskantne naloge, da so si ogledali na kartaš in v terenu sovražne rove in se poučili o posadkah, polkih in njihovih narodnostni sestavi, o komandantih, artileriji in

o vsem, s čimer smo jim vobče mogli postreči na temelju podatkov obveščajnega urada.*) Iz prve armade nam javlja poročnik Prejda, da nameravajo tudi tam izvršiti slično akcijo in da iščejo možnost prehoda v Vallarsi in ob Pasubiju. — Ker bi po potrebi izbrali pot po zraku, smo izvršili tudi vaje s padalom na angleškem avijatičnem polju Grossa.

Za prvi poizkus smo izbrali dolino Brente. Povod je dalo poročilo kapitana Carla Peyrettija iz komande XX. armadnega zbora z dne 6. junija (N. 27340 di prot. Op.), ki pravi, da je tod pritekel podoficir 5. grupe alpinov iz avstrijskega ujetništva. V naglici smo izdelali dokumente za dva avstrijska dopustnika in preoblekli narednika Karla Mlejneka in korporala Arturja Žáka v avstrijska vojaka, ki bi ju naj dotični ubežnik alpin vodil, in jima pokazal, kje se je njemu posrečilo prekoračiti rove in ovire. Izvidnica podporočnika Poldaufa ju spremlja ponoči 10. junija v popolni temi. Alpinski vodnik se začetkoma ne more orijentirati in izvidnica se vrača štirikrat in išče nove poti, šele po petem poizkusu, ko plezajo na strmo pobočje po skalah, spoznava vodja, da je našel svojo pot. Na nevoljo se pa ruši kamenje, valeč se z glasnim ropotom k reki in v tem streljajo v neposredni bližini Avstrijci in razsvetlujejo teren z raketami. Izvidnica stoji in leži več minut nepremično, a vendar jih avstrijska straža vidi. Pred tednom tukaj ni bilo straže. Pod takimi pogoji izsiljevati prehod bi bilo nespametno in izvidnica se umika. Podporočnik Poldauf ima lahko rano na roki, ostali so zdravi.

Drugo noč ponavljajo poizkus, a zopet brez uspeha. Dne 15. junija pozno zvečer se izvidnica vrača v Tugurio — na dan avstrijske ofenzive.

Na Planoti pokajo topovi še ob polnoči, ko se vračam iz Breganz v S. Sisto. Pri moji trokolki se

*) Pred Italijani nismo smeli govoriti, da pošiljamo poedinke dobrovoljce v Avstrijo, ker bi si taka podjetja lahko napačno tolmačili. Zaradi tega smo si uvedli prikrito besedo »A-merika« in dotična skupina se je nazivala »Amerikanci«, »ameriško društvo«.

nenadoma nekdo pojavlja, ko odpiram vrata na dvorišče svojega stanovanja. Mlejnekov glas je, ki želi dober večer.

»Oho, Karliček se je že vrnil iz Amerike?«

Nič ne odgovarja.

»No, kako je? Ali si zdrav? Menda nista mogla z Žákom naprej?«

»Nemogoče, gospod kapitan,« mi pravi s pobitim glasom.

»Pridi, da mi poveš!«

»Hvala, gospod kapitan. Prepozno je. Jutri vam vse povem, kako je bilo. Tu vam vračam revolver, maske in batine.«

Drobno pistolo mi daje, ki sem mu jo bil posodil za akcijo, dve avstrijski maski in planinski priprosti gorjači, kar je vse napolnjeno z eksplozivi. Pri plotu mi poroča o neuspelem poizkusu in me prosi, naj se ne srdim.

»Čemu? Bog ne daj, da bi ti rekel kdo žaljivo besedo!«

»Jaz sem hotel tisto popraviti, kar sem zagrešil, pa nisem mogel.«

»Prosim te, Karle, kaj si mi napravil?«

»Saj veste, nevoljni ste bili zaradi gledališča v Veroni.«

»A, tako! Ne bodi smešen, ničesar ne vem in če sem kaj zvedel, sem že davno pozabil.«

Marca meseca, tik pred odhodom češko-jugoslovanskega odreda iz Verone, so italijanski podoficirji zvabili Mlejneka, ki so ga vsi radi imeli, v restavracijo in on — antialkoholik — je moral v prijateljski družbi izpiti tri čaše vina. Zvečer se mu je v gledališču obrnil želodec, in ljudje so se škandalizirali, kar smo zvedeli drugi dan. Toda narednik Mlejnek je tako odličen vojak in ima toliko posebnih zaslug v odredu, da ga nismo klicali niti na raport in kazen, kojo je pričakoval v dnevni zapovedi, ni bila izrečena. Njemu se je seveda zdelo, da je padel v ceni.

»Prosim, dajte mi kmalu drugo priliko, da se operem!«

»Ako si se javil za pot v Ameriko zaradi veronskega gledališča, potem si si naprtil skrb po neumnem in nepotrebem. Pojdi spat!«

»Lahko noč! Prosim, ne bodite nevoljni name! Meni je težko pri srcu, kadar hodite mimo mene in me nočete videti.«

»Kakor dete! Dovolj imam drugih skrbi. Dobro. Kadarkoli si blizu mene, se postaviš pred mene! Razumeš? Gledali bomo Mlejneka od jutra do večera, vse drugo pustimo na stran . . .! Spat! Lahko noč!«

Kako je občutljiv! Štiri mesece ga tlači skrb, kako bi zbrisal veronski prestop.

* * *

Druga ekspedicija preko rovov je srečnejša nego poizkus ob Brenti. Dne 7. junija popoldne pripravljam v svoji sobi mladega Hrvata Florijana Babeca, da ga uvedem v podrobnosti njegovega podjetja. Babec pojde v umazani avstrijski uniformi čez Col del Rosso kot begunec iz italijanskega ujetništva in bo pripovedoval avstrijskim komandam obširno, kod se je skrival, kaj je kje videl in s kolikerimi težavami je dosegel in preskočil fronto. Dopust mu je za nagrado zasiguran in najmanj tri tedne bo doma na Hrvatskem. V povest o begu morava vplesti precej podatkov, da ne bo najmanjšega suma glede begunca.

Pred hišo se je ustavil avtomobil. Kapitan Bramo je izstopil, a hoče menda takoj nadaljevati pot, ker mu motor deluje. Pred Bramom ni treba skrivati ne Babeca ne papirjev, ki leže na mizi in postelji. Spodaj v kuhinji vprašuje Bramo gospodinjo, ali je njen gospod kapitan doma, in gospodinja mu kaže stopnice v nadstropje, ki so podobne podstrešni lestvi.

»Naprej Bramo! Po čevljih te poznam, še bolj pa po sladkem glasu.«

»A nisi toliko vljuden, da bi odprl vsaj vrata dragemu gostu, ki se trudi po vratolomni poti?«

»Vidiš, da nismo brez posla,« se mu opravičujem, kažoč na papirje in Babeca.

»Kam naj sedem?«

»Kamor hočeš, na posteljo, na kaseto, na moj edini stol.«

»Brzo, čas je zlato in moj motor teče. Komanda XX. armadnega zbora želi tvojega oficirja ali pa, kar je še boljše, zgovornega češkoslovaškega dobrovoljca, ki bi ostal nekoliko dni pri oddelkih 52 divizije.«

»Za notranjo propagando?«

»Brez dvoma. Glej pismo!«*)

Babecu dajem znamenje, naj odide iz sobe.

»Dobrovoljci imajo velik vpliv na italijansko vojaštvo, je-li?«

»Božme, imajo! Kjerkoli prihajajo kot izvidničarji na fronto, povsod se čutijo dobre posledice. Italijan rezonira: »Če se ta-le bori in se skupno z nami žrtvuje, ki ga nihče ne sili, potem moramo še mi! . . . Zanimivo je, da divizije, ki so na počitku, žele uporabiti vzgojno moč slovanskih legijonarjev. O čem govore tvoji ljudje italijanskemu vojaku?«

»O čem? O zmislu vojne proti Avstriji, o borbi za osvoboditev njenih narodov, predvsem pa o tajnih namenih in sredstvih avstrijske propagande. Italijanu je treba povedati, kako ni popolnoma nič resnice na razširjenih vesteh, da se ujetniku v Avstriji dobro godi, kako so lažnive številke, ki jih navajajo avstrijski propagandni letaki o tem, kaj dobiva italijanski ujetnik v Avstriji za hrano . . . da niti polovice tega ne dobiva niti avstrijski vojak na fronti, niti meščan, kaj šele ujetnik! Povedati je treba, da ujetniki v Avstriji umirajo od gladu in tuberkuloze, da delajo prisilno ves dan, da jih stražniki tolčejo, da

*) Comando del XX° Corpo d' Armata. N. 27340 di prot. Op. 6. Giugno 1918.

»Il Comando della 52. Divisione fa presente che riterrebbe molto proficuo per una propaganda efficace e valida nei dipendenti reparti la presenza per qualche giorno, di un ufficiale o meglio ancora di qualche soldato cecoslovacco che sapesse parlare l' italiano.«

slabo stanujejo, da so goli in bos, da kopljejo rove in gradijo ceste in barake neposredno za fronto, kamor tolče italijanska artilerija, drugi pa da prosjačijo po postajah od civilnih ljudi in vojakov skorjico kruha, da si pobirajo s smetišč krompirjeve olupe in iščejo kosti in jih kuhajo, da se jokajo iz koprnenja po domovini, da vsako uro v duši proklinjajo Avstrijo in tisti trenutek, ko so prišli v ujetništvo . . .«

Bramo poslušati in prikimuje.

»In tega je mnogo, kar bi moral slišati vaš vojak. Ako mu iste stvari pripoveduje italijanski oficir ali starešina, ne verjame in si misli: Saj vem, da me hočeš oplahiti; propaganda z letaki, vojaškimi časopisi in dnevnimi ukazi pa itak malo zaleže. Legijonarji bivši Avstrijaki kot borci so pa njegovemu razumu problem. Čehoslovaki in Jugoslovani poznata po njegovem mnenju pravo stanje življenja v Avstriji in če ga legijonar prepričuje, da v Avstriji ni dobro in da ne bo vojne konec, dokler Avstrija ne propade, potem ima pač verodostojnega svedoka pred seboj. — 52. divizija je v Schiavonu, kaj ne?«

»Da. Prvo točko sva uredila. Kdaj pošlješ ljudi?«

»Nocoj izberem dva podoficirja, ki se jutri javita v Breganzah, odkoder jih sami pošljete k diviziji na pet dni.«

»Dobro. Drugo točko. Kaj je z Amerikanci?«

»Pripravljamo se. Dečko, ki si ga našel pri meni, pojde tudi.«

»Čehoslovaki?«

»Hrvat.«

»Major Finzi pritiska, ker je baje stvar nujna. Kdaj pojde?«

»V tem tednu. Za potne dokumente bi rabil avstrijske štambiljke, koje sem urgiral pri obveščajnem uradu.«

»Saj res, tri pečate! Ali jih nisi dobil?«

»Nisem. Za vsako malenkost je treba dvakrat in trikrat opominjati.«

»Sedaj te ne maram več motiti. Pečate si vzajem sam na skrb. Zbogom!«

Babec se je medtem sukali v kuhinji in se je znal kmetici prikupiti. Odhajajočemu kapitanu Bramu odpira zunanja vrata, v levici pa drži kos pečene vroče polente.

»A, glej, dobro je Amerikancu pri gospe Clavella,« pravi Bramo dobrohotno, hvaleč sočasno oba, dobro gospodinjo in podjetnega dobrovoljca, njenega gosta.

Ko se vračam od Bramovega avtomobila, ima Babec že drugi komad polente in gospodinja mi pravi:

»Nisem vedela, da je prišel iz Amerike, da nas brani . . . Tako daleč!« —

Z našim Hrvatom je še precej dela. S seboj v Ameriko vzame palico, napolnjeno z eksplozivom, da medpotoma raznese objekt v Vezenji ali v Campo-rovere ali hangar pri Perginah. V žepu bo nosil molitvenik, v tej stari knjigi pa tajna poročila, ki jih od da bodisi v Zagrebu v roke narodnega človeka ali pa magistru lekarnarju v Požegi. Z dopusta se vrne preko svojega kadra k polku in ob prvi priliki v Italijo ali v Švico, lahko pa odrine tudi k zelenemu kadru na Petrovo goro, odkoder se nam javljajo organizirani ubežniki 25., 26., 53. in 96. polka.

V četrtek 13. junija je ušel iz italijanskega ujetništva vojak Florijan Babec v odseku Col del Rosso in se javil avstrijskim stražam, kar nam potrjuje telefonsko poročilo, ki smo ga ujeli s prisluškovalnim aparatom, preden se je vrnila izvidnica podporočnika Nováka, ki ga je spremljala skoro tja do avstrijskih rogov.

7.

Čakamo.

Avstrijske priprave na ofenzivo so nam znane do podrobnih detajlov z razporedom artilerije in trup, številom bataljonov in z njihovimi v naprej določenimi cilji. Avstrijci so se lanske jeseni ob kobaridski zmagi mnogo naučili in hočejo v kratki energični akciji, ki pojde kakor navita dobra ura, izkoristiti svoje vojne izkušnje.

Za nas v tej akciji ni ničesar, kar bi nas moglo presenetiti. Nekoliko skrbi nam povzroča vprašanje, na katerih mestih bo avstrijska vojska najbolj pritiskala in katere točke si bo izbrala na Piavi za prehod.

V številu pušk je nasprotnik močnejši, toda italijanski vojski daje konveksna oblika fronte — takozvana notranja linija — veliko prednost, ker lahko vrže rezerve v kratki dobi na ona mesta, kjer bo avstrijski pritisk najjačji.

Prvič v vojni je vsa avstrijska vojska koncentrirana, dobro oborožena*) in za naskok pripravljena, k temu pa tako poučena, da sme pričakovati v venetski in lombardski ravnici obilo plena in jela. Zdi se, da ji ne gre niti toliko za prestiž zmage in vojno slavo, kolikor za kruh. Vojska se bo tolkla iz primitivne pobude, da se na račun premaganelega soseda naje in si pri njem nabere hrane in blaga, ki ga Avstrija nima.**)

Maršal Conrad pošilja svoji armadni skupini tik pred začetkom ofenzive sledeči dnevni ukaz:

Vojaki!

Toliko mesecev ste v ledu in snegu in v raznih zimskih burjah zvesto vršili svoje dolžnosti z moško vztrajnostjo in gledali v solnčne italijanske ravnine. Želeni trenotek je prišel, da sestopite v ravnino. Vaša na vseh bojiščih dokazana hrabrost ne bo poznala nikakih ovir in bo pometla kakor močan vihar

*) Dr. Wekerle je v ogrskem državnem zboru 28. junija priznal, da armada ni bila še nikdar tako bogato preskrbljena s strelivom, kakor je bila sredi junija.

**) Polkovnik Mitteregger, komandant 3. polka, je izdal 14. junija (vojna pošta 293) dnevni ukaz s pozivom, da treba udariti in prodreti. »Zmaga nas zanese v bogato deželo, polno hrane.«

Ukaz štev. 2634 poveljstva soške armade popisuje že 28. aprila formacije rekvizijskih bataljonov in čet. General Borojević pravi: »Pred vami so sovražni položaji in tam vas čakajo slava, čast, dobro življenje, bogat vojni plen in razen vsega tega končni mir« — — kakor je maja 1916 maršal Conrad na istih planinah obetal vojaštvu dobro vino in lepe žene v ravnini.

nezvestega besedolomnega nekdanjega zaveznika, kakor tudi njegove prijatelje, koje si je pozval na pomoč. Pokažite svetu, da se z Vašo hrabrostjo nihče ne more primerjati.

V tem duhu so premažovali Vaši očetje, Vaši dedi, Vaši predniki iste sovražnike in zmagovali nad njimi. Prepričan sem, da ne zaostanete za njimi, temveč da jih prekosite. Italija naj nikdar več ne iztegne svoje grabežljive roke po naših razkošnih alpskih pokrajinah, po naši obali in pristaniščih, na katerih vise vsi naši narodi z isto ljubeznijo in z istim interesom.

Blagor, bodočnost, čast naše stare, velike, drage in skupne domovine je v Vaših rokah. Njena slava je tudi Vaša slava.

Z vsem srcem z Vami bom sledil Vašim činom, ki se sigurno izpremene v nevzdržni dir. V polnem zaupanju v Vas Vam kličem: »Sedaj naprej!«

Maršal Conrad.

* * *

Zaradi lažjega kretanja si vzameš samo za dan rezervne hrane, drugi dan dobiš vsega v Italiji! Čemu bi nosili nepotrebno breme čez vrhove? Oddelki strojnih pušk naj puste ščite v starih rovih in udarijo z golim orožjem za Italijani!

Na levem krilu fronte, proti odseku VII. armade od Švice do Gardskega jezera se avstrijska vojska ne more ganiti. I. armada (general Pecori-Giraldi) od Gardskega jezera do Arsiera bo istotako imela malo posla, toda VI. armada z dvema angleškima divizijama in tremi francoskimi polki (general Montuori) pričakuje od Arsiera do Brente pritisk desnega krila armadne skupine maršala Conrada. Z levim krilom maršala Conrada se bo tolkla IV. armada (general Giardino) na Grappi, proti vojski nadvojvode Josefa pri Montellu bo stala VIII. armada (general Pennella), ob dolnji Piavi pa III. armada (Duca D'Aosta) proti soški armadi.

Maršal Conrad namerava prodreti na treh mestih: v smeri na Thiene, skozi Frenzelsko sotesko na

Bassano in preko Grappe, general Borojević pa hoče vreči trupe ob Montellu in preko Piave v smeri na Treviso. Ta načrt je bil sprejet že januarja 1918 in februarja 1918 ga je odobril Ludendorff v Bolzanu. Ako se posreči prelom vsaj deloma, se zgame in zdrobi italijanska fronta v širini 150 km.

Italijanska generalna rezerva je pri Trevisu.

Obveščajni uradi opazujejo stotine drobnih in velikih značilnih znakov in pojavov, ki se kažejo pred velikimi ofenzivami. Med velike znake štejemo navzoče trupe, nove artilerije in njihovo ofenzivno nastavljanje.

O teh pojavih ni treba molčati, narobe, dobro je, ako javnost o njih zve. Preko dnevnega časopisja opozarjamo na dogodke in na gibanje za avstrijsko fronto in dajemo tudi novinarjem gradiva za članke o bodoči ofenzivi. Arnaldo Fraccaroli, dopisnik »Corriere della Sera«, prihaja v obveščajni urad VI. armade v Breganze in k slovanskim izvidnikom v Tugurio ter objavlja v svojem listu obširne slike. Dne 19. maja opisuje podrobno in točno priprave avstrijske vojske, ki nima v zadnjih tednih počitka. Na fronti je sicer relativen mir, le izvidnice in topovi so zmerno na delu, zato pa imajo železnice na Trentinskem in v Suganski dolini zelo mnogo opravila in tudi po cestah v Feltre in Fonzaso, ki so žile za artilerijo na Grappi, je živahen promet. Žične železnice na Planoti ne mirujejo vso noč, po dnevu pa ne opaziš ničesar, ker Avstrijci skrbno zakrivajo, kar pripravljajo.

Dne 7. junija objavlja Fraccaroli po naših navodilih in podatkih daljše simptome bodočih dogodkov, opisujoč neutrudljivo gibanje v avstrijskem ozadju. Novi polki in artilerijski parki prihajajo iz ruskih in romunskih pokrajin v trentinske vasi, ki so polne in natrpane za planinsko vojno opremljenega vojaštva. Marljivo se vrše vsakovrstne vežbe v specijalnih tečajih. Fraccaroli našteva italijanski javnosti imenoma vse avstrijske komandante od Švice do morja in navaja, kojo nalogo ima Conrad von Hötzendorf, Krobotin, Kletter, Scheuchenstuel, Krauss, Borojević itd.

Ob začetku ofenzive, dne 15. junija popoldne telefonira isti novinar svojemu listu znamenit članek, ki dokazuje, kako smo preko izvidnic in v obveščajnih uradih zasledovali dan na dan vesti o ofenzivi, ki nas ne more v ničemer presenetiti.*)

Obveščajni uradi vedo, da ima avstrijska artilerija ukaz, da začne 15. junija ob 3. uri 5 minut z delovanjem. Da jih prehitimo, prejema italijanska artilerija povelje silovitega koncentričnega ognja točno ob polnoči na Planoti, ob Brenti in na Grappi, kjer pričakujemo najhujši efekt! Sedaj, ob polnoči, se menda tam pripravljajo in so že nervozni. Udri besno po baterijah, po rovih in po ozadju, kjer se vrsté bataljoni za napad!

Italijansko streljanje traja samo 20 minut, toda bilo je krepko. Slutimo in vemo, da je zmešalo marsikje načrte na oni strani, vzelo inicijativo in povedalo, da jih čakamo. To bo za njihove živce dobro!

Pozneje, ob 2. uri 35 minut, točno pol ure pred trenutkom, ki je določen za začetek avstrijskega bombardiranja, pričinja italijansko topništvo zopet delovati po vsej liniji, kar traja 20 minut. Sedaj, sedaj bodo pa začeli oni!

Začenjajo.

Odgovarjamo.

Avstrijci tolčejo brzo in krepko — Italijani odgovarjajo brzo in krepko, Avstrijci divjajo in besné — Italijani divjajo in besné.

*) »Corriere della Sera« 16. junija 1918 »La mancata sorpresa«:

... il Comando italiano ha avuto giorno per giorno notizia di ogni cosa, con una esattezza che l' esplodere dell' offensiva nel dato giorno, alla data ora è venuto a confermare. I nostri uffici di informazioni, questi ignorati uffici guidati da ufficiali intelligentissimi, che seguono con assillante attenzione tutto quanto avviene al di là delle linee, servendosi di mezzi che a volte hanno del romanzesco e del fantastico, hanno fornito un servizio prezioso. In grazia della loro abnegazione e delle loro investigazioni, è mancata completamente al nemico la risorsa della sorpresa.

Na fronti proti I. armadi so združili 1000 topov, proti VI. 1500, med njimi mnogo težkih.

Avstrijska artilerijska priprava traja od 3. do pol 8. ure. Infanterija v tem že prodira v prvo italijansko linijo.

Avstrijska artilerija zanemarja v topniški borbi svoje določene objekte in pričinja silovit dvoboj z italijansko, pešadija se pa ponekod obotavlja skočiti ob terminu iz rovov, ker ima na zbirališčih, na prihodih in v rovih nepričakovanih izgub. Zveza med soslednimi oddelki in z rezervami je težavna in poveljstva izgublajo vodstvo nad trupami.

Vsaka krepka ofenziva ima na začetku uspehe. Avstrijci prodirajo po južnem pobočju Val d' Assa, plezajo v Val Canaglia, prihajajo pri Roani preko britanskih rovov pritiskajoč proti Cesuni. Angleški strelci polkov Northumberland, Sherwood Foresters, Royal Warwick in lahka infanterija polkov Oxford in Bucks začenjajo opoldne s protinapadom in jim jemljejo ves uspeh in še 1000 ujetnikov, preden so se Avstrijci mogli urediti v zasedenih položajih. Štiri avstrijske divizije, ki imajo nalogo polastiti se zapadnega dela Asiaške Planote in otvoriti pot v Val d' Astico, ne morejo dalje in se umikajo v svoje prvotne pozicije.

Francozi prepuščajo prvemu navalu domobrancev 42. divizije utrjene položaje Capitello Pennar južno od Asiaga (opera »Brutus«), popoldne ob 16. uri so pa že zopet gospodarji izgubljenih rovov.

Z velikim elanom jurišajo Avstrijci na italijanske položaje Monte di Val Bella, Col del Rosso in Col d' Echele, kjer jih krepko podpira artilerija in pomoč umetne megle. Avstrijski bataljoni hite preko vrha Val Bella, dosežajo drugo linijo na položaju Costalunga in celo Cima Echar, odkoder poizkušajo prodirati v Buso del Termine in Val di Melago, da si odpro važno pot v Val Chiama. Na Cimi Echar jih ustavlja 13. pešadijski polk (brigada Pinerolo), v Buso del Termine pa lomí 266. polk (brigada Lecce) avstrijske valove.

Col del Rosso in Col d' Echele sta izgubljena, drugo linijo pri vasi Sasso pa brani uspešno 117. polk (brigada Padova). Položaje Cornone drži peščica Čehoslovakov in mitraljerjev.

Ponoči 15.—16. junija avstrijski elan že popušča in omaga je — general Scheuchenstuel nima rezerv — v naslednjih dneh (16.—19. VI.) pa že izgubljajo korak za korakom zavzete položaje. Na Costalungi jih tlači 14. divizija (13. p. p. in 3. bers.), Col d' Echele jim jemlje brigada Padova in vhod skozi Frenzelsko sotesko jim je zaprt.

Italijanski topovi silovito obdelujejo avstrijsko zaledje, dolino Campomulo, Melette, cesto v Gallio, žleb Stenfle, cesto v Stoccareddo in zono Foza.

Italijanska VI. armada je s podporo britanskih in francoskih zaveznikov zadržala na Planoti silovit juriš 15 avstro-ogrskih divizij.

Levo krilo avstrijske XI. armade operira proti Grappi, manj proti utrdbam na vrhu (1776 m). krepko pa ob Brenti in na Solarolo. Štiri divizije tlačijo med Brento in Monte Pertica, na drugi strani pa druga skupina divizij preko Solarola na Monte Tomba k Piavi ob Pederobbi. Ko pada M. Moschin nad Valstagno v njihovo posest, nastaja za Italijane težaven položaj, ker so položaji M. Grappa od te strani občutljivi. Avstrijci so že gospodarji položajev Asolone in M. Pertica. — V tem začenja ital. IV. armada s protiofenzivo in ustavlja avstrijsko prodiranje. Maršal Conrad ima sicer obilo rezerv, a čudo — ne porablja jih.

General Boroević prehaja reko Piavo z ogromnimi težavami. Po 4 urah najkrepkejše artilerijske priprave in strelbe s plini poizkušajo Avstrijci 15. junija preiti na 60 mostovih na desni breg, 16. junija grade še novih 10 mostov, 17. junija zopet novih 13 mostov. Razen tega se prevažajo na 200 pontonih in nešteti čolnih in ladjah (1000—1500) — vse jako brzo. Avstrijski aeroplani letajo nizko nad italijanskimi linijami in nadlegujejo posadke kljub občutnim

izgubam. Začetni uspehi so presenetljivi. Otoki padajo zaporedoma in Avstrijci se zasajajo na mnogih mestih na desnem bregu, najprej v odseku Nevese in Fagare Musile, jemljejo prve linije in mečejo neprenehoma rezerve čez reko.

Italijanska kontraofenziva pričinja ob Montellu 18. junija in Avstrijci so prisiljeni na pogubonosen umik čez reko za najtežjih okolištin. Voda 19. junija nenadoma raste in zaključuje avstrijsko ofenzivo.*)

Avstrijski prvi komentariji o ofenzivi priznavajo, da načrt ni uspel. Prirodne sile so baje nasprotovale na fronti in »Neue Freie Presse« pravi, da je bilo treba za sedaj teren pustiti, »da se vozal razvozla«. »Wiener Tagblatt« obeta ponovno ofenzivo ob ugodnejših pogojih in tudi »Zeit« meni, da je ofenziva le prekinjena, ne pa dovršena.

Tragične resnice niso smeli priznati, da je avstrijska vojska 56 divizij v dveh skupinah z rezervo 10 divizij v zasedeni Veneciji, torej nad 600.000 mož in 6000 topov, doživela poraz, kojega v Avstriji niso pričakovali.

*) Avstrijski vojni tiskovni urad poroča 27. julija o junjski ofenzivi:

Zjutraj 15. junija se je opazilo takoj začetkom borbe, da je sovražnik prešel ravno na tistih mestih, ki so bila določena za prodiranje, k smotreno pripravljenemu protinapadu. Tudi se je določilo dejstvo, da je bil sovražnik natančno obveščen o obsegu, dnevu in uri našega napada. Za uspeh ofenzive tako važni moment presenečenja je bil s tem izjalovljen. V kratkem času se je moglo tudi na podlagi spisov ugotoviti, da je vrsta ubežnikov dobavila italijanskemu vojnemu vodstvu gradivo, na čigar podlagi je bilo možno s primerjavo in izpopolnitvijo dobiti o naših napadalnih dispozicijah precej natančno sliko.

Ujeti angleški, francoski in italijanski častniki in vojaki izpovedujejo, da so njihovim oddelkom zvečer 14. junija razglasili, da se začne avstro-ogrsko ofenziva naslednje jutro ob 2. uri. Natančni čas so izdali baje mladoslovanski ubežniki. (Poročilo navaja primere italijanske pripravljenosti bersalj. bataljon III./20. in brigado Pinerolo.) —

Glede avstro-ogrskih izgub je priznal dr. Wekerle v ogrskem državnem zboru 28. junija, da je bilo razen ujetnikov še 100.000 mož mrtvih, ranjenih in obolelih.

V mraku 15. junija je po cestah na Planoti neobičajen promet lahkih vozil, odmev ofenzive, ki se je razvila v jutranjih urah.

Moj sajd, motorna trokolica, prehiteva cikliste in zaostaja za lahkimi avtomobili, hitečimi k armadnemu poveljstvu v Breganze.

V obveščajnem uradu, kamor so me klicali, se javljam pri kapitanu Scotoniju, ki se dela kakor bi mu obisk ne bil zaradi preobitega posla dobrodošel.

»Ni časa! Dalje!«

»Dajte večerne buletine!«

»Nimamo. Zgoraj pri majorju!«

Poročnik Silvio a Prato-Boschi dostavlja:

»Poročilo iz dobro informiranih krogov pravi, da je maršala Conrada zbolelo v črevesu, in Mario (Scotoni) ima fotografijo, kako se Borojević praska za desnim ušesom . . .«

»So že kapút!« izjavlja Scotoni počasi v tirolskem nemškem narečju, kakor se ujeti nemški Avstrijci radi izražajo o stanju svoje vojske in države.

»Kje je fotografija?« vprašujem, kakor bi verjel Silviju.

»Ni časa. Gor!« me Scotoni iznova izganja.

»Na svidenje!« —

Oba, Silvio in Mario, se režita za menoj, ko sta me s takšno lahkoto odpravila iz sobe. Seveda imata danes izjemno mnogo dela. Čemu sem vobče hodil k njima? Po navadi se pač ustavljam v tej sobi, kadar me vodi službena pot v prvo nadstropje k majorju Finziju, in tako tudi danes — danes celo namenoma, ker vem, da najdem v pritličju barometer, ki mi pove bolj resnično nego major, kakšno je stanje na fronti.

Njun humor mi je dober znak. —

Major Finzi mi kima v pozdrav, govoreč v telefon. Preko mize ponuja kup listov,otic in buletinov in nadaljuje govor z neko divizijo, zapisujoč si podatke v blok.

»Malo potrpite!«

V fotelju ob stranski mizi pregledujem lističe. Buletin IV. armade o bojih na Grappi je samoza-vesten, poročilo I. armade ne omenja nič posebnega, buletin vrhovne komande o stanju ob 18. uri je poln optimizma.

Čakam dvajset minut, čakam pol ure, kedaj bo konec telenfonske »raccolte«, zbiranja zadnjih večer- nih poročil z odsekov šeste armade. Po vsaki za- ključitvi telefonskega razgovora zvoní major brez odmora iznova, zahtevajoč »con precedenza assoluta« (z absolutno prednostjo) daljše komande. Zame ima nazmes le kratke opazke, enkrat: »Dobro stojimo,« drugič: »Kapitan, nevarnost je minila!«

Prikimujem molče, da ga ne zadržim z nobeno besedo. Kaj znači vzklik »nevarnost je minila«? Ma- jor misli na sovražno premoč, ki se je danes preiz- kušala na Planoti, ker navaja večkrat v telefon, da je ob fronto šeste armade butalo prvi dan ofenzive 15 a.-o. divizij.

V majorjevo sobo prihajajo njegovi oficirji in so- trudniki brez trkanja in polagajo molče na levi kraj mize izdelke, oziroma poročila, ki jih major sproti pre- gleduje govoreč in poslušajoč pri telefonu. Redko sposobnost ima, da sprejema duševne utise istočasno od dveh strani, z očmi posebej in z ušesom posebej. —

»Konec!«

Major je zaključil, prekinil zvezo in vstal. Žare- čih oči gleda možič preko mize, toda zdi se, da pre- mišljuje, ali ni koga izpustil . . .

»Govorite, Pivko!«

»Ali naj čestitam?«

»Tako, tako. Čestitajte, samo čestitajte!«

Major prihaja z iztegnjeno roko in ponavlja:

»Čestitajte! Tudi jaz čestitam. Moja centrala slavi zmago, saj je bilo točno vse, kar smo predvidevali. Ekscelenca Diaz nam pošilja popolno priznanje za na- čin, kako se je razvila obveščajna služba pred ofenzivo, in kar je rekel meni, delim s ponosom in veseljem z vami in z vsem obojem. Ekscelenca pravi, da je da-

nes prvi dan osvete za Kobarid. Saj ste čitali buletine?»

»Čital sem.«

»In ste zadovoljni?»

»Sem.«

»Velike dni živimo, vam pravim, — A kako moji izvidniki?»

»Doslej ni povoda, da bi se vznemirjali zaradi njih,« mu odgovorjam ravnodušno, dasi me skrbi zaradi štirih oddelkov, s kojimi ni bilo mogoče dobiti zveze.

»Kje stoje?»

»Na terenu šeste armade jih imamo na devetih eksponiranih mestih, na sledečih položajih: Val Sugana, Sasso Rosso, Torre di Babele, Croce S. Francesco, Case Alberti, Val Frenzela, Col d' Echele, Col del Rosso, Monte di Val Bella.«*)

»Same točke, na kojih je bila danes trda preizkušnja, a vendar trdite, da ni povoda za skrbi . . .«

*) Pregled češkoslovaških izvidniških oddelkov šeste armade (deloma pomešanih tudi z jugoslovanskim moštvom) do junijske ofenzive:

1. **Fondo Val Sugana** (desni breg Brente): 1 oficir, 17 mož. Od 10. do 15. junija podporočnik Poldauf.

2. **Sasso Rosso** (Cornone): 1 oficir, 15 mož. Od 15. V. do 1. VI. poročnik Jirsa, od 1. VI. do 15. VI. podporočnik Raboch.

3. **Torre die Babele** (Cornone): 1 oficir, 15 mož. Od 15. V. do 21. V. podporočnik Sekera, Sekera ranjen 21. V., na njegovem mestu od 22. V. do 15. VI. podpor. Burkoň.

4. **Croce S. Francesco**: 1 oficir, 15 mož. Od 4. V. do 20. V. podpor. Kohoutek, od 20. V. do 17. VI. podpor. Klímek.

5. **Case Alberti**: 1 oficir, 15 mož. Od 4. V. do 20. V. podporočnik Novák, od 20. V. do 10. VI. podpor. Hort.

6. **Fondo Val Frenzela**: 1 oficir, 15 mož. Od 4. V. do 20. V. podpor. Pajger, od 20. V. do 1. VI. podpor. Zelený, od 1. VI. do 10. VI. podpor. Navrátil, od 10. VI. do 15. VI. zopet Zelený.

7. **Col d' Echele**: Od 27. III. do 12. IV. kap. Pivko, podpor. Kohoutek, Mottl, Veselko in Zelený in 80 mož. Od 27. V. do 15. VI. podpor. Mottl in 20 mož.

8. **Col del Rosso**: Od 26. V. do 15. VI. podpor. Novák in 30 mož.

9. **Monte di Val Bella**: 1 oficir, 20 mož. Od 26. V. do 9. VI. podpor. Veselko-Sedlecký, od 9. VI. do 15. VI. podpor. Kohoutek.

»Z ozirom na vesti o avstrijskih pripravah so poveljniki izvidnic prejeli navodilo, kaj jim je storiti.«

»Prosim.«

Major mi naznačuje s kretnjo, da želi slišati, kakšna navodila smo razposlali izvidnicam.

»Ob začetku ofenzivnih operacij prenehajo izvidnice s propagando. Komandanti izvidnic naj presodijo sami, ali je v toku sovražne ofenzive navzočnost njihovih oddelkov potrebna na dosedanjih položajih. V takem izjemnem slučaju se izvidnica pridruži braniteljem položaja in stopi začasno v taktično odvisnost od frontnega bataljona. Kjerkoli pa navzočnost izvidnice v prvi liniji ni nujno potrebna, je treba že sedaj obvestiti komando sektorja, da se bo izvidnica v dobi ofenzive umaknila s svojega položaja k diviziji. — Poveljniki izvidnic so dolžni upoštevati načelo štednje z moštvom, zlasti bodo imeli na umu, da ne smemo prepustiti sovražniku nobenega živega niti mrtvega dobrovoljca. — Čemu vam govorim? Danes — v dobi velikih dogodkov — ni časa za take podrobnosti.«

Študijska knjižnica Ptuj

»Važno je, kar ste odredili. Dalje! Kedaj ste dostavili ukaz oficirjem?«

»Ustna navodila so prejemali v tem smislu pred odhodom na položaje, toda zdelo se mi je tokrat potrebno, da jih ponovno opozorim na odgovornost. Dne 9. junija je podporočnik Kohoutek prevzel poveljstvo oddelka na Mt. di Val Bella in je ob tej priliki sporočil moje opozorilo tovarišu na Col del Rosso. Podporočnik Novák, ki stoji na Col del Rosso, je javil moje navodilo brigadi in 265. polku, a brigada Lecce, ki je pričakovala že 11. junija sovražni napad, ga je takoj poslala s fronte. Dne 13. junija sem ga iznova odpremil na Col de Rosso in mu zasigural pri 14. diviziji barako, kamor se umakne, kadar bo potrebno. — Izvidnico Col d' Echele sem poiskal 9. junija in pozval podporočnika Mottla, da se umakne ob začetku operacij v Termine Rotto. — Dne 13. junija dopoldne sem sklical oficirje Poldaufa, Klimka, Zelenega in Rabocha v Valstagno in ob navzočnosti bersaglierskega generala

smo razpravljali o ulogi dobrovoljcev na odsekih 10. divizije tekom ofenzive. Podporočnik Klímek je izjavil, da bo za italijansko posadko na Croce S. Francesco velikega pomena, ako ostanejo Čehoslovaki pri njej na skali. Tudi Raboch bi bil eventualno ostal na položaju Sasso Rosso (Mt. Cornone), a danes mi piše, naj mu pošljem kamjon v Valstagno, ker njegov oddelek baje ni potreben na Cornonu. Poslal sem ponj. Poldauf in Zelený, ki sta stala v Suganski in Frenzel-ski dolini, se danes istotako vračata. — Novák in Kohoutek sta tudi že javila, da sta pripeljala vsak svoj oddelek brez izgub v Case Fratte.«

»Hvala, kapitan. Pomirili ste me, saj vidim, da ste mislili na vse. Skrbelo me je nekoliko, ko sem se spomnil izvidnic na terenu, zato sem vas pozval. — Pozno je, idite počivat! Jutri in v prirodnih dneh bomo zopet trošili moči, zato se čuvajte! Zdravo!« —

* * *

Podporočnik Klímek brani skalo Croce S. Francesco vse tri dni avstrijske ofenzive z neznatnim svojim oddelkom in s peščico bersagliarov. Služba je naporena, zlasti zaradi bedenja, ker mu od sobote 15. junija nihče ne spi. Avstrijci so le 20 korakov oddaljeni, kar je Klímkova sreča — avstrijska artilerija mu ne more razbijati rovov in čuvarji so zdravi. Šestkrat poizkušajo Avstrijci jurišati, štirikrat v soboto, dvakrat v nedeljo, a bombe, strojnice in puške dokazujejo budnost in pazljivost naše posadke.

Klímek ne pošilja nobenega poročila. Poznam ga. Rekel bo, da ni bilo časa za pisanje.

Dne 17. junija odgovarja na moje telefonsko vprašanje Centro Raccolta (poročnik Venica) iz Valstagne, da je češkoslovaška izvidnica še vedno pri kapeli S. Francesco.

Treba bo iti ponj in zamenjati moštvo s svežo izvidnico.

Poročniku Felixu naročam, naj se pripravi in si izbere moštvo, da zasede Klímkovo mesto.

Klímek je suh človek in v zadnjem tednu se je posušil še bolj, a vendar trdi, da ni bil nikoli tako zdrav.

»Ni bilo potrebno, da ste prišli pome. Ako sem neumit in blaten, v tem ni nič hudega — na snago res ni bilo možno misliti! Neprijetne so samo uši, ki ne dajo miru, ko je toliko drugih skrbi. Nekaj jim je treba priznati: te drobne domače živalice znajo kalkulirati in so predrzne dovolj, da se javljajo vselej tedaj, kadar človek nima svobodnih rok, da bi se popraskal.«

Dolgo se mi poslavlja od bersaglierov, s kojimi se je pobratil v vročih dneh, in vsakemu posebej stiska roko. Utrujeno moštvo pošilja iz Valstagne na kamjonu v Tugurio, sam pa noče priznati, da je potreben počitka, in me spremlja v Frenzelsko sotesko k 21. bersaglierskemu bataljonu. Major Magistris ima tam obilo ujetnikov, od kojih bi rad zvedel to in ono, toda v bataljonu nima tolmača, ki bi govoril vsaj za silo nemški ali katerikoli avstrijski jezik. — Z izpraševanjem se zadržujeva v soteski do večerje, po večerji pa imava sličnega posla pri brigadi v Valstagni in tako sva šele ob 4. jutranji uri doma v Tuguriju.

Dne 18. junija poročam majorju Finziju o zdravstvenem stanju izvidnic po dovršeni ofenzivi. Od 13 oficirjev in 262 mož, ki jih je zalotila ofenziva deloma v rovih, deloma kot rezervo pri 14. diviziji, imamo vsega samo tri ranjence in sedem bolnikov.

»Izvršili ste čudo,« pravi major ves srečen, »da nimamo izgub. Nikogar ne pogrešate? Nobenega mrtvega nimate? Odlično! V ostalih armadah na žalost ni tako dobro.«

Major naznačuje, da so bile drugod izgube, o kojih mi ničesar ne vemo.

»Kaj se je zgodilo?«

»Javljajo, da je pri S. Donà češkoslovaški bataljon razbit in da pogrešajo v osmi armadi kompletен izvidniški oddelek.«

»Ni mogoče! Izvidniki so bili točno obveščeni o dnevu in uri in o vsem . . .«

»Javljajo mi tako — sicer bomo še videli, koliko je resnice.« — —

Točnejše vesti o teh tragičnih dogodkih so kmalu pri nas.

Na zahtevo tretje armade je general Graziani 3. junija poslal tik pred začetkom junijske ofenzive prvi bataljon 33. čs. polka, da okrepi izvidnike ob dolnji Piavi. Brezskrbno poveljstvo je vrglo ta bataljon, ki ni bil niti popolnoma izvežban, v rove pri Fossalti, kjer so ga Avstrijci presenetili. Bataljon ni imel niti časa, da bi se seznanil z rovi in je umljivo, da je izgubil položaje in pustil na bojišču izredno mnogo žrtev, med njimi tudi Jana Čapka, vodjo in glavnega organizatorja češkoslovaških legij v Italiji. Izmed 18 pogrešanih mož so jih Avstrijci 13 obesili pri Oderzo.

Izvidnica, ki je stala na Montellu v odseku osme armade, je štela 40 mož in 2 oficirja (podporočnika Nimshaus in Rachlík). Na ukaz, naj se začetkom ofenzive vrnejo v Albaredo, je prišlo samo pet mož in oba oficirja, 35 izvidnikov so pa — že ujeli Avstrijci, ki so na Montellu napredovali presenetljivo naglo. Preiskava je dognala, da sta se oficirja nahajala med kanonado pri komandi italijanskega bataljona, moštvo pa spredaj v dveh kavernah na Montellu.

Izmed 35 ujetih legijonarjev jih je nekoliko medpotoma ušlo in nekoliko se jih je rešilo justifikacije s tem, da so se pomešali med ujete Italijane, petnajst so jih pa Avstrijci ustrelili v Coneglianu in drugih deset na Monte Guarda. Trupla štirih v Coneglianu ustreljenih dobrovoljcev so naknadno obesili na platan pri kasarni Viale Monticella in jim pripeli na prsa napise v šestih jezikih: »Izdajalci domovine Čehoslovaki.«

Oficirjema, ki v usodnem trenutku nista bila pri svojem oddelku, ni bilo več obstanka pri izvidnikih.

Naknadno smo zvedeli, da so izvidniki četrte armade tudi imeli izgube na Grappi in da sta bila dva oficirja tega odreda kazensko premeščena k diviziji,

ker sta si v opasnem položaju porezala belordeče našitke z ovratnikov, da bi ju Avstrijci ne spoznali.

Žrtve oddelkov na fronti so nazadnje precej naraven pojav in nas ne bole tako kakor vesti o dogodkih v Barbaranu, kjer je baje general Graziani velel ustreliti osem legijonarjev zaradi upora.*)

Major Finzi nam pošilja v posebnem ukazu laskavo pohvalo vrhovne komande in komande 6. armade za izvrstno izvrševanje obveščajne službe v dobi sovražnih ofenzivnih priprav in za časa bitke. V ukazu povdarja uspehe, ki so jih dosegli češkoslovaški in jugoslovanski izvidniki v vsakdanjem kontaktu s sovražnikom in v raznih panogah obveščajne službe.†) Najvišje zadoščenje jim bodi zavest, da je vsled vztrajnega in inteligentnega dela bilo komandam vse znano, kar je sovražnik pripravljal v ozadju za svojimi linijami. Ukaz se glasi:

Comando 6. Armata. **Reparto Informatori.** Ordine di servizio — 7 Luglio 1918. **Encomio al personale del Reparto.**

Il Comando Supremo ed il Comando d'Armata hanno espresso il loro compiacimento per il modo come ha funzionato il servizio informazioni sia durante il periodo in cui il nemico preparava contro di noi la sua poderosa offensiva, sia durante lo svolgimento della stessa.

E' con vero orgoglio che io, Vostro Comandante, ringrazio tutti Voi, Ufficiali e soldati, per la cooperazione attiva e intelligente che avete dato ogni giorno, ogni ora. —

A Voi, Czechi e Jugoslavi, che nel diuturno lavoro di contatto col nemico avete fatto sentire ai Vostri fratelli ancora di là la forza della Vostra voce di ribelli ad una iniqua oppressione, a Voi, addetti agli osservatori speciali, che nelle lunghe giornate avete seguito con oculatezza ed intelligenza ogni minimo sintomo di vita del nemico; a Voi, intercettatori, che nella audizione coscenziosa avete sorpreso ciò che il nemico si comunicava; a Voi tutti, addetti ai Centri Informazioni, Centri Raccolta, Campi Concentramento, giunga la mia parola di ri-

*) Dne 12. junija so bili v Barbaranu ustreljeni legijonarji Doskočil, Malík, Němec Frant., Němec Josef, Pick, Slovák, Šmát in Zábranský.

†) Natančen termin, da se prične ofenziva 15. junija ob 3. uri, so zvedeli izvidniki šeste armade dne 14. junija na treh raznih točkah. Avstrijski dezertjerji so prinašali potrdila, tako na primer dva jugoslovanska in eden češki oficir, ki so se javili v odseku Spinoncia, poročnik Stinný, ki je preplaval Piavo in drugi.

conoscenza, che è anche riconoscenza della Patria, per la fede con cui avete sempre lavorato, per la fede con cui avete sempre creduto, con me, alla vittoria. E sia per Voi tutti supremà soddisfazione il sapere che il continuo intelligente lavoro di tutti Voi ha fatto sì che l' Ufficio giungesse all' attesa battaglia in condizione di preparazione tali che »tutto ciò che il nemico aveva preparato dietro alle sue linee era a noi noto«.

Così, contribuendo con l'intelligenza e la buona volontà di tutti alla vittoria, noi possiamo, senza distinzioni di gradi, affermare con orgoglio di aver adempiuto bene al nostro dovere. Ad altra battaglia altra nostra più grande vittoria!

Il Maggiore Capo del Reparto Informatori C. Finzi.

Avstrijski vojni tiskovni urad je izdal 27. julija poročilo, s kojim izkuša opravičiti avstrijski poraz in navaja med vzroki propagando dobrovoljcev s sledečim dodatkom:

»Zadnji čas poizkuša italijansko vojno vodstvo zanesti razkrajanje v naše vrste. V italijanskih ujetniških taborih obdeluje slovansko moštvo na način, ki nasprotuje mednarodnemu pravu, z obljubami in podkupovanjem, da naj vstopijo v češko-slovaško legijo. Povelje III. armadne komande št. 1658 prot. r. I. z dne 14. maja 1918 opozarja na aktivno propagando čl. dobrovoljcev za razrahljanje sestave avstro-ogrške vojske, ki so jo osnovali pri tamkajšnjem poveljstvu. Omenjena povelja navajajo, da se je pri tej in pri drugih armadah poizkusom s češkimi elementi posrečilo »zanesti v srca nekaterih sovražnih oddelkov globoko zmedo«. Nekaj čeških vojakov je dejansko ubežalo k Italijanom, drugi so ostali z njimi v zvezi in so pripravljeni, da ostanejo v sovražnih položajih kot kvas za bodoče razgovore.«

Poročilo navaja posebno kričeče slučaje, v katerih so ubežniki podajali Italijanom vesti o preteči ofenzivi. — Vojni tiskovni urad priznava od te dobe češče škodljivo delovanje legij v Italiji. Dne 19. avgusta 1918 rohni proti zavajanju vojnih ujetnikov v »izdajstvo« tako-le:

»Italijani si na vse načine prizadevajo, da prisilijo avstrijsko-ogrške vojne ujetnike v to, da vstopijo v italijansko armado, in sicer v posebne legije. Na ta lopovski način so Italijani dosegli nekaj uspehov le z ustanovitvijo češke legije, dočim so imeli pri Jugoslovanih manj sreče. Navadno so pripadniki inteligentnih krogov, ki lomijo vojaško prisego, dočim so ljudje kmečkega stanu le izjemoma pristopni takim vplivom.

Te propagande Avstrija-Ogrska ne more več mirno gledati. Ako Italijani ne nehajo kmalu s tem početjem, bo monarhija prisiljena seči po represalijah.« (Po »Slovincu«, 21. avgusta 1918.)

S tem obvestilom je v ozki zvezi letak v italijanskem jeziku, kojega so razmetavali avstrijski letalci:

Italijanski oficirji in vojaki!

Italijanski tisk se ne sramuje poročati, da je **armadni zbor češkoslovaški** ustvarjen v Italiji in da je prispel v vojno zono. Ali veste, da je ta **armadni zbor** sestavljen iz avstro-ogrskih ubežnikov, torej **iz zločincev**? Ali veste tudi, da so se vsi omikani narodi obvezali z mednarodnimi pogodbami, da ne bodo uporabljali vojnih ujetnikov in ubežnikov za borbo in da znači tako postopanje **ostudno kršitev mednarodnega prava**?

Tekom vojne so ubežali tudi premnogi italijanski vojaki v naše linije.

Kaj bi rekli vi, ako bi mi oborožili te ubežnike in jih poslali v borbo proti vam?

Ali je italijanska armada morda tako slaba, da jo morajo zločinci okrepiti?

Za sedaj hočemo verjeti, da se bo vsak pošten italijanski oficir in vojak sramoval smatrati te lopove kot svoje tovariše in jih trpeti poleg sebe v rovu!

Spoštujemo tudi vojaka, našega sovražnika, toda za lopova imamo samo vislice! Vsak pripadnik tega zbora zločincev, ki nam pride v roke, bo **obešen takoj na fronti**.

One italijanske rove, v katerih se nahajajo taki lopovi, bomo bombardirali dan in noč.

Avstro-ogrski oficirji in vojaki.*)

*) **Ufficiali e soldati italiani!**

La stampa italiana non si vergogna di comunicare, che il **corpo d'armata czeco-slovacco** organizzato in Italia è giunto nella zona di guerra. Sapete voi che **questo corpo d'armata** è composto di disertori austro-ungarici vale a dire **di delinquenti**? Sapete voi anche, che tutti i popoli civili si sono obbligati mediante trattati internazionali di non servirsi dei prigionieri di guerra e dei disertori come combattenti e che una tale introduzione costituisce una **violazione del diritto internazionale di carattere infame**?

Nel percorso della guerra anche moltissimi soldati italiani sono **disertati nelle nostre linee**.

Che direste voi, se noi armassimo questi disertori e li facessimo combattere contro di voi?

L'armata italiana si sente forse tanto debile da doversi rinforzare di delinquenti?

Per intanto vogliamo credere, che ogni onesto ufficiale e soldato italiano si vergognerà di considerare come compagni questi furfanti e di tollerarli vicino a sè in trincea!

Noi rispettiamo il soldato anche se è nostro avversario, ma per il birbante non teniamo che il capestro! Ogni apparte-

Izmed premnogih letakov, koje so izvidniki in aeroplani meseca junija širili po avstrijski fronti, je na prvem mestu spomina vredno sledeče pismo dr. Trumbića, naslovljeno na maršala Boroevića:

Gospod general!

Vest me sili, da Vam v tem za bodočnost vsega človeštva velikem in tragičnem momentu pošljem nekoliko besed.

Po soglasni sodbi vseh zaveznikov ste Vi edini izmed vseh avstrijskih generalov, ki se je pokazal na pravi višini svojega položaja. Sto in stotisoči vojakov, sinov našega jugoslovanskega naroda, prisiljenih z okrutno vojaško silo, se nahaja danes v Vaših rokah. Kam vodite Vi te dobre ljudi? Za čegavo korist dopuščate, da umira cvet našega naroda? Ne morem pojmiti, da bi Vi — tako umen človek — ne znali, da gine in umira naš narod, ki se bori v avstrijskih vrstah, edino za koristi Nemcev. Ali ne veste, da hočejo Nemci kolonizirati in odnaroditi naše pokrajine? Z eno besedo, ali ne znate, da značijo namere Nemcev popolno uničenje našega naroda?

Danes se odločuje usoda našega naroda. Tisoči in tisoči naših sinov so zvezali svojo usodo z usodo zaveznikov. Mnogi in mnogi se bore rame ob ramenu z bratsko srbsko vojsko na Solunu, drugi se vojskujejo v ameriškanski vojski in za kratko dobo se razvije naš prapor tukaj, naproti vojski, ki ji Vi poveljujete. Ali to ni dokaz, da naši svobodni ljudje nočejo imeti nič skupnega z Nemci iz Avstro-Ogrske in z Nemci takozvane Srednje Evrope? Naš jugoslovanski narod hoče biti sam gospodar v svoji hiši!

Vi, gospod general, izdajate proklamacije na naš narod za boj proti Italiji in ga silite, da se bori proti samemu sebi in proti vsem vzvišenim in plemenitim idejam, za koje se bore zavezniki. Vi, ki bi bili lahko osvoboditelj našega naroda, Vi ga vodite v robstvo in izkoriščate svojo oblast, da dovršite izkravljenje naroda, ki je pretrpel že toliko zla.

Italija ni sama — z njo so vsi zavezniki z dušo in telesom in vsi potlačeni narodi Avstro-Ogrske . . .

Italija je omogočila sestanek predstavnikov potlačenih narodov Avstrije na Campidogliu v Rimu, da proglasé pred vsem svetom svobodno svoje zahteve. Zaključki te skupščine so našli in nahajajo silen odziv v srcih vseh Italijanov. Zato zasledujejo potlačeni narodi in med njimi tudi naš, gospod general, s skrbjo in nado ta gorostasni boj, toda z vero v zmago zavezni-

nente di questo corpo-delinquenti fatto prigioniero verrà senz altro impiccato al fronte.

Quelle trincee italiane, in cui si tollereranno tali mascalzoni verranno bombardate giorno e notte.

Ufficiali e soldati austro-ung.

kov, ker je v novem svobodnem življenju višji polet in jačja moč nego v starem življenju pod trdo strahovlado.

Zgodovina je neizprosna sodnik, gospod general, v presojevanju dela poedincev in narodov. Pot, po kojem hodite Vi, Vas vodi v naših bodočih narodnih pesmih k mestu in imenu izdajice Vuka Brankovića. Poslušajte glas svoje krvi za svoje in naše dobro!

Dr. Ante Trumbić.

Letak s podpisom podporočnika Luke Kostrenčića, ki je začetkom junija pozival avstrijske vojake Jugoslovane na begstvo, je imel na fronti občuten uspeh:

Jugoslavenska braćo! Hrvati, Srbi i Slovenci!

Već četiri godine prolijevate svoju krv za naše smrtne i zaklete narodne neprijatelje: Švabe, Mađare i Turke; a čime Vam se to vraća, kako Vas se za to nagrađuje?

Trpite glad i sve nepogode, tuku Vas i vređaju, bosu ste i goli, radite i borite se, kući Vas na dopust ne puštaju po par godina. Ne postupaju s Vama ko s ljudima, već kao s robljem i marvom.

Obišli ste već sve austrijske fronte, a sad su Vas bacili na najpogibelnije točke talijanskog ratišta. Za kratko vrijeme razviti će se tu bojevi, kakvih još niste proživjeli i Vas će turati u prve redove, da svi redom izginete.

Dok Vi u dekungima gubite svoje zdravlje i snagu, dok čekate skore bojeve, da postanete lješine ili invalidi, dotle Vaši kod kuće pate glad, jer im država sve rekvirira; a ako samo dignu glas proti nasiljima, baca ih država u zatvor ili na njih pucaju mađarski i njemački vojnici.

Onda da se za takovu državu, koja od uvijek tlači naš narod, patite i borite i najzad svoj život izgubite. Ne braćo! Učinite kraj svojim patnjama i pogibeljima, koje Vam svaki čas prijetel! Bacite oružje i dođite k nama. Ovde će se s Vama postupati kao s ljudima; obuti će Vas se i obući. Ovde nećete znati što je glad i nitko Vas neće tući ni izrabljivati.

Dodite! Zadnji je čas, jer će u najkraće vrijeme početi bojevi, u kojima Vas čeka samo smrt!

Ovu Vam poruku šalju iz ljubavi prama Vama i našem narodu, Vaša braća i drugovi, koji su do nedavna bili robovi kao i Vi, a sada su slobodni ljudi.

Kostrenčić.

9.

Poročnik Vidmar je pisal 26. maja zadnje poročilo iz Rima, češ, da ostane nekaj časa še na raspoložo Jugoslovanskemu Odboru. Dne 12. junija se je končno vrnil iz Rima k svoji četi.

»Zakasnil sem se, toda vsak dan sem koristno uporabil,« se opravičuje, ker je svojevoljno nategnil dopust. »Glavni namen mojega potovanja je bil itak sestanek s predsednikom Odbora dr. Trumbićem, ki je pa bil do zadnjih dni v inozemstvu. Zato sem počakal nanj, da mu pojasnim svrhu in organizacijo jugoslovanskih izvidniških čet na fronti in njihove odnose napram italijanski vojski. Rojaki v Rimu so napačno informirani o nas in so na primer mislili, da smo stopili v italijansko vojsko. Očital sem jim, zakaj leže v Rimu in se ne ganejo, zakaj ni nikogar k nam, da bi si ogledal formirane oddelke in njihovo delovanje. Dr. Trumbić je vzel moje poročilo na znanje in — kar je glavno — odobril nam je vse. Pošilja nam pozdrave in izraža nado, da nas bo v najkrajši dobi obiskal. Izposlovati nam hoče srbske uniforme in je prepričan, da se v kratkem osnuje jugoslovanska armada iz dobrovoljcev, ki se javljajo v italijanskih taboriščih.«

Pripoveduje nam o oficirjih, ki jih je srbska vrhovna komanda poslala v Italijo in mnogo zanimivosti iz pisarne Jugoslovanskega Odbora. —

Stane ima sedaj prilike in časa zasledovati v Mirabelli in Breganzah, kaj pravi svetovni in domači tisk o jugoslovanskih i češkoslovaških težnjah.

Pajk, Nikolić, Kostrenčić, Morassi, Boschi in drugi oficirji obveščajnega urada, h katerim si hodimo po izrezke in informacije, imajo vsak teden za nas sveže zbirkeotic. Vidmar ima običaj, da ob čitanju dnevne zapovedi obvešča moštvo svoje čete o novicah iz domovine, o političnih dogodkih in zanimivostih iz slovanskega sveta in o vojni.

»Vsak dan nekaj. Kako se radujejo, če jim po službenih rečeh vem še kaj važnega ali šaljivega iz domovine ali sveta! Ako jim po čitanju ukazov ničesar ne dodam, me gledajo razočarani in me vprašujejo, zakaj sem pozabil na njihovo vsakdanjo sol . . .«

Slovanske čestitke po junijski ofenzivi nam je zbral poročnik Morassi.

Dne 26. junija je sprejel ministrski predsednik Orlando v palači Braschi adresu Jugoslovanskega Odbora od deputacije, v koji so bili Trumbić, Meštrović, Gazzari, Petrović in Trinajstić.

General Diaz je prejel posebno brzojavno čestitko s Trumbićevim podpisom, kar omenja tudi »Corriere della Sera« 30. junija.

M. R. Štefanik je poslal Orlandu kot predsednik Čs. Narodnega Sveta pismo s čestitkami, izražajoč globoko radost nad zmago in nad vestjo, da je češko-slovaška vojska v ofenzivi doživela čast boriti se ob strani italijanske vojske. Predsednik Orlando izraža v odgovoru svoje veselje nad dejstvom, da so stopili legijonarji v bojno linijo. (»Corriere della Sera« 29. junija.)

Ministrski predsednik Pašić je poslal pozdravni telegram s Krfa (26. junija), jugoslovanski emigranti v Švici so pa izdali s podpisom Nikole Stojanovića navdušeno dnevno zapoved o zmagi (26. junija, Zürich).

* * *

Poslanca Pitacco in Zanella sta obiskala 28. junija slovanske (češkoslovaške) ranjence v milanski bolnici Morosini in sta se prepričala, kako skrbno se posveča direktor bolnice major Cattaneo skupno z gospo Giampaolo njihovi negi.

Milano postaja središče Slovanom prijateljskih manifestacij in proslav. Dne 23. maja je občinstvo napolnilo Teatro dei Filodrammatici pri prireditvi, h koji sta dala inicijativo Narodni institut za propagando industrije in trgovine ter Popolo d' Italia. Poleg jugoslovanskega govornika dr. Miodraga Ristića, profesorja beograjskega vseučilišča, je nastopil Benito Mussolini, ki je priznal pogršek, da Italijani ne poznajo sestave avstro-ogrske monarhije in da začetkom vojne niso razločevali med sovražniki Nemci in Madžari in med svojimi prijatelji Čehoslovaki, Jugoslovani in Romuni.

V milanskem Cinema Modernissimo so od 6. junija dalje kazali film češkoslovaških slavnosti, ki so se vrši-

le 24. maja v Rimu. Mogočen utis je napravila na občinstvo defilacija češkoslovaških trup, predaja zastave, prisega, aplavz rimskega ljudstva, zlasti pa prizor, ko pozdravljajo stare italijanske zastave češko vojaštvo in ko odhajajo sardinski grenadirji skupno s Čehoslovaki za novo zastavo.

Izmed proslav kosovske bitke je bila najmogočnejša zopet v Milanu dne 30. junija, ki jo je priredil invalidski odbor v velikem salonu konservatorija, povabivši kot slavnostnega govornika Stanoja Mihajlovića. Na proslavi Kosova v Rimu (30. junija) v Avgusteu so čitali med drugimi točkami Orlandov pozdravni telegram.

* * *

Poročnik Boschi je zasledil značilen dokument, ki dokazuje, kako so poedini Jugoslovani že pred 70 leti prihajali h globokemu spoznanju, da jim Avstrija ni prava domovina. Kraljev prokurator v Benetkah Felice Ricci mu je poslal iz svojega arhiva hrvatsko pismo, najdeno v žepu ubitega hrvatskega vojaka P. Trajnčića 27. oktobra 1848, naslovljeno na njegovega brata v Milanu. Trajnčić želi, naj se vsebina njegovega pisma javi ostalim hrvatskim tovarišem, koje poziva, naj se prebude in odhite domov na Hrvatsko v borbo za svoj narod, da se jih tiranska Avstrija ne bo več posluževala kot slepega orodja. Zanimivo pismo je objavljeno v listu »Corriere della Sera« 10. junija.

O jugoslovanskem pokretu prinašajo nemški listi alarmantne vesti. »Leipziger Neueste Nachrichten« javljajo koncem maja, kako to opasno gibanje v monarhiji strahovito napreduje in se širi in da ga stari pazljivi policijski duh Avstrije niti z bajoneti ne more zadržati. Ali res ni možno omejiti in zamašiti pokreta, ki grozi pokopati starodavne nemške zgradbe? Nemci v Avstriji so si sicer ustvarili Narodni svet, da organizirajo nemške narodne moči proti slovanski agitaciji, toda ali ni prepozno?

Listi razpravljajo vedno več o proslavi petdesetletnice Narodnega gledališča v Pragi. V Italiji smo čitali 20. maja telegrame (iz Züricha) o praških manifestacijah veleizdajniškega značaja, v naslednjih dneh pa podrobnejša poročila, sestavljena na temelju člankov dunajskih listov. — Dunajski listi so tudi naznačevali, da namerava slovenski avstrofilski politik dr. Šušteršič zapustiti Avstrijo in se preseliti v Švico, prepuščajoč svoje vodilno mesto mlajšim močem, ki so pa na žalost pristaši jugoslovanske ideje . . .

Slovinci so dobili v tej dobi svojega ministra na Dunaju, dr. Žolgerja. Nikdar niso bili v Avstriji deležni te časti, proti koncu vojne so pa — čujte! — pričeli v vladi upoštevati najmanjši slovanski narod! »Corriere della Sera« prinaša 28. maja vsebino članka »Slovenskega Naroda«, ki razpravlja o vrednosti slovenskega ministra. Narod od njega ne bo imel koristi — in jasno nam je, da si je vlada hotela kupiti podporo Jugoslovanov. Dr. Kukovec trdi, da Slovenci z Dunaja ne pričakujejo rešitve. — Simptomatično poročilo ima »Slov. Narod« v isti številki, kako je cesar Karel med avdijenco nemške deputacije iz južne Avstrije odbil jugoslovanske težnje.

Neprijeten duh nam veje iz večinskega tabora Slovenije. Podporočnik Pajk nas opozarja na izjave, resolucije in pozive deželnega odbora kranjskega. Msgr. dr. Lampe je predlagal, kakor poroča »Slovenec« 2. julija, naj se podpiše protest proti letakom Jugoslovanskega odbora, ki nosijo ime dr. Trumbića. Deželni zbor je že z okrožnico št. 7078 dne 21. junija pozval občine, naj obsodijo Trumbićeve letake. Občine so to storile, hkrati so se pa ponovno izjavile za majsko deklaracijo. V novi okrožnici št. 7579 dne 3. julija pa deželni odbor naravnost naroča, naj občine zataje deklaracijo. Občine imajo le povedati, ali se pridružujejo resoluciji deželnega odbora ali ne, drugega nimajo nič dostavljati, niti nič izpreminjati. Tej okrožnici sledi takoj z datumom istega 3. julija (št. 7580) dodatna nova okrožnica, ki preti z grožnjami, ker se baje javlja »duh nepokornosti in upornosti

proti višjim oblastim«. Župani so dolžni nastopiti proti protidržavnemu hujskanju na sejah občinskih odborov . . .

»Ti-le v Ljubljani nam pa zares izdatno pomagajo v borbi za narodno osvobojenje!« se ljuti Stane, ki je Ljubljančan, in meče nevoljen Pajkove lističe na tla pod okno — jaz jih pa strpljivo pobiram in shranjujem.

Pariški »Temps« konstatira 3. julija dejstvo, da je Avstrija, ki je pričela vojno s ciljem, da se obrani pred idejo Jugoslavije, po štirih letih vojne dospela tako daleč, da izjavlja, kako prirodna in potrebna je združitev jugoslovanskih pokrajin (brez Slovencev, ki tvorijo izhod na morje!). »Temps« dostavlja, da jugoslovansko vprašanje seveda ne more ostati nerešeno, toda uredili ga bodo zavezniki proti volji Avstrije. —

Telegram iz New Yorka 28. maja 1918 javlja, da sta bivši hrvatski poslanec dr. Hinković in dr. Leontić, voditelja jugoslovanske propagande v Južni Ameriki, prispela v S. Francisco, kjer hočeta organizirati ameriške Jugoslovane za narodno borbo. V S. Franciscu so ju rojaki in prijatelji Slovanov navdušeno sprejeli in osnovali odbor za pomoč jugoslovanskim vojnim žrtvam.

Kmalu nato (8. VI.) poročajo »Times« iz Washingtona, da so amerikanski Jugoslovani ponudili komisiji v senatu za zunanje zadeve 300.000 do 500.000 mož, kar je vsekakor pretirana številka. Dne 13. junija pravi »Corriere della Sera«, da je po izjavah pariških Jugoslovancev gornja vest točna, toda da je v tej dobi samo 100.000 ameriških Jugoslovancev toliko izvežbanih, da so za službo na fronti sposobni.

Glede Čehoslovakov na zapadni fronti nahajamo 23. maja v »Corriere della Sera« izjavo dr. Beneša, da se ustvarja v Franciji narodna vojska, ki jo hočejo pomnožiti z oddelki iz Vladivostoka, Arhangelska, Soluna in Amerike. Dr. Beneš računi, da bo na zapadni fronti kmalu okroglo 100.000 ljudi, redno opremljenih, gorečih češkoslovaških rodoljubov.

Jugoslovanske dobrovoljce v Italiji je iznenadil članek v »L'Homme Libre«, pisan pred junijsko ofen-

zivo (14. maja) o avstrijskih vojnih pripravah na italijanski fronti. Pisec pa ne veruje v uspeh in sicer zato, ker tokrat ni pomoči Nemcev in — ker bodo Avstrijci našli proti sebi tudi — jugoslovanske trupe!

Admiral Degouy smatra, da je dozorel čas za skupno pomorsko ofenzivo vseh zaveznikov proti Istri in Dalmaciji, kjer bi bilo na neizmerno korist stopiti v stike z jugoslovanskim prebivalstvom. Dejstvo je, o kojem naj nihče ne dvomi, da je med primorskimi Jugoslovani nad leto dni močno revolucionarno gibanje. Greh je, tako piše admiral Degouy v seriji člankov, da zavezniki ne podpirajo z vsemi močmi slovanskega gibanja.

Jako važne in dragocene so nam amerikanske in antantne vesti iz te dobe, ki razodevajo globoko izpremembo v mišljenju Združenih Držav in ostalih zaveznikov glede Avstrije.

Državni tajnik Združenih držav Lansing je podal izjavo glede avstro-ogrskih narodov in glede rimskega kongresa, češ, da sledi vlada z velikim zanimanjem dogodkom in da imajo češkoslovaške in jugoslovanske aspiracije za svobodo živo simpatijo vlade Združenih Držav. To izjavo je gospod Lansing javil službeno tudi v pismu na Jugoslovanski Odbor, kakor je razvidno iz »Corriere della Sera« 8. junija. Washingtonski dopisnik piše v »Times«, da se je Amerika s to izjavo, ki temeljito razširja pomen 10. točke Wilsonovih mirovnih pogojev od 8. januarja, priključila stališču krfskega pakta. Javno mišljenje je v Ameriki v zadnjih mesecih znatno napredovalo izza premirja v Brest Litovskem in izza velikih govorov Lloyda Georgea in Wilsona.

Lansingova izjava je ohrabрила še druge, kar dokazuje službena izjava antantnih predsednikov vlad na seji 5. junija v Parizu. Ta kolektivna izjava ministrov Anglije (Lloyd George), Francije (Clemenceau) in Italije (Orlando) pravi (po telegramu iz Pariza, objavljenem v »Corriere della Sera« 7. junija): 1. da je pogoj za trajen mir v Evropi ustanovitev neodvisne poljske države z dohodom na morje, 2. da antantne

vlade jemljejo z zadovoljstvom na znanje izjavo državnega tajnika Združenih Držav in se ji pridružujejo, izražajoč svoje globoke simpatije za narodne aspiracije češkoslovaškega in jugoslovanskega naroda.

Iz navedenih izjav se že zrcali program narodnosti, ki so se sestale v aprilu v Rimu. Zavezniki so končno spoznali potrebo krepke protiavstrijske akcije in posvečajo najvišje priznanje politiki, ki je bila pred dvema mesecema proklamirana na Campidogliu.

Izjava ministrskih predsednikov ima dva dela. Prvi se nanaša na Poljake, drugi na Čehoslovake in Jugoslovane. V drugem delu vidimo ponovitev in komentar izjave, kojo je dal pred dnevi gospod Lansing o istem predmetu. Prvi del — glede Poljske — je mnogo bolj natančen in je za vojne cilje fundamentalne važnosti, ker sledi iz njega, da Nemčija ne sme ostati zmagovalka na Vzhodu. Nemčiji se ne sme dovoliti, da bi si ustvarila imperij, s kojim bi ovladala Vzhod in Evropo, v to svrhu je neodvisnost Poljske in popolna emancipacija avstrijskih Slovanov neobhodno potrebna.

Kolektivna izjava ministrov Anglije, Francije in Italije, pravijo »Times« 7. junija, ni zadnja beseda teh držav in ne predstavlja maksimalnega programa, temveč minimum. Glede Poljakov je zadovoljujoča, ni pa zadovoljiva glede Čehoslovakov in Jugoslovanov, saj so že vse države priznale češkoslovaško vojsko kot zavezniško in so že vse v raznih oblikah podpirale jugoslovanske divizije. Vsemu svetu je jasno in znano, kaj so storili in koliko so žrtvovali češkoslovaški in jugoslovanski dobrovoljci za svoje narodno osvobodjenje in ujedinjenje. »Times« vprašujejo, kaj je vzrok, da izjava ministrskih predsednikov glede Češkoslovaške in Jugoslavije ni vsaj enakovredna s prejšnjimi izjavami, saj sta Orlando in lord Robert Cecil rekla že mnogo odločnejše besede glede njune neodvisnosti. —

Vrzel, kojo smo čutili v gornjih izjavah, je zamašila ponovna energična beseda Amerike, ki zahteva popolno svobodo vseh slovanskih plemen in ki

jemlje Nemcem možnost, da si ne bodo slabo razlagali prejšnje Lansingove izjave (Washington 28. junija).

Dne 4. julija smo čitali Wilsonovo konstatacijo, da imajo Združene Države že popoln milijon vojaštva v Franciji, ki se je ukrcal v ameriških pristaniščih od maja 1917 do junija 1918.

10.

Juriš izvidnikov 5. in 6. čete 39. čs. polka na Monte di Val Bella dne 29. junija 1918 je po mnenju generala Grazianija najlepši vojaški čin češkoslovaških legijonarjev v Italiji. Priprave na podjetje segajo v dobo pred ofenzivo.

General Pantano, poveljnik 14. divizije na Planoti Sedmih Občin, je spoznal vojaške sposobnosti izvidnikov, nameščenih v sektorju njegove divizije izza meseca maja. Dne 13. junija, ko sem pripeljal v izmeno izvidnic svežih 33 mož na Col del Rosso in Monte di Val Bella, si je želel ogledati tudi ta oddelek in tako smo izstopili in se uredili na cesti pred njegovo komando Case Fratte (Conco).

»Pravi arditi,« je rekel po dovršeni reviji. »Zakaj se zadovoljujete s samo propagando majhnih izvidniških skupin? Dajte mi vsaj dve kompletni četi za udarno akcijo in vzemite Avstrijakom Stenfle!«

V gozdu Stenfle severno od naše linije Mt. di Val Bella se nahajajo utrjeni avstrijski položaji.

»Ekscelenca, Vaš predlog je lep, toda general Badoglio nam je dal navodila, s kojimi nam predpisuje delokrog.«

»Vem — prejel sem jih tudi jaz — navodila izdajajo komande in komande jih po potrebi izpreminjajo. Vojevanje je stvar, ki ne sme biti okorna, okostenela, dan na dan po isti šabloni, temveč elastična, položaju in momentu prikladna. Kaj je to — poizveduješ, ogleduješ, tipaš in nikdar ne udariš? Elito imate in ji vežete roke! Kakšno korist imajo Čehoslovaki od takega posla? O izvidnicah javnost ne sliši, javnost zve samo o udarcih, ki padajo po sovražniku. Vam ne sme biti vse eno, saj veste, da odmeva o ofen-

zivnih podjetjih glas po vsej okolici — kaj pravim? — po vsej zemlji.«

General Pantano je izrekel idejo, ki ima globoko upravičenost. Med seboj smo že razpravljali o tem, saj smo dobivali pri svojem vojevanju čestokrat utis, da služimo tujemu imenu, ker nas italijansko vodstvo izkorišča samo za tajno službo. General Pantano je formuliral našo misel, kakor bi slutil, da izvidniškim četam ne morejo zadostovati večne propagandne in izvidniške naloge, koje so jim določene od vsega začetka. Marsikateri naš oddelek je prišel pri dotiki s sovražnimi stražami v položaj, v katerem je narekoval instinkt, da je krepek napad najboljša rešitev — vsekakor pa boljša nego povratek z nepopolnimi informacijami o nasprotniku. Resnica je tudi, kar pravi Pantano o udarnih akcijah, da imajo najjačjo propagandno vrednost za glas vojujoče trupe, kakor je resnica, da so čini izvidnic za javnost nekaka zapečatenata tajnost. Uspehe slovanskih izvidnic si čuvajo italijanske armadne komande za sebe in jih izkušajo porabiti za svoje namene, ostala vojaška in civilna javnost pa nima o njih pravih pojmov. Glede posebnih odredb obveščajnih uradov, da morajo poveljniki izvidnic ostajati v vseh slučajih in brezpogojno pri čistem izvidniškem poslu, da torej ne smejo izzivati borbe v avstrijskih rovih in prehajati iz izvidniških podjetij v ofenzivo, misli general Pantano, da bi v poedinih primerih lahko prelomili načelno pravilo. Pritrujem mu.

»Vaš predlog je v skladu z razpoloženjem izvidnikov. Nič boljšega nam ne morete svetovati.«

»Torej soglašate? Tako je dobro. Kdaj se vrnete z novim programom?«

»Kadar si izposlujemo dovoljenje.«

»E, kaj! Majhna stvar — govorite z majorjem Finzijem — on je uvideven gospod!«

»Hočem. A vas prosim, da nam pomagata.« —

Kdo bi se nadejal, da bo predlog generala Pantana prodril s tako lahkoto! Naslednjega dne, 14. ju-

nija, mi je omenil major Finzi, preden sem mu raportal o stvari:

»Slišal sem, da se pri 14. diviziji dogovarjate glede akcije Čehoslovakov na Stenfle . . .«

»Da, gospod, ekselenca Pantano želi.«

»Izvedite! Počakajte samo, da vidimo, kaj bo z ofenzivo!«

»Naravno, saj se podjetje ne more izvesti brez priprave. Prvo stotino ljudi bi poslal danes v Case Fratte, da bo ekselenca Pantano videl našo dobro voljo — recimo, da mu pošiljamo udarno četo, ki bo za ofenzive v zaščito komand Case Fratte. Tam so nam barake na razpolago.« —

Udarna četa je popoldne sestavljena, opremljena in pripravljena na odhod na Planoto. Poročnik Jirsa je komandir izbrane stotine, vodniki so pa podporočniki Pajger, Burkoň in Sekera. Avtomobilska kolona je v mraku na Planoti in poročnik Jirsa javlja generalu Pantanu, da mu je prvi del češkoslovaške udarne trupe izvidnikov na razpolago.

Drugo jutro sta prispeli k Jirsovi četi v Case Fratte še izvidnici podporočnika Nováka in Kohoutka vsled odredbe, naj ob začetku avstrijske ofenzive prenehata z izvidniškim delom na položajih Col del Rosso in Monte di Val Bella in se umakneta k 14. diviziji. —

Avstrijski uspeh z dne 15. junija nam pa znatno izpreminja program glede akcije Stenfle, ker se je fronta pomaknila proti jugu. Pri 14. diviziji pripravljajo kontraofenzivo na avstrijsko novo linijo Monte di Val Bella — Col del Rosso. Ta dva izgubljena grebena in Monte Melago in Cima Echar, kojih Avstrijci niso mogli zasesti, obdajajo dolinico Val Melago in značijo občutno italijansko izgubo. Monte di Val Bella, najvažnejša točka tega obroča, je bil tekom vojne že večkrat predmet krvave borbe. Avstrijcem je uspelo že v borbah od 23. do 25. decembra 1917, da so se ga polastili, izgubili so ga pa zopet 27. in 28. januarja 1918. V dneh 15.—17. junija sta poizkušali dve glasoviti avstrijski diviziji, 18. in 3. (Edelweiss), prelo-

miti fronto preko Monte di Val Bella, toda vsi napori so se razbijali, izvzemši prvi jutranji uspeh 15. junija.

Poročnik Jirsa je iskal 17. junija telefonsko zvezo z Breganzami, da me vpraša, kako nameravamo sedaj, ko je položaj nekoliko izpremenjen, uporabiti njegovo četo. Bil sem tega dne v Valstagni in Frenzelski dolini pri 21. bersaglierskem bataljonu. Jirsa ni dobil zveze ne navodil in je odredil 19. junija na lastno pest izvidniško službo ter poslal na položaj Costalunga podporočnika Pajgra in Burkoña s 30 možmi, da poizvedo, kdo je na Monte di Val Bella in kako so se Avstrijci utrdili v novih rovih.

V četrtek 20. junija popoldne sem obiskal poročnika Jirso pri 14. diviziji ob priliki, ko je njegova četa polagala prisego pred delegatom češkoslovaškega Narodnega Sveta kapitanom Šebo, in dne 21. junija zopet, ko je prisegal vod podporočnika Pajgra na Costalungi.*) Tega dne smo videli že približne obrise bodoče akcije na Monte di Val Bella.

*) Prisega češkoslovaških izvidnikov pri šesti armadi je bila čustveno lepa svečanost. Dne 20. junija dopoldne se je pojavil v Tuguriju adjutant 2. bataljona 31. čs. polka poročnik Niederle, kmalu za njim pa kapitan (rotmistr) Jan Šeba, zastopnik čs. Narodnega Sveta, z majorjem Finzijem in majorjem Giovannellijem. Ob 14. uri je stalo moštvo češkoslovaških čet v dežju na vežbališču pred barakami v bojni opremi, v čeladah in s plinovimi maskami v četverokotniku. Jugoslovani so pristvovali aktu kot častna četa. Pri mizi sredi četverokotnika je kapitan Šeba po narodni himni govoril o organizaciji in vojevanju legij v Rusiji, o Narodnem Svetu v Parizu, o velikih nedovršenih nalogah zamejnega pokreta, o potrebi discipline in je pred prisego pozval, naj izstopi, kdor noče priseči. Po ustni prisegi je dal vsakemu desnico, nakar so se podpisovali zaporedoma na sledeči formular:

Prisega.

Jaz podpisani strelec, roj.
v — se obvezujem svečano, da bom služil častno in zvesto kot vojak češkoslovaške narodne vojske Češkoslovaškemu Narodu, zastopanemu sedaj po Češkoslovaškem Narodnem Svetu, in obetam, da bom častno in zvesto izpolnjeval vse dolžnosti, ki izhajajo iz te obveze, posebno pa da bom brezpogojno slušal vse ukaze svojih vojaških poveljnikov. Podpis.

Komisar Češkoslovaškega Narodnega Sveta potrjuje istinitost podpisa. Dne . . . junija 1918. Podpis: Jan Šeba.

Podporočnik Pajger javlja, da ima Hrvate pred seboj, vsled česar bi bilo po njegovem mnenju umestno pridružiti njegovemu oddelku vod Jugoslovanov, ki bi koristili pri izvidniški pripravi in pri podjetju samem. Na izrecno Pajgrovu željo določujemo v to svrhu podporočnika Mirka Beloševiča in polovico njegovega voda in v nedeljo 23. junija popoldne vodi poročnik Vidmar to skupino v Fratte in preko Busa del Termine k 10. polku (brigada Regina) na Costalungo.

Poročnik Pajger pošilja ob tej priliki dvanajst bolehnih in utrujenih mož iz svojega voda s podporočnikom Burkošem na odmor k Jirsovi četi v Case Fratte in se loteva takoj po prihodu Jugoslovanov svoje izvidniške naloge. Noč 23.—24. junija, tako mi javlja, hoče porabiti, da skupno s podporočnikom Beloševičem temeljito pregleda teren na Monte di Val Bella. S 24 možmi, 14 Čehoslovaki in 10 Jugoslovani, kojim se pridružuje 5 arditov z ital. podporočnikom iz 3. bataljona 10. polka, pleza ob 23. uri do avstrijskih ovir, poslušajoč do prve zore razgovore posadke in opazujoč delo v rovih. Arditi, ki sličnega zalezovanja niso vajeni, obžalujejo, da ne razumejo besed, ki jih včasih razločno slišijo. Izvidniki lučajo nazadnje v avstrijske rove pripravljene zavitke letakov o avstrijskem porazu ob Piavi, o neredih na Dunaju in v Pragi in o občem položaju svetovne vojne.

Ob pol 5. uri poroča Pajger komandantu 10. polka o rezultatih izvidnice, o utrdbah in delih na novih rovih.

Izvidnica, ki je po naporni ponočni službi potrebna počitka, ne prihaja do miru. Polkovnik zove nenadoma zopet podporočnika Pajgra in mu javlja:

»Na temelju izvidniških rezultatov sem se odločil udariti na Monte di Val Bella, ker ne morem dovoliti, da bi se Avstrijci utrdili. Alarmiral sem ardite svojega

Ob 15. uri sem spremljal Šebo k 14. diviziji, kjer je prisegala Jirsova četa v baraki, Pajgrov vod pa 21. junija na Costalungi, baš tedaj, ko so najbolj pokali avstrijski topovi, ob navzočnosti množice radovednih Italijanov

polka in sedaj zahtevam, da jih vodite vi in vaši izvidniki, ki najbolje poznate utrjena in slaba mesta sovražne linije.« —

»Takega ukaza nisem pričakoval,« poroča Pajger. »Pet minut nisem imel počitka. Zvedeli smo, da so preteklo noč ubežali od 10. polka s Costalunge štirje dezertjerji in ker vem, da italijanski dezertjerji vse izpovedujejo, kar znajo, sem bil uverjen, da Avstrijaki že vedo o naši navzočnosti in vse, kar name ravamo za prihodnje dni. Zgoraj v prvi liniji imajo plamenomete in da bi gnal dobrovoljce po dnevu brez koristi v plamen, me ni bila volja. Polkovnik 10. polka ni moj predstojnik in mi ne more ukazovati. Pripomnil sem mu, da moram dobiti ukaz od svoje pristojne komande, ki je sedaj pri 14. diviziji Case Fratte. Polkovnik mi je odvrnil precej osorno, da je moj odred njemu na razpolago, dokler smo dodeljeni polku. »Ni res,« sem odgovoril, »moj odred taktično vam ni dodeljen niti podrejen in dosedaj nima svrhe udeleževati se kombiniranih agresivnih podjetij vašega polka«. On je pa presekal razpravo z besedami: »Ali ste slišali moj ukaz?« Odgovoril sem: »Slišal sem«. — »Torej?« — »Gremo«, Pozdravil sem in šel. Žrtve je hotel od nas in odločil sem se, da mu ugodim, dasi sem čutil, da sem preveč popustil. Smatral sem, da je potrebno odvrniti od nas vsako sumnjo, da se morebiti bojimo. Šel sem k oddelku, ki je že spal, in sem ga alarmiral. Nevoljno so se pripravljali, ko so slišali, kaj hočejo z nami. Peřina in Jedlinský sta mi naravnost očitala, da nisem prav storil, ko sem pristal.« . . .

Ob pol 7. uri pričenja pohod arditov pod poveljstvom njihovega kapitana s Costalunge v gozdič pred Val Bello. V gozdiču se urejajo za juriš. Podporočnik Pajger z 8 dobrovoljci je vodja leve kolone arditov 1. bataljona, devet mož s korporalom Peřino je na čelu ardiškega oddelka 3. bataljona na desnem krilu. Ob 8. uri tečeta obe skupini sočasno v širokem strelskem stroju preko nižine, kjer bi jih Avstrijci na golem terenu morali opaziti. A nasprotnik je nepazljiv. Najopasnejši del nižine je srečno prekoračen in na-

padalci so že precej visoko na pobočju pred sovražnimi rovi, ko začenjajo Avstrijci streljati iz strojnic in sicer samo na desno krilo. Levega krila še ne vidijo. Na desni se pričinja dvoboj strojnic. Pajger izrablja sovražnikovo nepozornost in utis lastnih strojnic in dosega 20 minut po 8. uri na levem krilu avstrijske žične ovire.

Za korporalom Havlátom in Janom Koubekom, ki sta prva v avstrijskem rovu, skače Pajgrova skupina med presenečene Avstrijce, ki jo opažajo šele iz neposredne bližine, ko se ne morejo več uspešno upirati. Poedine branitelje, ki se ne udajajo in kažejo voljo za odpor, krote napadalci s petardami. Največji odpor premaguje skupina, v koji se nahajajo dobrovoljci Řiha, Masopust, Jepl in Kumpan in 8 arditov s svojim podporočnikom, a po energični borbi s petardami in noži se Avstrijci tudi v tem odseku udajajo.

Da se olajša položaj desnega krila, ki frontalno proti strojnicam ne more naglo napredovati, odreja podporočnik Pajger pomikanje po rovu navzgor. Nekateri arditii hite zadaj nad rovom proti mestu, kjer ropotajo strojnice. Avstrijci čutijo, da jim grozi napad z boka in od zadaj, kličejo si nekaj in njihove strojnice se nenadoma pomirjajo. Glas korporala Peřine odmeva v trenutni tišini odnekod iz bližine strojnic, ki zove češki: »Sedaj naprejl« Njegov tovariš Jedlinský se je v naslednjem trenutku oprl ob kol v žičnih ovirah in se prevrgel na drugo stran, a takoj je na nogah in z dvema skokoma je pri avstrijskem rovu. Peřina in več tovarišev dobrovoljcev in arditov se žene tik za njim. Prva strojnica je v njihovi posesti. V bližini se pojavlja gruča Avstrijcev, streljajoč iz pušk, in zopet treskajo petarde v rov, z boka in od zadaj, ker so arditii z levega krila že tukaj. Branitelji imajo težke izgube in izgublajo voljo za odpor. Prvi uspeh je lep.

Okrog 9. ure je ves rov in dve strojnici v posesti napadalcev, prodirajočih že preko prve linije v avstrijske spojne rove, kar prvotno ni bilo v načrtu. Korporal Havlát, ki je lahko ranjen in za silo obvezan, od-

kriva kaverno, v kateri sta smuknila pred njim dva stražarja. Morebiti jih je v luknji še več. Pred vhodom razbija petardo in jim kliče hrvatski: »Ven! ven!« Avstrijci so poslušni in prihajajo drug za drugim, deset, petnajst, trideset . . . »Koliko vas je?« vprašuje Havlát, stoječ pri vhodu v skupini arditov, ki je prihitela za njim.

»Rezervni vod«, odgovarja brzo avstrijski narednik, »približno petdeset mož.«

Havlát šteje in jih našteva 52.

Ujetnike pošiljajo po rovu nazaj. Toda jedva je kaverna prazna, se pojavlja v spojnem rovu nova skupina Avstrijcev. Borba, ki se pričinja z njo, prikazuje, da je ta rezerva močna in trdovratna. Avstrijci se razvijajo na obeh straneh spojnega rova in prodirajo energično kljub izgubam, ki niso majhne. Tudi na naši strani padajo ljudje. Od časa do časa je treba popuščati pred premočjo in se umikati za naslednji ovinek, od koder se odvarja nova borba. Tekom dveh ur pritiskajo Avstrijci neprenehoma in odrivajo polagoma naše v prvo linijo. Municija je večinoma porabljena, bomb ni več. Obrambo prve linije, ki smo zasedli zaran, je treba hitro organizirati. Tu leži obilo avstrijskih pušk in municije, ki je zlasti dobrovoljcem dobrodošla. Redov Halva obrača avstrijsko strojnico in se muči z njo pet minut, toda noče mu ropotati. Nekdo jo je pokvaril. V tem so pa nastavljene arditске strojnice in čuti se, da Avstrijci ne bodo mogli izlahka naprej.

Korporal Havlát je ob 11. uri drugič ranjen in ves krvav, a svojega mesta ne zapušča. Avstrijska puška, ki jo je pobral, mu krepko govori. Težko ranjenega Mařika si nalaga redov Kolář in ga nese navzdol na obvezišče, a prijatelj mu umira medpotoma v naročju. Jedlinskega so poslali po rezervo, a dolgo se ne vrača.

Nekdo poroča, da je redov Klement izgubljen. Baje je pri umikanju dobil tako težko rano na roki in v ramenu, da je omedlel in obležal. Ni ga bilo mogoče rešiti pred jurišajočimi Avstrijci. Kaj bo z njim? Pustiti ga ne smemo!

A pomoč se zdi skoro nemogoča, ker so Avstrijci dobili novih moči in baš poizkušajo zopet jurišati. Na enem mestu so dosegli s poskoki prvo linijo baš tam, kjer ni zasedena. Redov Masopust, ki se nahaja blizu mesta, kjer Avstrijci skačejo v rov, kriči na ves glas: »Raztrgalj so nas!« Takoj nato kriči hrvatski na Avstrijce: »Izgubljeni ste, udajte se!« Trenotek zmede zadostuje in Avstrijci v rovu se udajajo arditom, hitočim od obeh strani. Ostalim Avstrijcem, ki še niso dospeli do rova, zapira strojnica napredovanje in jih preganja nazaj.

Podporočnik Pajger uvideva, da je sedaj že možno udariti in rešiti Klementa, ako ga niso odvedli. Petnajst do dvajset mož, večinoma arditov, se žene za Pajgrom.

»Evo, tu je Čehoslovak!« zove neki ardit.

Klement leži negibno v spojnem rovu z licem k zemlji. Krepke roke ga grabijo in hite z njim nazaj. Klement prihaja k zavesti šele po dolgem času na rešilni stanici in pravi, da so ga Avstrijci spoznali kot češkega dobrovoljca in da so ga neusmiljeno tolkli in suvali z nogami in puškami. Kako, da ga niso ubili? Klement se ne spominja ničesar več.

Arditi so se izborno vedli in le škoda je, da jih je toliko padlo. Ranjeni odhajajo kar v skupinah na obvezišče in opoldne je samo še polovica zdravih braniteljev v zasedenem rovu, med njimi peščica dobrovoljcev.

Korporal Havlát je dobil tretji strel in je za borbo nesposoben.

Opoldne prihaja v rov Beloševičeva rezerva s tremi zaboji municije in strelba se živahno nadaljuje po vsej črti. Avstrijci ne popuščajo in poizkušajo iznova popoldne z nenadnim naskokom odriniti neprijetne goste iz svoje bivše prve linije. Tokrat je podporočnik Pajger v opasnosti. Zdi se, da je že popolnoma obkoljen z jedinim tovarišem, ki je pri njem. Zadnja petarda je eksplodirala in bilo bi po njem, da ni priskočil arditovski narednik s skupino 9 arditov in

ga osvobodil. Ko so pregnali napadalce, pravi sergente Pajgru, trepajoč ga z roko po rami:

»Sebe dam, da rešim Čehoslovaka!«

Podporočnik Pajger nima besede, da se primereno zahvali za junaško pomoč. —

Pred rovom je sedaj mir. Podporočnik Pajger smatra, da lahko odskoči k 10. polku s poročilom o slabem brojnem stanju v rovu. Proti 15. uri se vrača z vodom arditov in jih namešča po levem križu. V zasedenih položajih vztrajajo utrujeni borci do polnoči, do prihoda sveže čete 10. polka.

Naš odred ima razmeroma majhne izgube: enega mrtvega (Jaroslav Mařík, roj. 22. VII. 1897, Veliň) in 6 ranjencev, med njimi tri Jugoslovane. Arditski oddelek je huje prizadet, ker ima 32 ranjencev in 7 mrtvih. Avstrijske izgube so občutno težje, ker so nam samo na ujetnikih prepustili 73 mož.*)

*) Akcije 24. junija so se udeležili sledeči Čehoslovaki: Podporočnik Pajger, korp. Havlát in Peřina, red. Halva, Hejna, Jedlinský Bohuš, Jedlinský František, Jepl, Klement, Klímek, Kolář, Kosmač, Koubek, Kumpan, Mařík (†), Masopust, Petříček, Řiha.

Komandi šeste armade smo poslali po dovršeni akciji sledeče poročilo:

Reparto speciale czeco-slovacco della 6' Armata

Oggetto: Ricognizione e azione M. Val Bella (23-24 giugno 1918.).

Alle ore 23 del 23 giugno una pattuglia composta di 2 Ufficiali e 24 uomini ed aiutata da 5 arditi del 3' battaglione del 10' Fanteria usciva dalle nostre linee.

Compito della pattuglia: »Informarsi sulla forza e dislocazione del nemico per poter eventualmente avanzare sul Monte Val Bella.«

Giunta a circa 20 passi dalle trincee avversarie la pattuglia notava che il nemico stava lavorando; e approfittando quindi della breve distanza lanciava alcuni manifestini appositamente portati, informanti i disordini scoppiati a Vienna e Praga e i nostri successi sul Piave.

La pattuglia faceva ritorno nelle nostre linee alle ore 4 del mattino successivo e ne riferiva l'esito direttamente al sig. Comandante il 10' fanteria.

Attacco M. Valbella. — L'ordine d'attacco del quale se ne allega copia, giunse alle ore 5 del 24 giugno.

Alle 6.30 la pattuglia nostra composta di 1 ufficiale e 17 uomini era pronta nel boschetto dirimpetto a M. Val Bella. Il

Dne 25. junija zaran me zove podporočnik Pajger, češ, da mi mora sporočiti važnih vesti. Kapitan Bramo, ki je govoril z njim na telefonu iz Breganz, trdi, da so se Pajgru dogodile grde reči («cose brutte») in da je silno nevoljen («disgustissimo»).

Kdo ve, kaj se mu je zgodilo?

Toda Pajger je odlično razpoložen in vesel, le umazan je še in nekoliko utrujen. Priznava, da ga je ozlovoljila oblika, v koji mu je dajal polkovnik ukaz, in hvali ardite, ki so se izborno tolkli.

Sottotenente Pajger sig. Carlo comandante la pattuglia con 8 soldati avanzò col reparto arditi del 1' battaglione 10' fanteria mentre gli altri 9 uomini seguivano gli arditi del 3' battaglione.

L'attacco iniziò alle ore 8 e 7 minuti. Passata di corsa la valle, il nemico accortosi solo allora del nostro movimento iniziò il fuoco. Protetti però dal tiro efficace e ininterrotto delle nostre mitragliatrici in circa 20 minuti ci fu possibile varcare i reticolati, sorpassare la prima linea nemica e in certi punti iniziare il combattimento corpo a corpo.

Piccoli gruppi di 6 o 7 uomini si arresero senza resistenza.

Abbiamo inflitto gravi perdite all'ala destra nemica avendola presa di fianco mediante svelto aggiramento.

Cominciato un forte contrattacco indietreggiammo di qualche passo, ma abbiamo poscia resistito, prima ostacolando al nemico la rioccupazione della linea e poscia obbligandolo a retrocedere definitivamente.

Il collegamento perso provvisoriamente colla nostra destra nel movimento oscillante venne subito rinnovato.

Scarseggiando le munizioni molti dei nostri fecero uso di armi e munizionamento austriaco abbondantemente abbandonato dal nemico.

Le ali nostre hanno catturato ciascuna una mitragliatrice che vennero rivolte contro l'avversario.

Il giungere del rifornimento munizioni la lotta ricominciò accanitamente. Rimasto solo un capitano e due uomini del 10' fanteria ed un ufficiale e 7 uomini czechi, cominciò un contrattacco d'ambo le parti, durante il quale il sottotenente Pajger ed un soldato czecho venivano circondati. Un valoroso sergente degli arditi del 1' battaglione riuscì a liberarli.

Alle ore 13 il sottotenente Pajger si recò al Comando del 10' fanteria a prendere rinforzi e ricevuto il comando di un plotone d'arditi occupò la nuova linea di Monte Val Bella.

Quasi sprovvisto nuovamente di munizioni, ha resistito nella nuova posizione, finchè giunsero rifornimenti e il cambio della truppa alle ore 24 in circa.

Il capitano Comandante il Reparto: Pivko Dr. Luigi.

»Ne smete pozabiti, da so se vrgli dvakrat v metež zaradi nas, prvič zaradi Klementa, drugič zaradi mene. Rad bi imel v vođu ljudi, kakoršen je ardiški sergente, ki niti trenotek ni pomišljal, kaj mu je storiti, in ves dan ni kazal najmanjših znakov plašnosti — niti tedaj, ko se je zdelo, da smo vsi izgubljeni.«

»In kaj pravi polkovnik? Kaj general Biancardi?«

»Pri brigadi nisem bil in niti polkovniku 10. polka nisem utegnil obširno poročati. Ardiški kapitan je bil pri njem in ta je poln hvale glede nas. — Sedaj sem se spomnil — pismo imam od 14. divizije.«

»Od generala Pantana?«

»Poročnik Angelini mi ga je izročil.«

»Pantano«, pravim Pajgru, odpirajoč pismo. Kratek dopis v značilnem slogu generala Pantana pravi:

»Kapitane, čestitam vam, vašemu oficirju in izvidnici, čije udeležba je odločila zmago pri sunku 24. t. m.

Pridite nemudoma z odredom k moji diviziji. Samo ure so, kar je Monte di Val Bella še v sovražni posesti. Pantano. Vojna zona, 25. junija 1918.«

»Vidiš, Pajger! S tvojim vodom so zadovoljni in že hočejo več.«

»E, če bi nas bilo včeraj 200, bi bila gora že naša,« trdi Pajger samozavestno. —

Generalu Pantanu odgovarjam na lističu, da druga četa nima čelad. Opremo hočemo izpopolniti in jutri 26. junija popoldne bo odred pri 14. diviziji.

Pajger se vrača z odgovorom v Case Fratte in nato k svoji izvidnici na Costalungo.

11.

Drugo četo urejuje v Turugiju podporočnik Klímek za odhod k 14. diviziji. Dne 26. junija ob 17. uri nalagamo na devet kamjonov 124 mož s 6 oficirji (Pivko, Klímek, Zelený, Poldauf, Sedlecký, Mottl). Medpotoma predstavljam oficirje komandantu XIII. armadnega zbora v Crosari, generalu Saniju, ki želi videti tudi moštvo v kamjonih na cesti. Rjavi dečki

v novih čeladah in večinoma v novih uniformah vstajajo v kamjonih, čim so se odprla vrata generalove vile. Ko korakamo po stezi med gredami in po stopnicah z vrta na cesto k naši koloni, se odzivajo raznovrstni klici:

»Nazdar!« —

»Živio Sani!«

»Evviva il generale!« —

»Monte di Val Bella è nostro!« itd.

General je presenečen nad neobičajnim načinom, kako ga dobrovoljci pozdravljajo, ker ne slutí, da smo poučili ljudi, kako naj nastopajo, ako bi jih prišel ogledovat. Korporal Zavadil je na prvem vozu določil vsakemu posebej, kaj naj zakliče, češ, morebiti se bo generalu omehčalo srce in bo naročil za kolono nekaj »ekstra«, južino ali vsaj boljše cigarete, nego jih imajo sami. Zgoraj v Case Fratte so bogate zaloge, kar je Zavadilu znano, in ne bilo bi napačno, ako bi general naročil, naj se iz »sussistenze« skotali sod vina v dobrovoljsko barako. Zavadil ima še več idej, toda zdi se, da ne bo nič. Oficirji sedajo vsak na svoj voz, motorji so zaropotali, kolona se premika. General salutira, dobrovoljci kličejo iznova vsak svoj pozdrav in še glasneje nego prej, na prvem vozu, kjer sedim pri šoferju, pa jih nadglašuje Zavadil s šaljivim tuljenjem:

»Co řvete, voslové? Dyk nám nic nedá!« (Čemu blejete, osli? Saj nam ničesar ne da!)

In baš na njem, na dolgem korporalu, počiva zadovoljno generalovo oko v prepričanju, da mu navdušeni borec kliče za slovo nekaj ljubeznivega v svojem nerazumljivem barbarskem jeziku . . .

Zaprašeni smo, ko prihajamo v Case Fratte. General Pantano odklanja vse formalnosti in nam kaže prostore za oficirje in moštvo.

»Večerja je pripravljena in razen večerje dobi vsak mož zavoj čokolade, pol litra vina in paket macedonskih cigaret. Tako je naročil ekscelenca Sani.«

Pod stopnicami na cesti stoji desno krilo čete, med prvimi dolgi korporal v generalovi bližini.

»Korporal Zavadil!«

»Tukaj sem!«

»Ali si slišal?«

»Slišal sem nekaj, gospod kapitan.«

»Četa dobi darilo ekselence Sanija, čokolade, vina in macedonske.«

»Razumem, gospod kapitan.«

»Ali se spominjaš, da si napravil krivico?«

»E, saj sem si že mislil, da mora general nekaj razumeti, — kakšen bi bil general!«

Poročnik Jirsa se javlja pred barako z zavezano roko. Včeraj so mu Avstrijaki na Col d' Echele razbili palec. In podporočnik Kohoutek je tudi ranjen.

Juriš na Monte di Val Bella so nam pri XIII. armadnem zboru določili na soboto 29. junija.

* * *

Dne 27. junija odhajamo ob zgodnji uri oficirji in iz vsakega voda po 1 podoficir na ogled k 9. polku (brigada Regina) na Costalungo. Na Cimi Echar se javljamo pri brigadirju generalu Biancardiju, ki nam kaže prvotni operacijski načrt za juriš, po kojem bi naj sodelovali štirje bataljoni brigade Regina in dva bataljona bersaglierov.

Biancardi nas spremlja v dežju do komande 9. polka.

General Sani je prevrgel prvi načrt, češ, čemu bi se toliko ljudi sukalo po goli planini — dobrodošel cilj za avstrijsko artilerijo. Določil je najnižje število trup, ki se mu zdi dovoljno za uspešni juriš, po dovršeni akciji pa namerava izmenjati trupe in poslati rezerve kot posadko.

Premočeni si ogledujemo teren od komande 9. polka, ki bo naše izhodišče, do ceste pod Mt. Val Bella. Proti poldnevu se vračamo po dolini Melago in Chiama v Fratte.

Na drugo jutro (28. VI.) ob 8. uri je določen sestanek vseh poveljnikov edinic pri brigadirju Biancardiju. Midva s podporočnikom Klímkom sva prva na mestu. Biancardi nama razlaga pri kavi, s kakšnim

optimizmom pričakuje vodstvo izid našega podjetja, ki se v koncepciji približuje nemški taktiki. Novost bo v tem sektorju sodelovanje legijonarjev. Vest, da sta dve četi Čehoslovakov že tukaj, je vplivala na brigado Regina kakor elektrika. Včeraj so nas baje gledali, ko si je skupina oficirjev in mož ogledovala teren pred 9. polkom. »To so tisti, ki se ne dajo ujeti!« si pravijo »beli« (brigada Regina nosi bele našitke na ovratniku). Čulo se je, da Avstrija legijonarje najbolj mrzi in da je na vsako njihovo glavo razpisana visoka nagrada — kar je nazadnje resnica. In podjetje z dne 24. junija, ki se je izvršilo s pomočjo in pod vodstvom Čehoslovakov, je razneslo po brigadi glas o bajni hrabrosti legijonarjev, ki jih arditni ne morejo prehvaliti. Brigada ve, kako se znamo nevidno približevati sovražnim rovom z noži v zobeh, kako ovladujemo sovražnika s krikom v njegovem jeziku in kako paramo trebuhe, ako se sovražnik ne uda . . .

Po brigadi si pripovedujejo bajke. In general Biancardi je hvaležen že zaradi naše navzočnosti, ker naivno priznava, da se je dvignil duh vseh sodelujočih oddelkov ob zavesti, da so Čehoslovaki med njimi. Na neuspeh ali na poraz pri tem projektu nihče ne misli . . .

Komandanti kolon so ob 8. uri zbrani. General Biancardi razprostita specijalno karto na mizo in pojasnjuje načrt do podrobnosti.

»Prva faza bo koncentričen artilerijski ogenj kot priprava. Artilerija bo tolkla iz vseh cevi dve uri na rove, dohode in deloma tudi v ozadje. Ob 4. uri zaran bodo stale vse kolone pripravljene za juriš na svojih izhodiščih pod Mt. di Val Bella. Tehniška četa bo stala pri komandi 9. polka (»genio«) in pride potem na zavzete položaje, kjer prične z utrjevalnimi deli.

Kolone:

Prva kolona (levo krilo) je četa 3. bersaglierskega polka, komandant kapitan Costanza. Kolona bo operirala v smeri od Bertiga proti severovzhodu. Na čelu kolone bo vod arditov.

Druga, tretja in četrta kolona so tri čete (5., 6., 7.) drugega bataljona 9. peš. polka, komandant major cav. Sisto. Vsaka teh čet ima ardiški oddelek pred seboj. Tretja kolona (komandant kapitan Frasseti), se bo pomikala v smeri na avstrijsko stražo na koti 1261; četrta kolona, poročnik Aloe s sedmo četo, bo operirala v smeri na koto 1312, na najvišjo točko Mt. di Val Bella.

Peta kolona sta združeni četi Čehoslovakov, ki stojé na izhodišču 300 metrov vzhodno od četrte kolone in ki napadejo rove vzhodno od najvišje kote.

Šesto kolono (desno krilo) bo tvorila četa 265. polka (brigada Lecce) na vzhodnem vznožju in po bočju Mt. di Val Bella.

Čehoslovaki so se na tem terenu orijentirali tekom akcije 24. junija, zato pošljejo kot vodnike pred tretjo kolono enega oficirja in 12 mož.

Med peto in šesto kolono, ki sta precej oddaljeni, postavijo Čehoslovaki kot zvezo dva oficirja in 40 mož, enega podoficirja s šestimi legijonarji pa pošljejo k šesti koloni.« —

Biancardi govori precej naglo, tako da mu z zapisovanjem ni možno slediti. Razen mene in Klímka ne piše nihče — saj je razpored ostalih kolon enostaven — moji zapiski so pa po večini stenogram, sedaj nemški, sedaj slovenski, kakor mi pač teče prevajanje v duhu. Polkovnik Torchetti, komandant 9. polka, sedi zraven mene in mi neprenehoma gleda pod svinčnik, opazujoč čudne hijeroglife. Ob pavzi, ko je vstopil divizionar Pantano, vprašuje:

»Kaj pišete?«

»Razpored akcije, gospod, kakor govori gospod general.«

»Teh znamenj ne morete čitati.«

»Čitam, gospod, od besede do besede.«

»A kakšen jezik je to?«

Smatram, da bi bilo neumestno priznati, da zapisujem razpored deloma nemški, zato mu naglo odgovorjam:

»Stenogram, kakor govori gospod general.«

»A da, stenografirate? Mislil sem si.«

Nič si ni mislil in nikomur izmed navzočih ne pri-
sojam spretnosti, da bi se spoznal v italijanski, kaj
šele v moji stenografiji. —

Razpored mi ni simpatičen. Kaj so nam na-
pravili?

Legijonarski dve četi so nam razsekali. Ne ume-
vam, zakaj bi tretja kolona morala dobiti Čehoslovake
kot vodnike. Pajgrova izvidnica, ki je sodelovala pri
napadu 24. junija, je na potu v Tugurio na odmor in
niti enega Čehoslovaka nimam, ki bi ga smatral za
izredno orijentiranega vodnika. Kot zvezo s šesto
kolono naj dam dva voda? Čemu ne postavi te zveze
265. polk? Šesta kolona pa še dobi skupino Čehoslo-
vakov, ki bo kazala pot po vzhodnem pobočju k
avstrijskim rovom?

»Klímek, kaj praviš?«

Moj podporočnik ne more vedeti, kaj mislim,
toda dober čut ima. Mignil je z ramenom, češ, raz-
pored so napravili brez nas.

»Povsod hočejo imeti legijonarje,« mu pojasnju-
jem.

»Jaz vem, zakaj,« mi pravi.

»Jaz tudi.«

Oba misliva na jutranji uvod brigadirja Biancar-
dija, ko nama je razkladal, kako je navzočnost Čeho-
slovakov povzdignila duha italijanskih trup.

Pet minut za generalom Pantanom prihaja eksce-
lencia Sani, komandant XIII. zbora. Oba novodošla
generala nas pozdravljata vsakega posebej, nakar
Biancardi s kratko rekapitulacijo nadaljuje:

»Bersaglierska četa, to je prva kolona, pošlje
zvečer poslušalno izvidnico od cestnega ovinka pod
Mt. di Val Bella, ki ostane na terenu od 22. ure 30 mi-
nut do 1. ure po polnoči.

Signalne izvidnice odpremi major Crescentini
tako, da pojdejo s kolonami naznačujoč linijo z zasta-
vicami, da se bo videlo, kako daleč je prodril napad.

Vsak vojak nosi s seboj dvodnevno rezervno
hrano.

Arditski oddelki imajo svoje instrukcije za sodelovanje s kolonami št. 1, 2, 3 in 4.

Kolone 3, 4 in 5 dobe po eno sekcijo strojnih pistol.

Juriš se izvede v valovih, vod za vodom v širokem strelskem stroju. Ako napad mestoma obtiči, porinejo novi valovi ležečo linijo zopet dalje.

Preko sedanje avstrijske prve linije je treba zasedeti takozvano linijo »uno«, stare italijanske položaje. Tudi tam so sovražne strojnice, pri kojih se pa napad ne sme zadržati, temveč se pogloblja na severno pobočje Mt. di Val Bella.

Središče napada in edini cilj jutrnjega dne je Mt. di Val Bella. V sosednem desnem odseku Col del Rosso bo krepka artilerijska demonstracija, istotako na Sisemolu na levi, kjer se združi francoska artilerija XII. armadnega zbora z našo.

Gospoda, povedal sem vse. Prosim, uravnajte si ure!»

General Pantano vstaja in se zahvaljuje. Za vse navzoče ima toplih besed, zlasti za naju s Klímkom.

General Sani zaključuje konferenco z nagovorom, povdarjajoč, da je od komandanta odvisen duh jurišajoče kolone. Od Čehoslovakov, »ki jih doleti čast, da se bodo borili rame ob ramenu s ponosnimi sinovi Italije,« pričakuje čuda hrabrosti, kojih je to pleme sposobno in kar so že dokazali. Z jutrnjim dnevom bodo napravili velik korak bliže k osvobojenju svoje potlačene domovine» . . .

Razhajamo se. S Klímkom hitiva navzdol čez Val Chiama, kjer naju čaka kamjon.

»Velikih ciljev si gospoda ne stavijo,« modruje Klímek pred menoj. »Val Bella — in basta! O rezervah nisem slišal besede, niti o tem, kaj nameravajo, kadar vzamemo Val Bello. Val Bella, to vendar znači prodor sovražne linije! Ali ni naravno, da bi morali dirjati na Stenfle in v Frenzelsko sotesko, po oni strani gor in na vse strani? Kaj imajo Avstrijci tam? Saj se zadaj za prvo linijo ne bodo niti branili, kolikor poznamo njihovo demoralizirano vojno razpoloženje!«

Klímek se zadovoljuje s samogovorom, ker mu ob prenagli hoji ne maram odgovarjati. Njegove suhe lahke noge se jedva dotikajo kamenja in trave. Iz razgaljenega vratu mu neprestano prihajajo opazke in kritike, na koje mu pritrjujem zaprtih ust skozi nos.

»Jutri boste videli, kaj bo. Tiste njihove kolone z našimi vodniki! — Pri najvišji koti, 1300 metrov in koliko je že, ne bo nobenega ne iz prve ne iz šeste kolone in iz nobene druge, dokler se bomo gnjavili. — Čehoslovakom so dali smer na desno od kote. — Kako bomo napredovali na desni, dokler nimamo vrha? — Toliko že razumem, kaj je naša naloga v celotni akciji. — Biancardi je povedal, drugo pa slišim med besedami. — Čehoslovaki naj izvedejo juriš, a časniki in buletini bodo govorili o slavi brigade Regina, o neodoljivem napadu hrabrih arditov in o krvavem krstu golobradih Pugliezov in Kalabrezov, tistih iz brigade Lecce, ki jih glede vojne sposobnosti niti toliko ne čislam« . . .

Ob besedi »toliko« je Klímek zamahnil z levico in napravil neki zaničljiv znak s palcem in sredincem, pri čemer se je slišal kratek zvok.

»Saj so skoro vsi iz letnika novantanove, rojeni 1899,« dostavlja v prepričanju, da so novinci manjvreden material.

»Regina je drugačna, saj glas ima, ki so ga napravili časopisi. No, saj bomo videli. Jaz sem pripravljen na vse. Ampak Val Bello vzamemo kljub temu.«

In spet vzdiguje grozečo levico, tokrat stisnjeno v pest, v smeri na Mt. di Val Bella, ki se dviga po levi strani za nama nad nižino Busa del Termine. —

»Agresivnih kvalitet nimajo, mi jih imamo. Val Bella dobi opravila z drugimi ljudmi, ne samo s tistimi, ki so dokazali v Libiji in drugod, kako so nesposobni. — Ali se spominjaš, kako se je tisti turški major leto dni brez artilerije in s par stotinami slabo oboroženih Afrikancev uspešno upiral dvanajstim najboljšim in izbranim italijanskim generalom, ki so imeli vsa moderna tehniška in vojna sredstva na raz-

polago, artilerijo, avtomobile, letalce. Še danes bi stali ob obali in bi se ne upali dva kilometra v Libijo, toda balkanska vojna je Turčijo nenadoma prisilila, da je sklenila mir.« . . .

Klímek sega še dalje nazaj in kritikuje italijanske neuspehe v Abesiniji.

»Jaz bom vodil prvi val, kaj ne, brat kapitan?«

»Da.«

»Pokažem jim« . . .

12.

Vroč dan je in zdi se, da bo tudi noč topla. Pelerine puščamo v barakah Case Fratte in odhajamo po večerji ob 18. uri v skupinah po 30 mož vod za vodom peš k 9. polku na Cimo Melagon. Italijanski oficir »di collegamento« (poročnik Alfieri Ciasca), ki nam je dodeljen, je odšel pred nami.

Cima Melagon je danes obljudena. Oddelki sede, leže, večerjajo, kade in se zabavajo polglasno, nazmes kličejo oficirji in podoficirji potrebna in nepotrebna glasna povelja. Ob zarasli poti s Cime Melagon na Costalungo pošiljam odred v gozdič počivat in odhajam na komando 9. polka s prijavo. Na komandi je toliko ljudi in polkovnik Torchetti precej nervozen, da nočem pri njem niti poizvedovati, kje in kdaj si dopolnim municijo, bombe in rezervno hrano, dasi mi je odvrnil adjutant, ki sam ničesar ne ve, naj govorim s samim polkovnikom. Pridem pozneje, ko se glave pomirijo, si mislim in se vračam k odredu.

Brezskrbni moji ljudje, kako že spe! Blagor jim! V redu, kakor so prišli in sedli nad potjo, tako leže brez straž. Niti dežurnih straž ni nihče odredil. Od voda do voda korakam — nihče se ne javlja. Nekateri ljudi poznam po hropenju. Brez pelerin so in ne zebe jih. Kje so oficirji? Morebiti so v brlogu pod potjo, kjer je bila nastanjena Pajgrova izvidnica? — V oficirski luknji nahajam tri, Burkoña, Klímka in Mottla, ki se razgaljeni pogovarjajo pri ostanku svečice in se baš spravljajo počivat na ležišče. Mladi so in radi spe, kdo bi jim štel brezskrbnost v zlo? Želim

jim 3 do 4 ure sladkega in urnega spanja, voščim lahko noč in odhajam zopet k odredu na pot, da prevzamem sam stražarsko službo. Petkrat, šestkrat korakam rahlo ob spečih od gornjega do spodnjega konca, toda saj opravljam službo lahko tudi sedé! S puško na kolnih sedim na kraju ležeče kolone, ko slišim pod seboj klic italijanskega ordonanca: »Czecoslovacchi!«

»Koga iščeš? Tu so Čehoslovaki.«

»Komandant Čehoslovakov naj pride h gospodu generalu.«

»Evo me!«

Srečo ima ta dečko iz brigadne komande ali je pa tako spreten, da zna ponoči iz kaosa ležečih trup igraje najti neznanega človeka, kojega išče. 22. ura je minila.

Brigada se je nocoj preselila v bližino 9. polka. General Biancardi še ni bil obveščen o prihodu in o brojnem stanju naše kolone. Pojasnjujem mu, da sem javil v mraku pri komandi 9. polka 10 oficirjev in 213 mož, naznačujem mu mesto, kjer se kolona nahaja in da je vse urejeno, samo rezervna hrana, bombe in municija še ni razdeljena, a to pride sedaj na vrsto.

»Kako so legijonarji razpoloženi?«

»Tako, da spe trdno spanje.«

»Vsi?«

»Vsi.«

»Sedaj jih alarmirate, da jim razdelite municijo?«

»Ne, gospod general, kasete pripravim in pustim ljudi na miru do skrajnega trenutka. Akcija utrujene trupe ni mnogo vredna.«

»Pravilno, kapitan. Bataljon moje brigade pa še bedi in ne bo imel miru. In to ni dobro. Polkovnik Torchetti in major Sisto ne poznata miru in od njiju prehaja nervoza v trupe. A vi ste mirni.« —

Municijo je treba dopolniti na 130 patron in vsak mož dobi po dve bombi. Pri ordonancih 9. polka čujem, da je skladišče municije v kaverni precej globoko pod komando 9. polka, odkoder je s kasetami 10 minut do mojega odreda. Ne maram buditi svojih ljudi

za ta posel, temveč vstopam v razsvetljeno barako rezervnega voda 9. polka, ki je v bližini v zaščito komande. Precej jih je budnih.

»Fantje! Kdo mi pojde pomagat, da odnesemo municijo Čehoslovakom?«

Nekateri me poznajo in voljni so. Podnarednik, ki je menda dežurni, mi pomaga in zove:

»Halo, kapitan Paolini rabi ljudi za municijo! Koliko, gospod kapitan?«

Odkod neki pozna podnarednik nekdanje moje skrivno ime, ki sem ga sam že skoro pozabil?

»Približno osem.«

Brzo so na nogah in na potu po mladem gozdiču navzdol h kaverni. Stražnik pri kaverni nam šteje kasete, dečki jih nosijo pred vhod in ko so tudi bombe zunaj, pričenjamo nositi navzgor.

Mladič, ki je zgrabil z menoj prvo kaseto bomb, mi pravi:

»Pustite, gospod kapitan! Mi vam sami zno-simo!«

»E, v nekih položajih je vse eno, kapitan ali redov.«

»Naš kapitan bi ne prijel za uho kasete.«

»Kadar je sila, bi tudi prijel.«

»Ne verjamem. Vam ni sila. — A kje so legijonarji?«

»Spe. Trudni so. Nočem jih buditi, ker rabijo spanja. Jutri se bodo zato boljše tolkli.«

»O, legijonarji so vojaki! Vemo. Naši pravijo, da bodo legijonarji Avstrijcem zopet parali trebuhe. Kakor zadnjič. Slišali smo vse.«

In marsikaj je nabrbljal zgovorni mladič, preden sva odložila breme. Za nama prihajajo počasi njegovi tovariši s kasetami. Moj mladič mi nekako prijateljski naročuje, naj ostanem pri kasetah, ker je njih dovolj, da nam prinesejo ostanek od kaverne.

»Nosite previdno!«

»Vemo. Ne nosimo prvič.«

Dolgo jih ni s kasetami, morebiti je minilo pol ure . . .

»Hvala vam, fantje, za prijazno uslugo!«

Dečki bi najraje malo ostali in se sede pogovarjali, toda pošiljam jih domov v barako z opozorilom, da morajo biti stalno pripravljene — na dispozicijo komandi. — V tem mi prihaja na misel, da bi mi uslužni mladiči morebiti še priskrbeli drugo porcijo rezervne hrane. Seveda! Potrdila ni treba, ker so tudi ostali oddelki sprejemali rezervno hrano kar tako na ustno zahtevo, samo vreče moramo baje vrniti. Kmalu so mi privlekli 223 konzerv in naslonili vreče ob kasete.

Sedaj smo preskrbljeni in smatram, da je umestno javiti komandantu 9. polka, kaj smo si vzeli iz njegovih zalog, in mu podpisati potrdila. Komandant je v menzi. Iz temne predsobe, kamor sem vstopil, vodijo odprta vrata v slabo razsvetljeno menzo. Na sredini stoje štirje oficirji, polkovnik Torchetti, major Sisto, adjutant in še neki podpolkovnik. Zdi se mi, da se zaupno razgovarjajo, zato jih nočem motiti, temveč počakam rajši v temi. Pri odprtem oknu diham ohlajeni zrak in opazujem konture planin preko doline Melagon.

Čuj! Polkovnik razlaga o nas, govori o Avstrijakih (»austriaci«). —

»A kdo jih komandira?« vprašuje podpolkovnik.

»Avstrijski kapitan,« pravi Torchetti.

»A kako je mogoče zaupati Nemcem, da jih jemljejo med svoje?«

»Ne razumem sam, kaj si misli Pantano, a Pantano jih je hotel imeti.« . . .

Dovolj mi je. Obe roki sta mi stisnjeni v pesti, čuden mraz me je spreletel, naravnost zazeblu me je in zobje mi klopočejo. Ničesar jim ne bom raportiral. Kave, ki jo imajo na mizi v beli ročki, bi ne mogel pri teh gospodih piti.

Odhajam iz predsobe kakor tat.

S polkom, ki ima ignorante, nezaupne in nam sovražne oficirje na čelu, bomo imeli jutri čast skupne borbe! Kaka razlika med preprostim »fantom« in med njegovim bedastim polkovnikom, ki ne razume

svojega divizionarja, čemu nas vlačí na Monte di Val Bella!

Legel sem pri kasetah v travo, ki je pa tako rosna in hladna, da vstajam in se selim više pod drevje. Spati ne morem, a tudi ne smem, saj bo kmalu polnoč.

Žal mi je, da smo pustili pelerine pri diviziji. Ljudje se obračajo, kašljajo, mnogim je hladno.

Pri kasetah je nekdo.

»Kdo je?«

»Jaz, Mlejnek.«

»Zakaj ne spiš?«

Mesto odgovora prihaja k meni in se spušča ob mojih nogah na kolena. Skozi veje vidim silhueto, kako se naslanja ob puško.

»Vi ne spíte? Slišim vas, kako hodíte včasih sami, včasih z nekimi ljudmi.«

»Nekdo mora bedeti in čuvati. Danes sem jaz dežurni.«

»A jaz mislim na vas in ne morem zaspati. Tudi mi je prehladno. Tu v zabojih je naša municija!«

»Da.«

»Ali imamo vse, česar treba?«

»Vse.«

»Bom pa sedaj pazil jaz. Saj je že polnoč.«

Mlejnek že vstaja in odhaja na cesto. Nekaj časa kolovrati pri najbližjem vodu, pozneje ga vidim sedečega na kaseti. — —

Čelada, ki sem si jo položil ob glavi, je zdrknila in se skotalila navzdol. Torej sem zadremal? Glej, glej, pol ure sem spal! Mlejnek je pri kasetah in moja čelada pri njem.

Čas je, da zbudimo odred. Stvar gre počasi, ker smo prepovedali klicanje, glasen govor in nemir. Vodi se zbirajo v razvoju na cesti. Nekateri vodi javljajo, da imajo bolnike, ki so baje nesposobni za borbo.

Tekom razdeljevanja si ogledujem vsakega posebej in nazadnje izločujem 15 »maroderjev«, pošiljajoč jih k rezervnemu vodu 9. polka.

»Marš! Nosite prazne vreče in kasete!«

Podporočnik Sedlecký je odšel s svojo dvanajstoročnico k tretji koloni, Novák in Sekera pa z dvema vodoma v Buso del Termine k šesti koloni.

Počasi in previdno se pomikamo od 2. ure 40 minut navzdol najprej mimo komande 9. polka, potem skozi straže na sedanji italijanski liniji in po položnem, slabo zaraslem pobočju Costalunge do potoka in ceste pod Mt. di Val Bella. Zadnji vod nam nosi 10 zabojev rezervne municije in 3 zaboje ročnih bomb, koje smo si vzeli iz zaloge 9. polka. Svoje po načrtu določeno izhodišče dosežamo ob 3. uri 40 minut neopaženi in brez izgub, ko grme že topovi in pošiljajo ekrazit na avstrijske linije in v ozadje, v Frenzelsko sotesko, v rove na Portecche in Melaghetto, v Valle Stenfile in Valle Scura.

Od polčetrte do polšeste ure je Mt. di Val Bella v dimu in ognju vseh kalibrov in bombard. Avstrijska artilerija se odziva, a tako neznatno, da žvižga med dvajsetimi streli jedva po jeden v nasprotni smeri visoko preko naše kolone, sedeče in ležeče v varnem cestnem jarku in po vznožju.

Časa imamo, da si poiščemo stikov s sosednimi četami. Kolona brigade Lecce na desni stoji bliže nego bi po prvotnem načrtu smela biti. Zvezni oficir Alfieri in redov Rok se vračata od leve strani od komande 3. bataljona 9. polka in poročata, da je četrta kolona skoro pol kilometra daleč od nas, kar znači, da se moramo pomakniti na levo in prevzeti smer na vrh 1312. Izpremembo javljamo na obe krili in podporočnik Burkoň hiti z lističem h komandi 9. polka, da vidi, ali je došla v zadnjem trenutku taka odredba ali si je pa major Sisto na lastno pest odmaknil svoj bataljon na levo, prepuščajoč borbo za najvišjo koto Čehoslovakom.

Odrejammo vode za poedine jurišne valove. Prvi val šteje 20 mož (podporočnik Klímek), drugi val 52 (podporočnik Zelený in Mottl), tretji 60 (podporočnik Burkoň in Poldauf), četrta Jugoslovani in ostanek Čehoslovakov (podporočnik Belošević). Na višini prvega vala se bo nahajala na levem krilu skupina pod-

poročnika Sedleckega pri 3. koloni, na desnem krilu 40 mož s podporočnikoma Novákom in Sekero.

Zdaniło se je, redka jutranja megla nas pokriva.

»Sedaj, Edmund!« pozivam Klímka, ki je že delj časa pripravljen na izskok kakor na tekmi. Ura kaže točno polšest.

Avstrijska artilerija tolče počasi in enakomerno daleč preko nas v ozadje, večinoma na hrbet Cima Echar in zdi se, da nasprotnik ne slutí, kako blizu tičimo.

13.

Ob globokem žlebu, ki si ga je izkopal hudournik od vrha Mt. di Val Bella na južno stran, se žene Klímkova skupina po strmini navzgor, deloma v teku, deloma v tako brzi hoji, da ljudje jedva dohajajo. Klímek pa ne čaka, temveč priganja in kliče. Nad glavami jim divja artilerija — Klímkov glas se ne razlega tako daleč, da bi ga slišal sovražnik na vrhu.

Prvi val je v 10 minutah pred vrhom, a više ne more napredovati, dasi so žične ovire pred njim slabe in na več mestih razdejane. Artilerija še ni preložila svojih ciljev in treba je malo ležé počakati. Ljudje so oddiha potrebni, saj bi bili za juriš nesposobni, ker jih je tek preveč utrudil. Granate padajo v bližini, železni črepi pojo in tulijo. V žlebu je oddelek najbolj zaščiten.

Opazovalci v granatnih jamah in jarkih pravijo, da smo sami. O prvem valu sosednih kolon, ki je menda istočasno odrinil navzgor, ni duha ne sluha.

»Od zadaj prihajajo!« opozarja opazovalec. »Toda to ni Regina, naši so.«

Klímek odreja korporalu Václavu Otti, naj raztegne svojo skupino petih mož tako daleč na levo, da pride v stik s sosedno kolono, a Otta javlja, da Italijanov ni.

Ali smo morebiti prezgodnji? V uri se vendar nismo zmotili!

Drugi val se bliža po goli, razorani gori, podporočnik Zelený ob desni strani žleba, Mottl po levi. In

tudi tretji val podporočnika Poldaufa, ki je zapustil vznožje četrte ure za prvim, se vzpenja navzgor in prednji se mešajo s prvima dvema skupinama. Poročnik Sekera naznanja, da leži pri Nováku 150 korakov na desno od nas pred žicami, iz leve kolone pa ni videti nikogar. — Artilerija že strelja v daljavo.

Klímek zove na juriš vse, kolikor jih je v žlebu. Ko jih urejuje v strelski stroj, ga Mottl opozarja, naj še počaka, da si oddahnejo, toda Klímek daje znak in skupina se dviga in teče frontalno proti koti 1312, ki je oddaljena 50 do 60 korakov. Avstrijci so jih pa zapazili, preden so pretekli tretjino razdalje k žicam. Puške in strojnice ropotajo s vrha in z desnega boka. Strojnica z desne strani je posebno neprijetna.

Prvi ranjenec je redov Kadlec, takoj za njim se prijema podporočnik Klímek za ranjeno rame.

»Nisem več sposoben,« kliče Klímek Mottlu. V dežju krogel hiti nazaj proti žlebu, med njegovimi ljudmi pa, ki ne vedo, da je ranjen, nastaja zmešnjava, ker smatrajo nekateri, da se je treba umakniti za oficirjem v žleb. Mottl jih s trudom pomirjuje.

Nekdo je zaklical: »Jsme obkličováni z prava!« (Z desne nas hočejo obkoliti!) ter je s tem zopet vznemiril skupino okrog sebe, toda ljudje, ki se pojavljajo na desni strani nad žlebom, so naši iz voda podporočnika Zelenega.

Prvi poizkus nam je propadel. Klímek se je namreč nadejal, da presenetimo po artilerijski pripravi posadko na koti 1312, sedaj je pa okrog 50 mož na zemlji med žicami in žlebom, ki tiče po granatnih jamah in ne morejo nikamor. Narednik Mlejnek je z dvema tovarišema menda najbližje avstrijski posadki in izkuša iz svojega zavetišča v hrvaškem jeziku dopovedati Avstrijcem, kdo smo in da nismo Italijani, toda strojnice so glasnejše.

Prihod četrtega vala, ki ga vodi podporočnik Belošević, vzpodbuja k novem naskoku. Po prvih sekundah je jasno, da frontalno kote ne moremo vzeti. Podporočnik Poldauf, ki hiti s svojim desnim krilom proti koti, se je nenadoma prevrnil. Korporal Pandu-

rovič ga hoče odnesti, misleč, da je ranjen, toda Poldauf se ne giblje več. Zraven Poldaufa leži drugi tovariš mrtvec — redov Rok, malo dalje tretji — Klomfar, in v bližnji okolici je še več mrtvih. Ranjenci se odtegujejo v žleb, med njimi podporočnik Beloševič s prestreljeno nogo, ki poskakuje enonožno, naslanjajoč se ob vrat korporala Beneša.

Naših žrtev bi bilo manj, uspeh pa vsekakor drugačen, ako bi se uveljavila sočasno leva kolona, Regina, ki nekje zaostaja.

Narednik Mlejnek se vrača plazeč po trebuhu in po štirih preko opasnega pasu, ki ga obvladujejo strojnice desnega boka. Raztepene tovariše po golini poziva, naj se umaknejo v žleb, češ, da tod ne moremo jurišati, dokler ne osnažimo desnega gnezda.

»Ni jih več ko dvanajst ali petnajst na vrhu,« pravi Mlejnek, ali samo z desne strani jim pridemo do živega.«

Odrejamo juriš na desno gnezdo, ki je nekoliko nižje in 200 korakov oddaljeno od vrha. O tem je treba obvestiti podporočnike Zelenega, Sekero in Nováka, ki tiče desno od žleba pred točko, ki je naš prvi cilj. Narednik Mlejnek že teče, da ustvari zvezo in pozove na energično koncentrično akcijo. Koto 1312 naj medtem obstreljuje Mottlova skupina.

»Kje so strojne pistole?«

»Tukaj je Janoušek!« odgovarja glas iz žleba.

»Nimam municije. Loukota, ki je nosil municijo za mojo pistolo, je mrtev,« se izgovarja korporal Janoušek, njegov tovariš, ki je nosil municijo za Jáchyma, je pa nekje obtičal. »Oba sva brez municije.«

»Kje je padel Loukota?«

»Ne vem.«

»Kdo ti je povedal, da je Loukota mrtev?«

»Ne vem več. Zdi se mi, da je bil Mlejnek.«

Mlejneka pa ni tukaj, ker je zdirjal navzdol k desnemu krilu.

»Vzemi si drugo orožje! Tam leži Rok, vzemi si njegovo puško in municijo!« —

Leva kolona, četa 9. polka, ki je dosedaj zaostajala, se sedaj že javlja s strojnimi pistolami in puškami tik našega levega krila. Mottl ji pošilja korporala Otta z obvestilom, da so frontalni napadi Čehoslovakov zahtevali mnogo žrtev, a vendar so bili brez uspeha, in da se sedaj razvija naš juriš z desne strani.

Oddelek podporočnika Sekere dosega prvi avstrijsko linijo. Redovi Komárek, Pilař in Bělohlávek odkrivajo mesto, kjer so ovire od granate raztrgane, in hite pogumno drug za drugim sključeni skozi prelaz ter skačejo preko traverze, ki je slučajno nezasedena, ter prihajajo Avstrijcem za hrbet. Redovi Klein, Linhart in Bubeníček ob njihovi desni strani niso mogli tako naglo preko ovir in so obtičali ranjeni pred rovom in pri ovirah. Ona trojica pa dirja ob avstrijskem rovu navzdol, demoralizujoč posadko z ofenzivnimi bombami in hrvatskim klici: »Baci pušku!« — »Ne pucaj!« Z istim orožjem ovladujejo tudi avstrijsko strojno puško, ker se zmedeni strojničarji na hrvatski klic ne branijo več. Oddelka podporočnika Sekere in Nováka, ki je nekoliko niže na desnem pobočju, prevzemata nato naglo precejšen pas avstrijske linije. Strojna puška je pa neporabna — Avstrijci so jo v zadnjem trenutku pokvarili. Šesta kolona (Lecce), s kojo je Novák začetkom akcije izgubil zvezo, leži sedaj v strelskem stroju na pobočju 100 metrov pod žicami in obstreljuje avstrijske ujetnike, koje sta poslala Sekera in Novák navzdol v Buso del Termine. Korporal Dvořák, ki obvezuje smrtno ranjenega Linharta, kriči Italijanom na ves glas: »Ne streljajte! Ujetniki!«

Sekera hiti s 16 možmi po rovih navzgor proti mestu, kjer se javljajo gornje strojnice, na pomoč Zelenemu. Poedine glave se pokazujejo iz rova, včasih tudi popolna telesa, kadar preskakujejo zasuta mesta v rovu. Na pobočju ni več odpora, niti pri kavernah, ki jih odkriva Sekera tik ob rovu.

V eno kavernico pošilja Sekera redova Metoda Kunca. Glej! Med štirimi Avstrijci, ki prihajajo iz luknje, je tudi Italijan, infanterist 265. polka.

»Ujet?«

Kako? Kdaj? Ker Kunc ne zna dovolj italijanski, vprašuje avstrijske ujetnike pol češki, pol hrvatski, odkod jim je ta Italijan. »Dezerter — prišel je ob jutranji zori sam,« pravi eden izmed njih slovaški.

»A tako? Dezerter? Tu imaš! — Dezertiral ne boš več!«

Kunc prebada preplašenega Italijana z bajonetom, — dezerter je strahovito zavpil — Avstrijci pa teko navzdol, kamor kaže krvavi bajonet — srečni, da neusmiljeni Italijan, ki govori slovansko mešanico, ni zabadal kar dalje v trebuhe sovražnikov, kakor je začel pri svojem »rojaku«.

Sekera je že blizu utrjenega gnezda strojničarjev, ki se pa ne udajajo, dasi čutijo opasnost od dveh strani. Pri njihovih žicah pada Hájek, njegov tovariš Patík iz oddelka podporočnika Zelenega pa doseza rov in pada ranjen vanj.

Korporal Zavadil, Prokeš, Moudrý in Princ, ki je po nogah krvav, se pojavljajo nenadoma v levem rovu 10 korakov od strojnice.

Narednik Mlejnek preskakuje žice, nato rov in teče Avstrijcem za hrbet, odkoder strelja s strojno pistolo v odporno skupino pri strojnicah. Janouškovo strojno pistolo je pobral pri žlebu, vračajoč se od podporočnika Zelenega, toda nepojasnjeno čudo je, odkod je dobil municijo. Ali si je poiskal Loukoto, kojega je avstrijska strojnica podrla med prvimi žrtvami? Ne vemo niti, kdaj se je Mlejnek naučil uporabljati strojno pistolo, ker ni bil določen za specialno orožje — in vendar ni nobenega dvoma, da je baš on, ki izpušča tam od zadaj bliskovite serije v avstrijski rov. Dvignil se je dvakrat zaporedoma in priskočil še bliže k Avstrijakom, nenadoma se je pa zvrnil in sedaj se ne javlja več.

Avstrijski odpor pojema.

Zmešnjavo uporablja Zelený jurišajoč z bombami na obe strojnici. — Avstrijci dajejo neka znamenja — ali se udajajo? Druga strojnica še strelja in redov Moudrý, ki je skočil pred rov v mnenju, da se stroj-

nice udajajo, se prevrača mrtev. — Tudi Zelený, ki je ubil avstrijskega nadporočnika, je lahko ranjen, Sekera je pa v zadnjem momentu, preden so Avstrijci utihnili v svoji trdnjavi, padel nad rovom pri strojnicah zadet v vrat. Sekera — rekonvalescent s štirimi odprtimi ranami na roki ni imel v bolnici v Vicenzi miru in se je javil pri odredu, ko je zvedel, da odrinemo v borbo, da se maščuje nad Avstrijci za zavratni napad dne 21. maja na Cornonu. Sedaj leži pomirjen na najvišjem mestu rovovega nasipa kakor na naravnem odru. Debele črmljene grude pod njegovo glavo so se napile krvi do sitosti.

Korporal Zavadil divja. Ganila ga je smrt prijatelja Mlejneka, Moudrega in ostalih tovarišev in v neukrotljivem srdu je potegnil nož izza pasu, da pobije vse zaporedoma, kar jih je v rovu in v luknjah. Zelený premešča in obrača avstrijske strojnice s pomočjo dveh redovov, Valterja in Richterja, in pomirjuje Zavadila, a zastonj — v dolgem korporalu kipi srd. Niti proseči glas avstrijskega podoficirja, ki pravi »Já sú Slovak«, ga ne omehča. »Ne poznam Slovaka, ne poznam Čeha,« siči iz Zavadila in pobijal bi do kraja, ako bi ga ne ustavila krepka roka prijatelja Valterja.

»Človek, daj mir!«

Divji pogled je ošvrknil ostanek živih Avstrijcev, ko je izginil Zavadilov nož v usnjeni nožnici za pasom. Beseda »osell« naslovljena Valterju naznačuje, kaj si misli o tistem, ki brani Avstrijake, v naslednjem trenutku pa je že zopet med Madžari deleč glasne zaušnice in suvajoč s puškinim kopitom na vse strani.

»Saj so Slovaki!« ga pomirjuje zopet Valter.

»Kaj Slovaki? Madžari so. In če so Slovaki, so hujši nego Madžari! Poglej!«

Zavadil kaže na teren okrog strojnic, posejan z našimi žrtvami.

»Na vrh!«

Debato zaključuje Zelený z navodilom, kako je treba po rovu, deloma pa v širokem strelskem stroju za rovom objeti koto 1312 in jo stisniti.

Razvijajoč se v strelski stroj odkriva Valter s tovariši v bližini zasedeno kaverno, ki so jo v prejšnjih mesecih zgradili Italijani, in zove Zelenega, Richterja in Zavadila. Ni se jim treba muditi. Avstrijci rade volje lezejo iz skrivališča in hite v rov, potem pa navzdol v spremstvu ranjenega Bubenička, kojega je Buriánek za silo že obvezal. Medpotoma se jim pridružuje cela vrsta spremljevalcev Italijanov.

Oddelek podporočnika Nováka je oddal zasedene položaje na desnem pobočju šesti skupini (četi 265. polka) in prinaša novih moči, pomikajoč se na pomoč proti vrhu. Pri mrtvem tovarišu Sekeri, ki je dobil kroglo v vrat, in pri ranjenem korporalu Květenskem se Novák malo ustavlja, nato pri mrtvem Mlejneku, toda ni časa za ogledovanje naših žrtev, kajti okrog kote 1312 se vnema pred sedmo uro glasna borba.

»Slovani ven!« Ta klic se ponavlja in razločno ga sliši Novákova skupina 150 korakov daleč. Bombe dokazujejo, da se pričenja borba na nož. Preden so Novákovi zgoraj, je kota že zasedena in kolona kakih 200 ujetih Avstrijcev se pomika na južno stran, na severno pobočje pa beže drugi, ki hočejo uiti napalцем.

Podporočnik Sedlecký se pojavlja z arditi in Čehoslovaki iz tretje kolone zadaj za koto, preganjajoč bežeče Avstrijce. V spojnih rovih in v starem italijanskem rovu so še marsikje ostanki avstrijske posadke in zlasti luknje in kaverne so polne ljudi, udajajočih se brez odpora.

O poldeveti uri je ves hrbet in višji del severnega pobočja v posesti Čehoslovakov.

Zavadil in Špička sta zopet pri strojnih puškah. Prva je blatna, nič ni z njo — druga bo dobra, kar na rov z njo! Močna sta oba — dvigniti kompletno strojnico je njima igrača. Municije imata dovolj, saj so jima ujetniki pokazali, kje je shranjena, in jo celo prinesli k puškam. Povedali so tudi, da je v bližini obilo avstrijskih rezerv, ker sta se baš dva polka menjavala,

ko smo jih presenetili z naskokom. In Špička, izurjen strojničar, pušča prvo serijo za bežečimi Avstrijci proti Frenzelski soteski, nato drugo, tretjo.

»O, sedaj se sliši, da je Varbela naša,« se hvali Špička, nastavljaoč drugi pas patron v stroj. »Dober stroj! Da jim podkurim z njihovim ognjem! — Še enkrat! — Tetetetete! — Tako mora stroj govoriti, tako, tako! Taktaktak!«

Oddelkov ni možno držati v zvezi. Ne vidiš več skupin, niti desetov, temveč poedinci, dvojice, trojice dirjajo v smereh, kamor jih zove po njihovem čutu potreba trenutnega položaja, izginjajo v rovih, skačejo iznova na golo zemljo in v druge hodnike in rove. Pomešali so se dečki iz 3. kolone z onimi s krajnega desnega krila, nazmes so italijanski ardit, stikajoči v diru po rovih in kavernah.

Podporočnik Mottl, ki je prevzel poveljstvo kote, si zbira na vrhu iz raztepenih borcev novo rezervo, dopovedujoč vsakemu posebej, kako je previdno in potrebno ostati skupaj za slučaj avstrijskega protinapada. No, saj sile ne bo, ker prihajajo tudi Italijani iz Regine in se mešajo med Čehoslovake in pet zaplenjenih avstrijskih strojnic je nameščenih na koti.

V ospredju pri drevju kakih 300 metrov od vrha na severnem pobočju se zopet nekaj plete — puške pokajo, Čehoslovaki se zovejo med seboj, istočasno se pa oglašava avstrijska artilerija s šrapneli in granatami, obdelujoč izgubljene rove. Redova Prokeša je zasula granata pod koto 1312. V ospredju je težka borba — naši se deloma umikajo pred avstrijskimi rezervami . . .

Podporočnik Sedlecký, ki je vodil svoj oddelek in ardit 3. kolone do kote 1312 in sodeloval pri zavzemanju vrha, se je zagnal z mešano skupino 30 ljudi za bežečimi Avstrijci. Med prvimi preganjalci mu slede Valter, narednik Malčánek, Vácha, Ptáček, Martinek, Pandurović, Vitovec, Trdla, Hlavác, Valeš, podnarednik Pátý, Jirouš in 10 arditov. Pri drevju odkrivajo avstrijsko baterijo, 2 gorska topova. Tukaj je že podporočnik Zelený z deseterico iz svojega vo-

da. Sedlecký dirja dalje in prihaja 400 korakov za baterijo do urejenega oddelka Avstrijcev, do kompletne čete varaždinskega polka, ki se na njegov poziv udaja. Sedlecký jih pošilja kar same navzgor, pokazujoč jim smer na desno od vrha. Kolona ujetih Avstrijcev je na koti v prvem trenutku vznemirila Mottlovo posadko, ker je nekdo prinesel vest, da so Avstrijci nekje spodaj prodrli.

Neki nerodnež je zavpil: »Švenkujou nás z leva,« kar znači, da grozi nevarnost, da nas obkolijo z leve strani, na srečo je pa takoj opazil svojo zmoto in dodal: »A sakra, jsou to prigióněři!«

Redovu Černemu naročuje podporočnik Sedlecký, naj nadzoruje ujetnike, ki bodo vlekli zaplenjeno baterijo preko vrha na južno stran.

Pred Sedleckým se javlja nova ovira — »Sturmtruppe« — oddelek Avstrijcev v jurišnih čeladah. Sedlecký se ozira po svojih, ki jih ni baš mnogo, toda prepozno je premišljati, ali naj udari ali se umakne, ker so nasprotniki že v borbi. Redova Vácho, ki se je zaletel med čeladnike, je prebodel avstrijski nadporočnik, redov Valter pa, videč ta prizor, je zmetal svoje ofenzivne bombe med nasprotnike, priskočil k ležečemu Váchi, ubil pri njem avstrijskega oficirja z bajonetom in se nato umaknil. Oddelek Sedleckega se izvija z bombami in strelbo močnemu nasprotniku iz objema, umikajoč se proti skupini dreves, kjer stoji baterija. Podporočnik Sedlecký, izurjen strelec, je podrl zaporedoma več čeladnikov, toda zaostal je in ko se je dvignil, da odskoči za svojo skupino, ga je pogodil strel. Valter ga je videl, ležeč z Malčánkovo sedmorico tovarišev 50 korakov više.

»Veselko!«

Sedlecký se ne odziva na klic. Malčánkova sedmorica se brani v svojem plitvem rovu pol ure in ne dovoljuje, da bi se Avstrijci približali. Ždi se pa, da so Avstrijci na širokem pobočju napredovali na obeh krilih in da se razvija njihova ofenziva proti vrhu . . . Municije nedostaja in treba se je umakniti do baterije in še više nazaj do stare italijanske linije.

Branitelji na vrhu so se toliko uredili, da so sigurni, da jih avstrijski juriš ne odrine več. Med avstrijskimi strojnicami, ki jim strežejo Mottlovi Čehoslovaki, leže strojnice in strojne pištole brigade Regina. Čehoslovake je okrepil podporočnik Novák, ki je pripeljal ostanek svojega voda na vrh in odtod k bateriji. Podporočnika Zelenega je zadela krogla v levi bok in levo roko in redov Kotek ga je moral s tovarišem odnesti z bojišča v najbližjo kaverno, kjer so ga za silo obvezali in ga pustili na nosilih.

Municijo smo dobro izpopolnili. Italijanska sanitetna izvidnica, ki odnaša težje ranjence, ne prihaja praznih rok na vrh, temveč pomaga vlačiti kasete. Redov Zupan, ki ga pošiljamo s situacijskimi poročili k majorju Sistu, se vrača z municijo, istotako redov Kotek, ki je nesel ob 11. uri poročilo brigadirju Biancardiju.

Avstrijski juriš je obtičal sredi pobočja. Strojnice brišejo neprestano po goli planini, kjerkoli se javljajo cilji. Redov Samec ovladuje z novo avstrijsko strojnico levo stran pobočja in podporočnik Mottl hvali njegovo spretnost.

Z redovom Zupanom korakava po rovih od šeste kolone do vrha in pregledujemo, kako je četa brigade Lecce zasedla položaje na pobočju, koje ji je prepustil podporočnik Novák. Blizu vrha se mi predstavlja zgovoren mladič Italijan, češ, da se je on, Gaetano Lamberti, »capo sezione mitragliatrici« (vodja oddelka strojnih pušk) ločil od 3. kolone in hitel za Čehoslovaki k bateriji in streljal v Avstrijake z boka; kakor mu je svetoval in odredil mali oficir Čehoslovak (Sedlecký). In kaj je doživel danes? Tega še ni bilo, odkar se bijejo narodi v bitkah! Majhnemu češkemu oficirju se je udala četa Avstrijakov in pomislite, iz vrste ujetnikov je izskočil Avstrijak k vašemu legijonarju in ga objel. Srečala sta se na Monte di Val Bella 29. junija dopoldne dva brata. In kaj je rekel legijonar bratu? Pokazal mu je, naj hiti za Avstrijaki: »Beži brzo, danes nimam časa!« — O, Avstrijaki so desorijentirani in ne vedo, kdo jih je danes tepel! Pri

Madoni, tudi Gaetano Lamberti, capo sezione mitragliatrici, je sekal po njih. »Strojnica, to je orožje, to je nekaj modernega. Kaj kanon! Zadovoljen sem, da nisem artilerist. Kanon je star in zmeraj isti. Malo so ga razširili, malo raztegnili, poka od daleč in povzročuje hrušč, toda kadar je treba preganjati Avstrijake po grebenu in jih gnati v dolino, je strojna puška boljša. Ni orožja, ki bi se moglo primerjati s strojnico — razen zrakoplova v zraku in podmornice v morju.«

Ko poslušam, kako poveljnik strojniškega oddelka zaničuje artilerijo, je počil šrapnel nad nami in Gaetano se je sključil v rovu. Cink! mi je udarila šrapnelska kroglica v čelado, a ni je prebila. In v sledečem trenutku se umikam instinktivno k skrčenemu Gaetanu — po zraku v smeri k nam brni kos železa — šrapnelska patrona ali nekaj takega je bilo, kar mi je prebilo pas in odneslo municijsko torbico — naravnost čudo, da so ostala čreva nepoškodovana . . .

»Gospod capo sezione, vsa čast mitraljezam, toda glejte, kanonov ne smemo podcenjevati. Z bogom!«

Udarila sva jo z Zupanom dalje. —

Ob poldruhi uri popoldne se Avstrijci iznova prikazujejo na severnem vznožju v strelskem stroju. Morebiti hočejo ponoviti poizkus, ki se jim je že dvakrat ponesrečil! Po njihovem neodločnem kretanju sodimo, da sami ne verjamejo v možnost, da bi se mogli polastiti izgubljenih pozicij na vrhu — kljub izdatni podpori njihove artilerije. Nizko tempirani šrapneli so izpametovali naše branitelje in med nami pomešane Italijane, da so se zarili v rove in v bolj osigurane kote in da ne streljajo kar stoje kakor korporal Dvořak pri prejšnjem jurišu. Redov Princ se seveda noče zakloniti. Od jutranje borbe na vrhu ima prestreljen litek in je z zasilno obvezo ostal dopoldne na vrhu, sedaj je pa dobil v glavo kos železa, ki mu je razbil čelino, izbil kos kosti in mu odnesel lase nad čelom. Janez ima tako trdo glavo, da ga niti ta udarec ni

prevrgel. Noge ga nosijo in ne mara, da bi ga nesli na obvezišče ter se celo huduje nad Těšinským, kojega je odredil podporočnik Novák, naj ga odpremi v dolino.

Ob 15. uri 30 minut ni videti avstrijskih oddelkov nití izvidnic po severnem pobočju. Naše delo je dovršeno. Rezerve brigade Regina prihajajo na Monte di Val Bella in tehniška četa pričenja kopati.

Zveznega oficirja Alfierija pošiljam na komando brigade s poročilom, da je naloga pete kolone dovršena in da oddajamo zasedene položaje na vrhu trupam brigade Regina. Po izgubi 80 mož mrtvih in ranjenih se zbira ostanek v žlebu pod vrhom Monte di Val Bella, v prvi liniji smo pustili samo častno posadko, na vrhu 15 mož in na desni 10 mož. —

V žlebu se štejemo in poizvedujemo glede manjkajočih. Mrtvi so: 1. podporočnik Jaroslav Poldauf, 2. podporočnik Alois Veselko-Sedlecký, 3. podporočnik Jaromir Sekera, 4. František Hájek, 5. Karel Klomfar, 6. Josef Kroužil, 7. Antonín Kučera, 8. Josef Linhart, 9. Josef Loukota, 10. narednik František Malčánek, 11. Jaroslav Mařík (padel pri začetku podjetja 24. VI.), 12. narednik Karel Mlejnek, 13. Jan Moudrý, 14. Josef Procházka, 15. Josef Přerost, 16. Karel Ptáček, 17. František Rok, 18. Bohumil Vácha, 19. Eduard Prokeš, 20. František Kunc.*)

Ranjenih naštevamo okrog 60, med njimi 21 lahko ranjenih, ki niso zapustili odreda.**)

*) Prokeša je zasula avstrijska granata, kar je javil kot jedini svedok redov špička. — Glede Kunca poroča redov Honal, da je dobil v prsa rano iz puške in da ga je ital. sanit. izvidnica odnesla umirajočega. — Vácha je padel v borbi z avstrijskim jurišnim oddelkom (priča redov Valter). Njegovega trupla nismo našli. Naknadno je poročal avstrijski propagandni urad, da so ga Avstrijci dobili še živega in ga obesili kot veleizdajalca.

**) Izmed legijonarjev, ki so se udeležili zavzemanja Monte di Val Bella, je treba zabeležiti razen 20 mrtvih še sledeča imena ranjenih (r.) in zdravih:

Bárta Josef (r.), Belfin Josef (r.), Bělohlávek Alois (r.), podporočnik Belošević Mirko (r.), Beneš Josef (r.), korp. Beneš Roman, Borovička Rudolf (r.), Božítovac Živa (r.), Bubeníček Václav (r.), Buriánek Jaroslav (r.), podpor. Burkoň Čeněk, Ci-

Ljudje so utrujeni, a živega pripovedovanja je dovolj. Vsak je toliko doživel, živci so napeti in poediní prizori so se jim zarili v spomin, da jih ne bodo pozabili. Podnarednik Pátý slika, s kakimi težavami je obvezoval Ptáčka, ki mu je curkoma brizgala kri iz vratu. — Jírouš pripoveduje, kako je umrl Přerost, ki je ob jurišu na strojne puške dobil istotako strel v vrat, se v teku prevrgel, skočil zopet na noge in si zatísnil z levo dlanjo odprto žilo, iz katere mu je vrela

ran, Černý Václav (r.), Douša Josef (r.), podnar. Drvota, korp. Dvořák Hanuš, Halva Ant., korp. Havlát Josef (r.), Hejna Sebastían, Hlaváč, Václav Holeček (r.), Holubek, Honal Jaroslav, Hrdlička (r.), Hulicius Jaroslav (r.), Husák (r.), Chaloupka Čeněk, korp. Jáchym Josef, Jan Joca (r.), korp. Janoušek Karel, nar. Javorský, Jedlička Jan (r.), Jedlinský Bohuš, Jedlinský Frant., Jepl Bohumil, Jiráek Eduard, korp. Jírouš Jan, por. Jirsa František (r.), Juračka (r.), Kadlec Kaspar (r.), Kališki Dragoljub (r.), Kaluža Jiří, Kleiman (r.), Klein Leopold (r.), Klement Frant. (r.), Klempera (r.), podpor. Klímek Edmund (r.), Klímek Ladislav, podpor. Kohoutek Josef (r.), Kolář Stanislav, Komárek Ant., Konstant Jan (r.), Kosmač Jan, Kostlan, Kotek, Koubek Jan, Kovařík, Kreuzer Karel (r.), Kumpan Josef, Kunc Metoděj (r.), Kusý Frant. (r.), korp. Květenský Frant. (r.), Laburda Jan (r.), nar. Levec Ignacij, korp. Macák Ant., Malina Frant. (r.), korp. Mareš Karel, Martinec, Masopust Robert, Miketa, podpor. Mottl Karel, Musil Bohumil, Nádražský (r.), podporočník Novák Václav, Olujíc Todor, Orsak Jan, Ostojin Lazar (r.), Otta Václav, podpor. Pajger Karel, korp. Pandurović Ilija, Paprić Stanko, podnar. Pátý Josef, Patík Frant. (r.), Peckárek Ant. (r.), korp. Peřina Václav, Petřiček Jakub, Pílař Frant., Plšek Ant. (r.), Polásek, korp. Poustka Fr., Prajka Petr, Princ Janez (r.), Raboch Stanislav, Rautenkranz Ant. (r.), Richter Jan, Ruta, Říha Ant., Samec, Sirko Jovan, Skružný Jos. (r.), Sláma, Suchý Ant. (r.), Škoda Otokar, Šohaj, Šolta Frant., Špička Josef, Šulc Václav (r.), Talajíc Stevan, Těšinský, Tot Josef (r.), Trdla, Tuzar Václav (r.), Tychtl, nar. Uhlíř, Vacuška Rudolf (r.), Valeš, Valter Josef, Vandas Ludvík (r.), korp. Vaněk Karel (r.), Vidić Dušan (r.), Vitovec, Vrátil Václav (r.), korp. Zavadil Josef, Zbořil Josef, podpor. Zelený Miloš (r.), Zupan Anton, Zwettler Ludvík, podnar. Žák Artur (r.), Železný Fr. (r.), Žila.

Poleg imen hrabrih legijonarjev mi podoficirji naštevajo nekatere, ki ne morejo dokazati, da so bili vobče v borbi. Taki so: Hladík Josef, Štědrý Jan, Hovorka František, Doležal, Piskač Frant., Paul Ludvík, Malát Josef. Redov Prajka je čakal baje na vzhodju v kaverni in se je pojavil šele popoldne na planini.

kri skozi prste v dveh curkih, ter tekel dalje. — Korporal Pandurović se hvali, kako je po smrti oficirja Sekere komandiral češki vod — kar tako, brez čeških besed. »Ko sem iz kaverne vlačil Avstrijce, je bil prvi, ki je hotel tako v avstrijski uniformi postati dobrovoljec in se udeležiti naše borbe proti Avstrijcem — in to Ilija Milošević iz sela Jelašinovci pri Sanskem mostu. Za njim so prilezli iz luknje trije drugi, neki velik Zagrebčan, potem Todor Radukić iz Aginega sela pri Banjaluki in Mirko Bilanović iz Svinjara pri Prnjavoru. Boga mi, novo jugoslovensko kompanijo bi si bil ustvaril danes iz Avstrijcev, pa ni bilo časa!«

»Kako si si zapomnil toliko imen?« vprašujejo češki tovariši.

»Govoril sem z njimi, ko so lezli iz kaverne,« odgovarja Pandurović priprosto, češ, da ni v tem nič posebnega, ako si pomni, kar je slišal in videl. —

Korporal Janoušek sedi utrujen v žlebu in ne odgovarja na zbadljiva vprašanja tovarišev, čemu je tovoril na planino strojno pistolo.

»Nas so razsekali,« trdi podnarednik Pátý, »bežati so začeli šele, ko sta Jáchym in Janoušek pokazala brzometne kanone.«

»Kje bi bili mi brez pistol?« dostavlja nekdo.

»Ffujt! ffujt! je reklo — za sekundo 50 strelav — Avstrijaki pa 50 mrtvih! Ali ni bilo tako, Janoušek?«

Janoušku leze lice počasi in posili v nasmeh, ko se sosedje smejejo, a odgovora nima. Kdo je trpel več nego on, ki se je izuril v posebnem tečaju za uporabo strojnih pistol, a mu je orožje ob prvi resni priliki popolnoma odreklo? Nihče si ni v tako opasnem položaju iskal nadomestila, kakor Janoušek, ko je po štirih — kaj po štirih? — po trebuhu lezel k mrtvecem in jim jemal municijo in puško. In bogme, tudi on je storil, kar je bil dolžan! —

Kako so znali danes vsi hrvatski! Ni čudo, če je kričal Pandurović, ki je Banačan iz Bavaništa, ali Zupan, ki je tudi na jugu doma, Slovenec iz Vošč pri Radovljici, a tega bi se človek ne nadejal, kako so

proti nastavljenim cevém Varaždincev blejali Franc, Macák, Zavadil, Prokeš, Komárek, Moudrý, Richter, Špička in drugi.

Ves Mt. di Val Bella je bil hrvatski!

A Varaždinci! Hoteli so ponoči oditi na zasluženi odmor in položaje 16. polka bi bil moral zasesti 131. madžarski polk, Madžarov pa ni bilo do jutra, ker jih je artilerija prehitela. Ko so se privlekli, je bilo prepozno. Položajev niso poznali in juriš jih je presenetil v takem razpoloženju, ko nihče ne ve, kaj bi bilo najboljše storiti. Zato je bilo toliko avstrijskega vojaštva na planini — morebiti 3000. Ujeli smo jih samo z našo kolono nad 500, ušlo nam jih je 1000 in koliko smo jih v borbi poklali? . . . Zavadil trdi, da jih je pobil sam nič manj ko štirideset!! Sedaj mu je neprijetno nositi okrvavljen nož in hoče ga zamenjati za snažnega, ki še ni bil zapičen v človeškem telesu. V človeku je zver, toda rad bi bil zopet človek! —

»Kaj pa sodite vi, gospod kapitan,« vprašuje nenadoma Zavadil, »ali bi bila ta planina danes naša brez nas?«

Vem, kaj hoče slišati. Mislil sem že preje na kritiko podporočnika Klímka. Ljudje hočejo slišati, kako se cení njihovo delo.

»Brez nas — jedva — najbrž bi bila akcija propadla.«

»Jaz pravim, da bi se ta-le brigada arditov sama zastonj tolkla,« pojasnjuje korporal, kimajoč z glavo v smeri na Costalungo, kjer leži 9 polk. Mi smo pa plačali in krvaveli . . . vse skupaj ni toliko vredno! Še Mlejneka smo dali — za prokleta Valbello!« —

Zavadil, ki je klal dopoldne po nepotrebem ljudi, si briše oči ob spominu na pokojnega prijatelja . . .

Pripovedujejo mi o kapitanu Frassettiju, komandantu tretje kolone, da začetkom juriša ni imel energije in da je izključno zasluga pokojnega Sedleckega, da se je kolona uveljavila. Kakšno taktiko imajo? V gručah hodijo, po dvajset ljudi vkup v tesni skupini, in kadar bi morali dirjati v strelskem stroju,

korakajo v procesiji drug za drugim. Široke vrste ne poznajo in o strelskih valovih nimajo pojma. Ko so jim Avstrijci iz gruče enega ranili, sta spremljala vselej po dva zdrava tovariša ranjenca na obvezišče, takega ranjenca, ki je sam prav dobro hodil. In kako so pritisnili k ujetnikom! Avstrijci so sami poznali smer in hiteli navzdol, medpotoma so se jim pa pridruževali z desne in leve italijanski spremljevalci, ki jih je bilo vedno več.

»Postreljal bi jih, kadar se na ta način umikajo iz borbe!«

Šrapnelne meglice plavajo nad nami, neke temnejše, neke svetlejše. Svetlejše se hitro razgubljajo.

Pet svojih mrtvecev spravljamo sami v žleb, odkoder jih odnesemo zvečer v dolino, ostale nam odnašajo italijanske sanitetne izvidnice. — — Pokopljemo jih v zemlji, ki jih s svojim narodom ni in ne bo razumela. Obilo trpkosti so zavžili, stremeli so po nečem, kar se jim je zdelo, da je njihova sreča . . . Po štirih letih vojne, ko smo menda že blizu zaključitve, padajo naše dragocene žrtve.

Nekdo je položil šopke trave mrtvemu Malčanku preko glave in telesa in pokrnil serijo ran od strojnice. Po bluzi ga poznam. Ne maram ga več odkrivati in gledati v razmesarjeno lice, ki je sijalo v življenju dobrohotno in blago. Gamaše so mu na nogah lepše in skrbneje omotane nego običajno.

Ali bodo oni, ki sede živi na rebbru požrešne gore, dočakali kaj drugega nego darovani tovariši?

Pokanje topov in strojnic v Portecche in Stenfle in eksplozije v zraku ne motijo prirode. V daljini počivajo zelene planine, za njimi sivkasti in svetlomodri vrhovi, okrog nas brskajo mravljičice in vlačijo drobtinice, ki se jih je danes nadrobilo!

O, kakšen dobrotnik jim je človek na pusti gori!

Nova travica bo rasla po rebbru in v »Lepem dolu«, ovenela bo morda nepokošena in rasla zopet sveža. Pod njo bo skrito neznano grobišče prebitih

kosti, onih čelin, ki so čuvale in varovale možgane po svobodi hrepenečih slovanskih mladičev.

Mladiči, popadali ste ob neizpolnjenih sanjah, toda dosegli ste svoj mir.

Mi nismo.

14.

Ob 18. uri prinaša podporočnik Burkoň odredbo brigadirja Biancardija:

»Br. 264. Dovoljujem povratek slovanskega odreda.« (»Autorizzo ritiro reparto slavo. Biancardi.«)

K temu dodaja Burkoň ustno naročilo, da so Čehoslovaki svobodni (»in liberta«) in da lahko odidejo v Case Fratte k 14. diviziji.

Odred ima vidne vrzeli, ko se vračamo z Mt. di Val Bella na Costalungo. Kolona je nad polovico krajša nego je bila sinoči. Burkoň in narednik Levč štejeta na prehodu čez cesto in javljata 85 mož. Nekoliko jih je seveda raztepenih, kar jih je odšlo z ranjenci ali ki so nosili poročila k poveljstvom in se doslej niso vrnili, in oni, ki so odnesli pred nami mrtve tovariše.

Pri barakah v bližini poveljstva 9. polka na Costalungi se urejemo v prvotne vode in počivamo pod drevjem in v travi. Pri polkovniku se ne javljam — ne morem mu pozabiti sinočnega naslova »capitano austriaco« — niti nisem sposoben sestaviti nujno pismeno poročilo o udeležbi pete kolone, ki ga zahteva depeša 14. divizije, temveč naročam poročniku Alfieriju, naj telefonira, da je češkoslovaška kolona vzela svoje in sosedne cilje in jih obdržala, zaplenila gorsko baterijo, 6 strojnih pušk, 500 zdravih ujetnikov, — podrobnosti, kakor tudi statistiko lastnih izgub pa prejmejo jutri pismeno. —

Alfieri se vrača od telefona z odgovorom, da je tako dobro in da nam divizija pošilja kamjone v Val Chiana za prevoz ob 21. uri. —

Noč je mirna.

Narednika Uhlířa določujemo z 10 možmi kot oddelek, ki bo pokopal naše mrtvece ob asistenci vojnega kaplana Paola Argenterija. —

Odred ima poldrugi dan počitka v divizijskih barakah Fratte, toda gorje oficirjem, zlasti komandantu, ki se pogrezamo v raportih in poročilih! General Biancardi želi predložiti nekoliko mož v odlikovanje in v to svrhu mu je potreben natančen popis, komandant XIII. zbora istotako, major Finzi, ki nas je 30. junija popoldne obiskal, želi podrobno poročilo, divizija hoče imeti pismen referat o akciji, komandi VI. armade in češkoslovaške divizije je treba poslati obširen in natančen raport — —. Italijanski vojaški slog je težaven in nam inorodcem je treba premišljati ob vsakem stavku, preden ga zapišemo.

Pri diviziji nam poročajo, da je general Sani s svojega opazovališča spremljal akcijo na Mt. di Val Bella od začetka do konca. Okrog sedme ure, v dobi borbe za vrh, ga je brezobzirnost češkoslovaškega juriša tako navdušila, da je vzkliknil:

»Prvega Čehoslovaka poljubim, ki ga bom srečal.«

* * *

Dodatek.

Uradno poročilo italijanske vrhovne komande 30. junija navaja pomoč zavezniških oddelkov, ki so z odločnim vodstvom pripomogli k zmagi. Poročilo navaja, da smo ujeli 21 oficirjev in 788 mož.

* * *

Avstrijsko uradno poročilo 30. VI. 1918 pravi: »Sovražnik je obstreljeval včeraj od 3. ure zjutraj naše postojanke na Visoki Planoti Sedmih Občin z najtežjim topovskim ognjem, kateremu so sledili nekaj ur pozneje močni napadi na Col del Rosso in Monte di Val Bella. Medtem ko navali na Col del Rosso niso izpočetka uspeli, se je posrečilo Italijanom, da je na Mt. di Val Bella vpadel z ljutimi boji moža z možem v našo prvo črto, a so ga bataljoni ogrskega polka

št. 131 in varaždinskega polka št. 16 s protisunkom vrgli iz nje. Načelnik gen. štaba.«

Dne 1. VII. pa avstrijsko uradno poročilo priznava več: »Ker bi Col del Rosso in Monte di Val Bella mogli držati le z velikimi žrtvami, smo posadke teh točk umaknili v prejšnjo glavno postojanko v gozdu Stenfle . . .«

* * *

V časopisih je bilo o naši udeležbi v bitki dne 29. junija več zanimivih poročil. »Corriere della Sera« objavlja dne 2. julija 1918 v članku »Nulla più resta« sledeči odstavek:

»Pri zavzemanju Monte di Val Bella so se odlikovali na poseben način 3. bataljon 9. peš. polka (brigada Regina) in ena četa Čehoslovakov.«

Podrobnejše poročilo o akciji prinaša »Corriere della Sera« dne 2. julija v članku:

»Čehoslovaki na jurišu«:

. . . »Na izmučenem hribu je nočni mir po bitki zaključilo pobratimstvo belih strelcev**) s ponosnimi vojaki svobodne Češke. Bili so krasni ti-le novi bojni tovariši. Njihova četa je naskočila sovražne položaje kot desna jurišna kolona . . . Vedeli so, da najdejo proti sebi najhujše svoje nasprotnike, Madžare. Vrgli so se na nje z levjimi skoki kličejoč: Živela češka svoboda! Nekdo je celo prepeval. Avstrijske strojnice so podrle prvo vrsto. Z zemlje so ranjenci klicali tovarišem: Naprej! Naprej! In juriš se ni ustavil. Dosegel je rove na grebenu in se vrgel vanje. Četa je bila že skrčena za tretjino, toda vsak mož se je zdel kakor pobesnel od strasti. Bratje! Bratje! so klicali skakajoč v rove. Iskali so sredi avstrijskih vrst ljudi svoje krvi. Odgovarjali so jim mrzki glasovi, madžarski glasovi. Kmalu so zahropeli. Noži in bombe so

*) »Nella conquista del Monte di Val Bella si sono distinti in modo particolare il 3° battaglione del 9° fanteria (brigata Regina) e una compagnia di czeco-slovacchi.«

**) Brigada Regina nosi bele našitke.

pričele z osveto. Toda nekdo je še iskal, hitel po hodnikih in pozival: Bratje! Bratje! V nekem odseku se odziva klic v bojnem metežu, pretresljiv klic nadčloveškega veselja. Iz jame se je dvignil avstrijski vojak in se vrgel proti češkemu vojaku. Temu klicu je sledil kot odgovor drugi in nato nem objem. Dva brata, ne samo po domovini, temveč po krvi, dva sinova iste matere sta se srečala in našla sredi bitke.

Zgoraj so bedeli naši vojaki in junaška peščica Čehov, odločeni za vsako borbo, razvrščeni po razbitih rovih brez ovir pred seboj, toda nasprotnik se ni drznil ganiti iz skrivališč na robu Frenzelske doline . . . Guelfo Civinini.«

* * *

Naše poročilo komandi šeste armade in komandi češkoslovaške divizije se glasi:

Azione su Monte Val Bella.

29 Giugno 1918.

Dovendo agire di collegamento con una compagnia czecca, tra le Brigate Regina e Lecce è notato che per esaurire il compito affidatomi bisognava prendere parte attiva al combattimento, ho ritirato 3 pattuglie già sparse sulla prima linea portando l'effettivo della compagnia da 5 ufficiali e 120 uomini a 10 ufficiali e 198 uomini.

La sera del 28 giugno la truppa era pronta presso il Comando del 9° Fanteria ove ricevo ordine di trovarmi mezz'ora prima dell'attacco al posto di schieramento.

Fatte distribuire abbondante munizioni, bombe a mano e di viveri di riserva, ho disposto per il trasporto al nostro seguito di 10 casse cartucce e 3 casse di bombe, per i primi rifornimenti.

Alle ore 2.50 del 29 giugno comincio il nostro schieramento. Il posto fissato fu raggiunto alle 3.50.

Alle 4.15 avevo assicurato il collegamento colla colonna N. 4 della Brigata Regina sulla sinistra e colla colonna della Brigata Lecce sulla destra.

Essendosi però la colonna della Brigata Lecce spostata a sinistra fino ad oltrepassare il canalone di M. Val Bella fui obbligato a spostare la mia compagnia a sinistra dell'obiettivo prima assegnatomi e segnato sul lucido qui unito.

A mezzo di un ufficiale ho fatto informare il Comando del 9° Fanteria dello spostamento, impostomi da quello della colonna di destra.

Lo schieramento e collegamento avvenne senza perdite sebbene sotto intenso fuoco nemico.

Ho disposto per la divisione della compagnia su quattro ondate spiegando a ognuno il compito affidato.

Parte della prima ondata ha iniziato la marcia d'avvicinamento pochi minuti prima delle 5.30 colla colonna destra. Alle 5.30 precise si mosso il resto diviso in quattro gruppi. S. Ten. Novák con 20 czechi e 20 arditi della Brigata Regina, S. Ten. Sekera con 20 czechi e 20 arditi, S. Ten. Klímek con 20 czechi, S. Ten. Sedlecký con 12 uomini czechi si porto fra la terza e la quarta colonna come guida.

La seconda colonna composta dai sottotenenti Zelený e Mottl con 52 uomini si è mossa cinque minuti dopo la prima.

La terza col S. Ten. Poldauf e 60 uomini si muove 15 minuti dopo la seconda.

La quarta col S. Ten. Belošević e tenuta di riserva coll'ordine di raggiungere le tre prime ondate portando al seguito le munizioni precedentemente preparate.

La prima ondata partita di corsa si arrestò a 50 passi dai reticolati nemici in attesa che la nostra artiglieria allungasse i tiri. Giunta la seconda ondata, e allungati i tiri le due ondate proseguono insieme. Notato il nostro movimento il nemico iniziò un fuoco di mitragliatrici da quota 1312 colpendo frontalmente il gruppo Klímek e di fianco i gruppi Sekera e Novák fu quindi indispensabile volgere la nostra colonna verso quota 1312 che venne attaccata frontalmente e presa al terzo attacco coll'aiuto della colonna della Brigata Regina.

La resistenza nemica era data quasi esclusivamente da mitragliatrici che ci hanno inflitto perdite significanti. La fanteria sebbene ammassata sulla quota ha fatto in genere poca resistenza specialmente sulla destra, tanto che appena i nostri sono saltati nelle trincee gridando in czeco e jugoslavo «slavi fuori» gran parte si sono arresi buttando via le armi. Alle ore 6 avevamo già assicurato oltre 200 prigionieri in gran parte slavi. La rimanenza del presidio di quota 1312 si dava alla fuga nelle linee retrostanti.

Caduti o feriti gran parte dei comandanti e graduati la truppa ha continuato ad agire di propria iniziativa, comandata da soldati anziani. Mentre un nucleo prendeva le mitragliatrici abbandonate e le rivolgeva verso il nemico in fuga, altro nucleo sgombrava le caverne, altri due nuclei si spostavano uno verso quota »2058« e l'altro verso quota »2458« (carta francese) facilitando il compito alle colonne operanti in dette divisioni.

Il S. Ten. Sedlecký con pochi uomini si spingeva fino alla seconda linea nemica, sulla sinistra mentre alcuni gruppi con graduati ed uno col S. Ten. Novák avanzavano sulla destra raggiungendosi poscia nella trincea nemica devastata.

La resistenza nemica s'infrangeva con facilità mediante lancio di bombe a mano e venivano catturati diversi gruppi di prigionieri che venivano accompagnati indietro dai nostri feriti.

Subito dietro la seconda linea nemica incontrammo grande resistenza specialmente vicino alla batteria da montagna, che

abbiamo circondato ed obbligata ad arrendersi. Nel frattempo il S. Ten. Sedlecký col suo nucleo rinforzato da arditi della Brigata Regina si gettava nella terza linea nemica giungendo ad una caverna ove si trovava un comando austriaco, una cinquantina di uomini e diversi ufficiali.

Mentre continuava lo sgombero della caverna il nemico iniziò un forte contrattacco e caduto l'ufficiale con gran parte degli uomini, i rimasti dovettero ripiegare sulla seconda linea. I nostri soldati czechi rimasti ormai senza comandanti combatterono frammischiati ai soldati della Brigata Regina facendo funzionare 5 mitragliatrici, portando un aiuto efficacissimo per arrestare il nemico, infliggendogli perdite gravissime.

Fucili e munizioni austriache servirono ai nostri soldati per colmare, in certi momenti, la deficienza del munizionamento nostro.

La quarta ondata giungeva sulla linea colle munizioni e prese subito parte al combattimento.

Il nemico notata la tenace resistenza nostra non ha più tentato di contrattaccare, aprendo però invece intenso fuoco di artiglieria e mitragliatrici.

Giunte truppe fresche della Brigata Regina per presidiare le nuove posizioni, ho disposto che gli uomini che più furono provati si ritirassero fino al canale di Val Bella lasciando sul posto due squadre di collegamento, una per la sinistra e una per la destra, più un posto avanzato di 12 uomini ad Nord-Est di quota 1312 ed un altro ad Est die quota 2458 insieme alle truppe della Brigata Regina e Lecte.

Essendo necessario dar riposo agli uomini della compagnia alle ore 18 ho ottenuto di poterli ritirare da tutto il settore.

Abbiamo avuto tre ufficiali e 14 (+2) soldati morti; tre ufficiali e 61 uomini feriti (20 dei quali lievi non hanno abbandonato il reparto) e un soldato disperso, che si ritiene morto.

Il Capitano Comandante il Reparto: Pivko Dr. Luigi.

Domoznanski oddelek

KNJIZNICA IVANA POTRČA PTUJ

**KLUB
DOBI**

PIVKO L.
Val Bella /3

614/2/3

940.3/.4"1914/1918"

0303144

COBISS ◉

je izdal vojne spomine dr. Ljud. Pivka:

Prva serija „Carzano“ I.—V.
broš. Din 92'—
elegantno v platno vezana
knjiga „ 120'—

Poedine knjige:

- I. „Seme“ „ 20'—
- II. „Jablane med fron-
tama“ „ 20'—
- III. „Vulkanska tla“ „ 20'—
- IV. „Carzanska noč“ „ 20'—
- V. „Tožitelji in branitelji“ „ 12'—

Druga serija „Rame ob ra-
menu“, I.—IV. „ 76'—

Poedine knjige:

- I. „Zeleni odred“ „ 20'—
- II. „Informatorji“ „ 20'—
- III. „Val Bella“ „ 20'—
- IV. „Drup“ (izide dec. 1928) „ 16'—

„Naši dobrovoljci u Italiji“ „ 8'—
Ljudmila Pivkova „Krimi-
nal“ „ 20'—